

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
DI BERGAMO

Department
of Law

NATHAN

CENTRO
EUROPA
RIPARATIVA
InConTra

PsyUpgrade
Центр професійного зростання

ДЕПАРТАМЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ ТА СТРАТЕГІЧНОГО
ПЛАНУВАННЯ ЧЕРКІВСЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ

PROJEKT
MEAN
МІСЬКА ЕКОНОМІКА
НАШОГО ЧАСУ

ГОЛОВНИЙ УПРАВЛІННЯ
ВІСНОВАЧІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОСТІ
"УСПІХ"

ВІДНОВНІ МІСТА

світовий досвід і можливості
для України

Матеріали Міжнародної міждисциплінарної
науково-практичної конференції

9 квітня 2026 року

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(Україна)
Університет міста Бергамо (Італія)
Мерія міста Бергамо (Італія)
Департамент соціально-економічного розвитку та стратегічного
планування Чернівецької міської ради (Україна)
Представництво Уповноваженого ВР з прав людини в
Чернівецькій області (Україна)
Центр відновного правосуддя м. Бергамо "InConTra" (Італія)
Асоціація "Nathan" (Італія)
Проект "MEAN" (Італія)
ГО "Буковинський центр медіації" (Україна)
Центр професійного зростання "PsyUpgrade" (Україна)
ГО "Центр суспільних інновацій і партнерства Успіх" (Україна)
ГО "Агенція медіації та діалогу Чернівецької області" (Україна)

ВІДНОВНІ МІСТА: СВІТОВИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної міждисциплінарної
науково-практичної конференції

9 квітня 2026 року
м. Чернівці

Електронне наукове видання

Чернівці
2026

УДК [352:+34]:[351.84+316.6+711.168](082)
В423

Рекомендовано до друку кафедрою публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
протокол № 16 від 20.05.2026 р.

Редакційна колегія:

Ярослава Андрєєва, к.психол.н., доц., завідувачка кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, консультантка, медіаторка;

Наталія Волкова, асистентка кафедри публічного права, адвокатка, медіаторка.

Руслана Гаврилюк, д.ю.н., проф., професорка кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Голова ГО «Буковинський центр медіації», медіаторка, фасилітаторка діалогів.

Оксана Меленко, к.ю.н., доцент кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доцент, адвокат, медіатор

Лідія Нестеренко, асистентка кафедри публічного права, координаторка медіаційної служби університету, керівниця навчально-наукової лабораторії медіації, переговорів та арбітражу юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, медіаторка.

До збірника увійшли матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції “Відновні міста: світовий досвід і можливості для України” (9 квітня 2026 року, м. Чернівці). Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалів, що були подані у рукописах. Автори, які подали матеріали для публікації, погоджуються з такими положеннями: відповідальність за достовірність поданої інформації в своїй роботі несе автор; автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають збірнику право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному збірнику.

Відновні міста: світовий досвід і можливості для України: Міжнар.
В423 міждисципл. наук.-практ. конф. (9 квітня 2026 р., Чернівці) / Редкол.:
Андрєєва Я., Волкова Н., Гаврилюк Р., Меленко О., Нестеренко Л.
Чернівці, 2026. 275 с.
ISBN 978-617-8703-85-1

УДК [352:+34]:[351.84+316.6+711.168](082)
ISBN 978-617-8703-85-1 © ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2026

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ	9
CATTANEO ANNA. Ricostruire legami nella terra ferita: la sfida della giustizia riparativa.....	9
VANONCINI FILIPPO. Città riparative. Il paradigma delle origini.....	14
АБРАМОВА А.С. Оподаткування нерухомості в системі фінансування відновлення територіальної інфраструктури	21
АНДРЕЄВА Я.Ф. Психологічні механізми відновлення громади як цілісної соціальної системи	25
БАЛАХТАР В.В. Відновне місто як простір психологічної безпеки: механізми відновлення громади після колективної травми	28
БЕЛЕЙ С.І. Синергетичні ефекти просторово-економічної взаємодії міста-ядра, міст-сателітів і сільських територій у процесах відновлення та розвитку територіальних систем	32
БІЛИК Н.М. Значення медіації в процесі соціальної згуртованості громади	36
ВАНЬКОВА О.В. Етика відбудови міст: що зберігати, а що переосмислювати в посткризовому урбаністичному середовищі	41
ВАТАМАНЮК Н.Ю. Ідентичність міста у проєктах відбудови.....	44
ВОЛКОВА Н.О. Комунікативні стратегії створення безпечного та інклюзивного простору в місцях тимчасового проживання вимушено переселених	47
ВОЛКОВА Н.О., КУТАЛО Д.Р. Відновні підходи в міському управлінні Європи: перспективи імплементації в Україні	56
ВОЛОШИНА Ю.І. Психологічне благополуччя працівників харчової промисловості як ресурс стійкості та відновлення громади	61

ГАВРИЛЮК Р.О., ПАЦУРКІВСЬКИЙ П.С. Парадигма відновного міста або в чому сенс концепту відновного міста? ..	65
ГАРКАВЕНКО Н.В. Особливості підтримки психічного здоров'я сьогодення.....	71
ГЕРИЧ К.І. Міські простори пам'яті, як середовище інтеграції травматичного досвіду, практик меморіалізації та повсякденного функціонування міста.....	74
ГНАТЧУК О. Соціальні програми як інструмент формування солідарності та згуртованості територіальних громад	78
ГРУБЛЯК О.М. СЕМЕНЮК А. Cohesion fund як інструмент ЄС для відновлення міст	83
ГРУБЛЯК О.М. Роль міжнародної фінансової допомоги у фінансуванні відновлення міст України	87
ГУЛЯЄВА М. М. Стратегія та методологія формування безбар'єрної організаційної культури в органах державної влади	92
ДОСКАЧ С.С. Психологічні детермінанти політичної комунікації в умовах війни.....	98
ЖАВОРОНОК А.В. Кредитні програми міжнародних фінансових організацій для відновлення міст України	102
ІСОПЕНКО І.Ю. Парламентський контроль як механізм забезпечення соціальної згуртованості громад: від соціальної вразливості до інтеграції внутрішньо переміщених осіб і ветеранів на прикладі Чернівецької області	108
КАМБУР А.В. Відновні міста в Україні: урбаністичні виклики, зайнятість і соціальна інтеграція.....	113
КАРАЩУК К. Л. Роль медіації у відновленні соціальної згуртованості територіальних громад в умовах війни: практичний вимір виконавчого провадження.....	117
КОВАЛЬЧУК Н.О., ЛЮТИК У.В. Фінансування повоєнної відбудови міст: міжнародні практики та орієнтири для України.....	121

КУЛКОВСЬКА І. С. Культурно-мистецький арт-терапевтичний простір як елемент архітектури відновного міста	125
МАРУСЯК Н.Л., МАРУСЯК О.В. Використання грантових програм і донорської допомоги у відновленні територій	130
МЕДІНА Т.В. Відновні міста як гібридна модель урбанізації: соціально-просторовий вимір (на прикладі it village).....	134
МЕЛЕНКО О.В., СТРАТІЙ О.В. Конституційні гарантії прав людини у процесі відновлення міст	138
МУДРИЙ Я. С. Соціальна згуртованість як основа формування безпечних громад в умовах сучасних викликів	144
НАЗАРУК О. Самоефективність працівників інфраструктурної галузі як чинник психологічної безпеки громади.....	147
НЕСТЕРЕНКО Л. Б. Інституційні моделі відновних міст в системі перехідного правосуддя	151
ПАВЛЕНОК К.С. Автономність викладача з во як чинник психологічної безпеки та соціальної згуртованості університетської спільноти	156
ПАЛАМАРЧУК А І. Позитивні зобов'язання держави у сфері розвитку медіації та відновного правосуддя.....	161
ПОЛІЩУК О. М. Система психологічної допомоги населенню в межах стратегії розвитку відновних міст: рівні та інструменти.....	164
ПОПОВ О. А. Практики організації місцевих громад в контексті соціальної ревіталізації занедбаних міських просторів у Польщі.....	170
РЄЗАНОВА К.А., ОВСІЄНКО О.В. Модульне та швидке будівництво як інструмент кризового відновлення українських міст	174
СНІТКО І.А. КУРУШИНА М.А. Архітектурні пам'ятки у прифронтовому місті: шанс на життя	178

СОБКО Ю.Т. Містобудівні аспекти формування безпечного та інклюзивного міського середовища	184
СОБКОВА С. І., СОБКОВ Ю.В. Нарратив зцілення: місто-медіатор у подоланні стресу та реконструкції ментального здоров'я	187
ТРИТЕНКО І. М. Меми як механізм колективного копінгу: соціально-психологічна функція гумору в українському суспільстві після 2022 року	191
ТЯГУР Л. Психологічний супровід професійної комунікації фахівців соціальної сфери із соціально вразливими групами населення в кризовий період	195
ХАРАБАРА В.М., ГРУБЛЯК С. European urban initiative як інструмент ЄС для відновлення міст	200
ХАРАБАРА В.М. Зелені інвестиції як інструмент відбудови міст України: фінансові механізми та інституційні засади	204
ЧАПЛАК Я.В., ЧУЙКО Г.В. Психологічне посередництво (психологічна медіація) як різновид психосоціального та психологічного консультування.....	208
ШАРАФІН О.В. Трансформація конфліктів у громаді через діалогічність медіації.....	214
ЮРІЙ Е.О. Трансформація державного фінансового контролю у сфері публічних закупівель України в умовах воєнного стану: виклики, тенденції та інституційні ефекти	219
Трибуна молодого науковця	222
БОГУШ Д. Договірні відносини як основа відновлення міської інфраструктури	222
БУРЯКОВА О. В. Психологічна безпека у медіації як елемент гарантії прав людини	226
ВІЩНУДЕЛЬ В.І. Психологічні механізми відновлення громади після колективної травми	231
ВОДОП'ЯН А.І. Медіація як інструмент зниження соціальної напруги в громадах.....	236

ГОРОДИНСЬКА О.О. Роль медіації у процесах повоєнного відновлення міських громад.....	241
ЄЛАШ Д. В. Відновне правосуддя як фундамент сучасного «відновного міста»: світовий досвід та можливості для України.....	244
КОНДРЮК Ж. К. Принципи відновного правосуддя та їх роль у формуванні відновних міст	247
КРЮГЕР О. Н. Відновне правосуддя та відновні міста: міжнародний досвід і можливості для України	252
КУЗИК А.В. Відновлення громади після колективної травми.....	256
МАКСИМУК М. Г. Цивільна відповідальність за відмову в наданні пільгових послуг ветеранам: відшкодування шкоди за пониження соціального статусу	260
ПЕЛЕЦЬКИЙ К.В. Досвід Вроцлава як приклад впровадження відновного правосуддя	264
ТІХОНОВ А. М. Органи правопорядку у системі відновного правосуддя: зарубіжний досвід та перспективи для України...	269

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Андрєєва Ярослава, к.психол.н., доц., завідувачка кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, консультантка, медіаторка.

Ватаманюк Наталія, докторка філософії з архітектури та містобудування, заступниця декана з міжнародних зв'язків

Волкова Наталія, асистентка кафедри публічного права, адвокатка, медіаторка.

Гаврилюк Руслана, д.ю.н., проф., професорка кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Голова ГО «Буковинський центр медіації», медіаторка, фасилітаторка діалогів.

Меленко Оксана, к.ю.н., доцент кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доцент, адвокат, медіатор

Нестеренко Лідія, асистентка кафедри публічного права, координаторка медіаційної служби університету, керівниця навчально-наукової лабораторії медіації, переговорів та арбітражу юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, медіаторка.

Нечаєва-Юрійчук Наталія, доцент кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин.

Тимчук Людмила д.пед.н., проф., завідувачка кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Харабара Віолетта, к.е.н., доцент, завідувачка кафедри фінансів і кредиту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ

RICOSTRUIRE LEGAMI NELLA TERRA FERITA: LA SFIDA DELLA GIUSTIZIA RIPARATIVA

Anna Cattaneo

Presidente di InConTra, mediatrice penale iscritta al registro nazionale del Ministero della Giustizia, pedagogista e formatrice in Giustizia Riparativa

Parlare oggi di giustizia riparativa in questa terra addolorata, ferita e invasa, significa muoversi su un terreno fragile, scivoloso, dove le categorie giuridiche e teoriche rischiano di apparire inadeguate rispetto alla scala della violenza, del trauma e della distruzione sociale.

E tuttavia, è proprio in contesti come questo che alcune domande diventano necessarie e inevitabili. Che cosa intendiamo per giustizia dopo una guerra? E, soprattutto, che cosa significa, concretamente, riparare? Qui non parliamo di giustizia in astratto, ma di persone, villaggi, famiglie che dovranno continuare a vivere insieme dopo la violenza.

La giustizia riparativa non nasce per sostituire la giustizia penale, né per attenuare la responsabilità individuale. Al contrario, l'incontro fra chi ha commesso il male e chi l'ha subito, si fonda su presupposti esigenti: il riconoscimento del danno, la centralità delle vittime con le loro domande profonde di giustizia, la responsabilizzazione di chi quel danno l'ha causato, la riparazione di relazioni lese.

In contesti ordinari, questi principi trovano applicazione in pratiche dialogiche, mediazioni, percorsi di responsabilità condivisa. Ma quando ci confrontiamo con crimini di guerra, violenze sistematiche e traumi collettivi, la questione cambia radicalmente.

È necessario dirlo con chiarezza: la giustizia riparativa non è una risposta immediata alla violenza estrema. E non può esserlo.

Anticipare linguaggi di dialogo e/o di riconciliazione rischia, in questi contesti, di produrre effetti controproducenti: può risultare prematuro per le vittime, o addirittura percepito come una forma indiretta di pressione al perdono. Allo stesso tempo, rinunciare del

tutto a interrogarsi su forme di riparazione significa lasciare senza risposta una dimensione fondamentale del dopoguerra: quella della ricostruzione delle relazioni sociali smantellate dall'esplosione della violenza.

Le esperienze internazionali ci offrono indicazioni utili, ma non modelli immediatamente replicabili. La Commissione per la Verità e la Riconciliazione del Sud africa ha mostrato come processi pubblici di verità possano contribuire a un riconoscimento collettivo del danno, pur restando segnati da limiti e tensioni profonde. Nei Balcani, i percorsi di riconciliazione sviluppati dopo la guerra degli anni Novanta hanno avuto esiti discontinui, spesso frammentati, e fortemente dipendenti da condizioni politiche e sociali locali. In Italia, l'esperienza di dialogo avvenuta fra vittime e autori della lotta armata, ha dato esiti molto confortanti aprendo il futuro a singole vite che erano imprigionate negli eventi traumatici, ma il percorso è avvenuto trent'anni dopo i fatti.

Il punto, allora, non è chiedersi se la giustizia riparativa "funzioni" in astratto, ma piuttosto in quali condizioni possa essere pensata in modo responsabile.

In questa prospettiva, il contributo teorico di John Braithwaite, uno dei padri della Giustizia Riparativa, offre una chiave di lettura particolarmente utile. La sua idea di *reintegrative shaming*, la stigmatizzazione dell'atto e non della persona, ci invita a superare una contrapposizione spesso implicita tra punizione e reintegrazione. Non si tratta di scegliere tra fermezza e apertura, ma di tenerle insieme in una tensione difficile, ma necessaria.

Se prendiamo sul serio questa impostazione, emergono alcune implicazioni operative rilevanti.

Anzitutto, diventa essenziale distinguere in modo netto tra la condanna dei crimini e la definizione dell'identità delle persone. In contesti di guerra, la tendenza alla disumanizzazione del nemico è forte e, in parte, comprensibile. Tuttavia, una stigmatizzazione totale e permanente rischia di rendere impossibile qualsiasi processo futuro di reintegrazione, anche nei casi in cui questo fosse socialmente desiderabile. Condannare senza ambiguità i crimini, senza però chiudere definitivamente lo spazio della reintegrazione delle persone: questa è una prima, difficile linea di equilibrio.

In secondo luogo, l'approccio di Braithwaite suggerisce l'importanza di costruire contesti relazionali protetti in cui il riconoscimento del danno possa emergere prima ancora di qualsiasi confronto diretto. In termini concreti, questo implica investire in spazi di ascolto per le vittime che siano autonomi rispetto ai procedimenti giudiziari e non finalizzati immediatamente al dialogo con i responsabili. Le persone hanno bisogno di essere ascoltate e riconosciute nel loro dolore e senso di ingiustizia e aiutate a trovare risposte ai loro bisogni concreti.

Un terzo elemento riguarda la sequenza degli interventi. Una giustizia riparativa pensata in modo responsabile non anticipa i tempi, ma li rispetta. Questo significa collocare al primo posto l'accertamento dei fatti, anche attraverso meccanismi giudiziari, nazionali e internazionali, e la costruzione di una verità fattuale pubblicamente riconosciuta. Solo in presenza di forme credibili di responsabilità può emergere, eventualmente, uno spazio per pratiche riparative, sempre su base volontaria. Questo non deve impedire che si attivino fin da subito spazi di dialogo, se ricercati e desiderati, ad esempio intra-familiari, fra persone che hanno assunto posizioni differenti nel conflitto.

Da questo punto di vista, è fondamentale ribadire che la giustizia riparativa non può e non deve sostituire la giustizia penale. In presenza di crimini gravi, la risposta giudiziaria resta imprescindibile. L'approccio di John Braithwaite, con la sua idea di sistemi regolativi "responsivi", invita piuttosto a pensare a un'integrazione tra strumenti diversi: sanzione, responsabilizzazione, e, dove possibile, riparazione.

Un ulteriore aspetto cruciale riguarda la scala degli interventi. Spesso il dibattito pubblico immagina la giustizia riparativa in termini di grandi processi nazionali di riconciliazione. Tuttavia, le pratiche più significative avvengono frequentemente a livello locale: comunità, territori, reti sociali concrete.

È in questi spazi che la riparazione, se avviene, diventa tangibile. Per questo, un investimento serio in questa direzione dovrebbe privilegiare iniziative decentrate, radicate nei contesti locali, capaci di adattarsi a bisogni e dinamiche specifiche. Pratiche di ascolto profondo, parola e riconoscimento per favorire una postura individuale e comunitaria capace di disarmare il dolore per non

aggiungere odio all'odio, male al male stemperando il fuoco della vendetta e della contrapposizione senza fine. E' in quest'ottica che si inserisce l'idea della città riparativa.

In questa prospettiva, va riaffermato il principio di volontarietà, che è fra i principi fondativi della giustizia riparativa. La partecipazione a percorsi riparativi non può essere indotta né, tantomeno, imposta. Se la dimensione della responsabilizzazione si trasforma in coercizione, il processo perde la sua legittimità e rischia di generare ulteriore risentimento. Questo vale tanto per le vittime quanto per i responsabili.

Questo lavoro di tessitura riparativa, per essere promosso e custodito, necessita di figure terze: mediatori e facilitatori, chiamati a un compito delicato e arduo. Nella prospettiva della mediazione umanistica, sviluppata da Jacqueline Morineau, non si tratta semplicemente di accompagnare un dialogo, ma di creare le condizioni perché le persone possano tornare a incontrarsi come esseri umani, anche dopo la violenza.

In tempi in cui tutto spinge alla contrapposizione, il loro lavoro è provare a tenere aperto uno spazio che altrimenti si chiuderebbe. Anche quando questo incontro è difficile, fragile, e non garantito. Figure come Desmond Tutu, Nelson Mandela o il Cardinal Maria Martini sono esempi luminosi in tal senso.

Tutto questo richiede, però, una premessa fondamentale: non tutto è riparabile. E non tutte le vittime desiderano una riparazione che passi attraverso la relazione con chi ha causato il danno. Riconoscere questo limite non indebolisce la giustizia riparativa; al contrario, ne preserva la credibilità.

In conclusione, la giustizia riparativa non offre una soluzione alla violenza della guerra. Non accelera la pace, né la garantisce. Ma può contribuire a mantenere aperta una domanda essenziale: come rendere la pace, quando arriverà, non solo possibile, ma anche vivibile?

Se seguiamo l'insegnamento di John Braithwaite, la risposta non sta in una scelta tra punire o riconciliare, ma nella capacità di costruire istituzioni e pratiche che sappiano fare entrambe le cose: condannare con fermezza, e allo stesso tempo non chiudere definitivamente lo spazio del dialogo e della reintegrazione.

È uno spazio fragile, limitato e spesso contestato. Ma è forse proprio questa fragilità a renderlo indispensabile nel lungo periodo. Uno spazio in cui la fiducia può tornare a nascere, lentamente, come quelle piccole piante che riescono a farsi strada anche nella terra più arida.

Bibliografia

1. Braithwaite, J. (1989) *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge University Press.
2. Braithwaite, J. (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. Oxford University Press.
3. Braithwaite J. (2022) *Putin's war: restorative reflections* The International Journal of Restorative Justice
4. G.Bertagna, A.Ceretti, C.Mazzucato (a cura di) (2015) *Il Libro dell'Incontro. Vittime e responsabili della lotta armata a confronto*, ed. Il Saggiatore
5. Jacqueline Morineau (1998) *Lo Spirito della mediazione*, ed. FrancoAngeli Inizio modulo

CITTÀ RIPARATIVE. IL PARADIGMA DELLE ORIGINI

Filippo Vanoncini

Presidente dell'Associazione Nathan mediatore penale iscritto al
registro nazionale del Ministero della Giustizia, criminologo e
formatore in Giustizia Riparativa

Parlare oggi di “città riparativa” significa interrogarsi sul senso dell’abitare e sulle sfide che una città deve affrontare per non diventare uno spazio alienante e inumano. L’European Forum for Restorative Justice ha individuato, tra gli ambiti di applicazione del paradigma della giustizia riparativa, anche quello delle città. Attraverso il gruppo di lavoro internazionale sulle città riparative, il forum ha elaborato una sua definizione di città riparative: *“In ogni società possono sorgere conflitti, ma è importante imparare a gestirli nel rispetto della dignità umana, cercando insieme le soluzioni migliori. A tal fine, la giustizia riparativa rappresenta uno strumento prezioso: aiutare le persone a cercare accordi tra loro, anziché dividerle, individuare insieme una via per riparare le ingiustizie che causano dolore e insegnare loro a contare l’una sull’altra.”* [<https://www.euforumrj.org/restorative-cities>]

Dopo l’invasione su larga scala dell’Ucraina un gruppo di ricercatrici e studiosi Ucraine hanno condotto, già nel primo anno del conflitto, uno studio sul campo riguardo la risposta della società civile ucraina all’invasione russa, evidenziando dieci indicazioni per valorizzare la capacità della società ucraina di mantenere e custodire il tessuto comunitario della società anche nelle zone inizialmente occupate. Tra queste indicazioni un più di tutte che va nella stessa direzione di quelle individuate dall’EFRJ per la costruzione di città riparative. In particolare, emerge la necessità di adottare *“Systematic approaches to counter the polarization of Ukrainian society and paving the way for enhanced social cohesion, resilience, and unity should be put in place already now, as the war rages on. The support should take the form of the provision of psychological support, conflict management services, as well as impartial, official communications”* [I. Eihelson, M. Ieligulashvili, T. Kalenychenko, T. Kyselova, **Responding** to the Russian invasion from the grassroots – An

overview of conflict response practices by the Ukrainian civil society from February 24th to May 31st, 2022, Kyiv, 2022]

A partire da questi due documenti è evidente che lavorare per implementare città riparative anche in paesi che vivono il dramma della guerra è un'attività che può aiutare a affrontare le sfide che ogni città è chiamata ad affrontare tra cui :

§ La diversità che all'interno delle nostre comunità viene vista come una minaccia anziché come un'opportunità.

§ L'aumento della polarizzazione che crea un ambiente fertile per i crimini d'odio e l'estremismo violento.

§ Le persone hanno bisogno l'una dell'altra per riparare i danni e risolvere i problemi all'interno delle proprie comunità.

Per comprendere ancor meglio quanto l'idea di giustizia riparativa non è un'idea contemporanea ma ha radici paradigmatiche , vorrei partire da un'immagine antica: quella della prima città della storia dell'umanità, la città di Uruk, narrata nell'epopea di Gilgamesh. Uruk è una città cinta da mura possenti, simbolo di civiltà, protezione, ordine. "Un muro di pietra non solo una metafora; una pietrificazione degli spazi e degli sguardi che si son dati un limite, una epistemologia, una filosofia, una letteratura e una mitologia del limite. Nel recinto delle mura s'è dunque progressivamente consolidato e "naturalizzato" un dispositivo relazionale fondato sulla dicotomia inclusione-esclusione. In questa dicotomia gli esclusi non sono soltanto gerarchicamente inferiori agli inclusi; assai peggio essi sono provati della loro qualità specifica, vengono disumanizzati, spersonalizzati, animalizzati. Diventano non -umani".[R. Curcio, N. Valentino, Nella città di Erech, Cuneo 2001, p. 11]. Il racconto di questo mito inizia con l'incontro scontro tra Gilgames il re e Enkiddu il selvatico. "Questa coppia di combattenti, di intensità archetipale, racchiude il codice genetico di un dispositivo relazionale che ancora oggi orienta naturalmente il nostro sguardo. Gilgamesh ed Enkiddu rappresentato rispettivamente l'incluso nella città degli uomini e l'escluso. Il primo per due terzi divino e per un terzo umano, il secondo per tre terzi animale, senza condivisioni umane e ancor meno divine."

Eppure, proprio in questa narrazione, accade qualcosa di profondamente significativo. Enkiddu, figura originariamente selvaggia, entra nella città e si scontra con Gilgamesh. Accade qualcosa di straordinario ma in realtà **originario** essendo un mito che

narra le origini delle nostre città. Svela la tensione paradigmatica delle città verso una ultimo che le determina nel loro senso più profondo. Nel momento in cui Gilgamesh è sconfitto, Enkiddu lo riconosce come suo re.

*Gilgamesh si inginocchiò, pose un piede a terra,
la sua ira si placò, si sottrasse alla lotta.*

*Quando si fu sottratto alla lotta,
disse Enkiddu a lui, a Gilgamesh
“Come un essere unico tua madre tu partorì,
la vacca selvatica del recinto, la dea Ninsun!
Sopra tutti i guerrieri tu sei esaltato,
la regalità è il destino che Enlil fissò per te!”*

Il mito narra che le lacrime dell'uno diventano le lacrime dell'altro, Un'immagine vertiginosa, lo sconfitto proclamato re dal vincitore e il vincitore che prende coscienza della sua condizione di orfano che piange e diviene come un bambino, e lo sconfitto che se ne accorge lo abbraccia e lo consola.

Il filosofo francese Derrida dichiara che le lacrime sono il vero senso degli occhi che nel momento in cui si velano svelano a noi stessi l'essenza delle cose. Il loro scontro si trasforma in un'amicizia che mette in discussione il senso stesso di quelle mura. Non sono più soltanto un confine che protegge, ma diventano anche un limite che separa, che rischia di escludere, che irrigidisce l'idea di umanità.

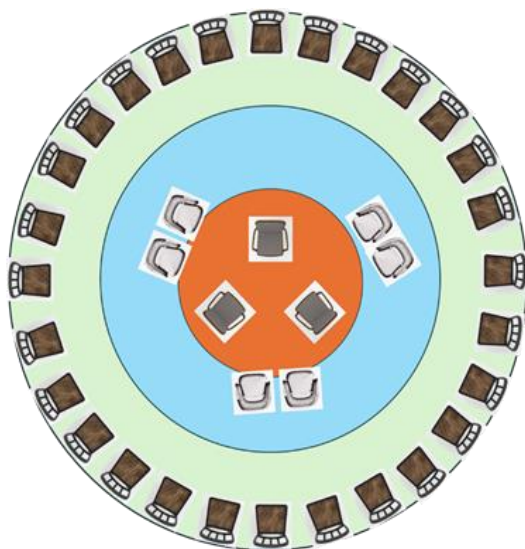
In questo senso, Enkidu e Gilgamesh contribuiscono simbolicamente a “ripensare” le mura: non distruggendole fisicamente, ma trasformandole da impermeabili a porose, perché la vita ha bisogno per essere di porosità. Ci mostrano che l'umanità non è data una volta per tutte dentro un perimetro, ma si costruisce nell'incontro, anche con ciò che inizialmente appare estraneo.

Ecco allora un primo punto fondamentale per una città riparativa: essa non si limita a difendere i propri confini, ma li attraversa, li interroga, li rende porosi. Non esclude il conflitto, ma lo accoglie come occasione di trasformazione.

Ma come si costruisce concretamente una città di questo tipo? Una risposta possibile viene dalle pratiche dei **cerchi generativi**. Si tratta di spazi strutturati in cui le persone si incontrano per parlare e ascoltarsi secondo modalità profondamente diverse da quelle a cui

siamo abituati nel dibattito pubblico o nella comunicazione quotidiana.

Queste pratiche si fondano su tre fasi, che si esprimono nel disporre in tre cerchi concentrici la comunità che decide di praticarli e che rappresentano non solo una tecnica, ma una vera e propria postura etica e politica. Fig. 1

Cerchio esterno rappresenta la prima fase ed è il luogo dell'ascolto silenzioso. In un mondo in cui siamo continuamente spinti a rispondere, reagire, prendere posizione, il silenzio diventa un atto radicale. Ascoltare senza interrompere, senza preparare subito una replica, senza giudicare. È un ascolto che sospende il proprio punto di vista per fare spazio all'altro. In una città, questo significa creare luoghi e tempi in cui le persone possano davvero sentirsi ascoltate, al di là delle etichette e dei ruoli.

Il cerchio di mezzo rappresenta la seconda fase in cui avviene la restituzione empatica dell'ascolto o come direbbero Edith Stein l'*einfühlen* sentire attraverso l'altro il mondo. Non si tratta semplicemente di ripetere ciò che si è sentito, ma di restituirlo mostrando di aver colto il vissuto dell'altro, le sue emozioni, le sue intenzioni. È un passaggio delicato, perché implica uscire da una logica di confronto per entrare in una logica di comprensione. In una

città riparativa, questa pratica aiuta a ricostruire legami là dove si sono spezzati, a riconoscere l'umanità reciproca anche nei momenti di tensione.

Il cerchio interno è invece la terza fase in cui è possibile prendere la parola. Solo dopo aver ascoltato e restituito, si prende la parola. Ma a questo punto la parola cambia: non è più una reazione impulsiva, né un'affermazione difensiva. È una parola situata, consapevole, che tiene conto della relazione. È una parola che costruisce, anziché dividere.

Queste tre fasi — **ascolto silenzioso, restituzione empatica, parola propria** — delineano un modo paradigmatico di stare nel dialogo. Non sono fisse, le persone possono spostarsi da un cerchio all'altro a seconda di come vogliono partecipare al confronto, e in ogni cerchio si lascia una sedia vuota perché le persone possano muoversi liberamente. Non sono semplicemente strumenti comunicativi, ma rappresentano una postura radicale per chi vuole affrontare i problemi della città.

Perché radicale? Perché va alla radice del problema: la difficoltà di riconoscersi reciprocamente come esseri umani, soprattutto nelle differenze e nei conflitti. Una città non si distrugge solo con le bombe, ma per mancanza di relazione. E non si ripara solo con la ricostruzione delle strutture, ma con pratiche che ricostruiscono fiducia.

In conclusione, parlare di città riparativa oggi non può essere un esercizio astratto. Deve fare i conti con luoghi concreti, attraversati da ferite reali. Penso a Chernivtsi, una città di confine attraversata e ferita dalla storia che ancora oggi si trova dentro un Paese in guerra, e che porta su di sé il peso della paura, della perdita, dello sradicamento delle persone che accoglie e che qui trovano rifugio.

In un contesto come questo, l'idea di città riparativa acquista una radicalità ancora più profonda. Riparare non significa semplicemente “tornare a prima”, perché quel “prima” spesso non esiste più. Significa invece creare le condizioni perché, anche dentro la frattura, possa emergere una forma di umanità che non si arrende alla disgregazione.

Se torniamo all'immagine di Uruk, possiamo dire che oggi le mura non sono solo simboliche: sono fatte di frontiere, di sirene, di rifugi, di distanze improvvise tra le persone. E tuttavia, proprio in

questi contesti estremi, diventa ancora più evidente che l'umanità non si salva chiudendosi, ma continuando a cercare l'incontro.

Le pratiche dei cerchi generativi — l'ascolto silenzioso, la restituzione empatica, la parola consapevole — non sono allora un lusso per tempi di pace, ma una necessità urgente. Sono uno dei modi in cui, anche dentro la guerra, si può resistere alla disumanizzazione. In cui si può continuare a riconoscere l'altro non come nemico astratto, ma come persona. Una città riparativa, in questo senso, non è una città senza conflitto, né una città che può sottrarsi alla violenza della storia. È una città che, anche mentre tutto intorno si rompe, prova ostinatamente a non rompere il legame umano.

Bergamo è una città famosa per le sue mura che hanno 500 anni e sono patrimonio dell'Unesco, e proprio in questa città fortezza abbiamo provato a dialogare in questo modo riguardo i tre attori della giustizia riparativa: sull'autore di reato con chi se ne occupa come il carcere e i loro operatori, sulla vittima con le associazioni e gli avvocati che le difendono, sulla comunità con il mondo delle associazioni e delle parrocchie che la animano, ed infine sulla scuola perché è da lì che possiamo costruire una cultura condivisa di giustizia riparativa. Al termine di questi lavori e abbiamo costruito il nostro manifesto per crescere come città riparativa e interrogare gli altri attori della città.

E forse è proprio questo il punto più esigente: costruire spazi in cui la parola non alimenti l'odio, ma lo trasformi; in cui l'ascolto non sia debolezza, ma forza; in cui le mura — reali o simboliche — non siano solo barriere, ma soglie da attraversare per continuare a riconoscerci come umani superando ogni barriera, culturale, storica, linguistica, religiosa, politica. Hetty Hillesum nel suo diario esprimeva con un passaggio sublime questo concetto:

“È un problema attuale: il grande odio per i tedeschi che ci avvelena l'animo. Espressioni come: “che anneghino tutti, quella feccia, che muoiano col gas” fanno ormai parte della nostra conversazione quotidiana; a volte fanno sì che uno non se la senta più di vivere, di questi tempi. Ed ecco che improvvisamente, qualche settimana fa, è spuntato il pensiero liberatore simile a un esitante e giovanissimo stelo in un deserto d'erbacce: se anche non rimanesse che un solo tedesco decente, quest'unico tedesco meriterebbe di essere difeso contro quella banda di barbari, e grazie a lui non si avrebbe il

diritto di riversare il proprio odio su un popolo intero.” [H. Hillesum, *Diario 1941-1943*, Milano 2012]

Perché, anche in una città segnata dalla guerra, la possibilità di riparare — le relazioni, il senso di comunità, la fiducia — è ciò che tiene aperto il futuro. Kiev capitale dell’Ucraina, è famosa per le sue porte, in particolare la “Porta d’oro”, ecco direi che la città riparativa a cura delle sue Mura ma soprattutto delle sue porte , luoghi di vita, luoghi di incontri e scontri, luoghi di trasformazione e riparazione. Che Chernivtsi possa costruire la sua porta d’accesso dall’Europa verso l’est abbia custodisca le sue porte d’oro perché rimanga una città capace di accogliere e curare ma soprattutto di riparare e ristorare la speranza dei suoi abitanti.

Bibliografia

1. I. Eihelson, M. Ieligulashvili, T. Kalenychenko, T. Kyselova, Responding to the Russian invasion from the grassroots – An overview of conflict response practices by the Ukrainian civil society from February 24th to May 31st, 2022, Kyiv, 2022.
2. R.Curcio, N. Valentino, *Nella città di Erech*, Cuneo 2001.
3. H. Hillesum, *Diario 1941-1943*, Milano 2012.
4. A. George, *Gilgamesh*, Milano 2021.
5. <https://www.euforumrj.org/restorative-cities>

ОПОДАТКУВАННЯ НЕРУХОМОСТІ В СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Абрамова А.С.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Все в житті має логічний початок і кінець – не винятком є і геополітична ситуація в Україні. Майбутня відбудова постраждалих територій, міст, громад висуває необхідність розробки стратегій та планів їх відновлення, однак в умовах залежності від зовнішнього фінансування та дефіциту власних фінансових ресурсів. Так інструменти внутрішньо-державного регулювання та економічного стимулювання, представлені податковою системою – системою податків і зборів, є визначальними у досягненні довгострокових цілей. Пріоритетне значення у такому контексті відводиться системі оподаткування нерухомості територіальних громад як джерелу мобілізації фінансових ресурсів відбудови.

Дієвий механізм податку на нерухоме майно підтверджений високим рівнем стабільності бази оподаткування, можливістю прогнозування її зміни в межах територіальної громади, визначає особливу цінність для територіального розвитку. Однак, існуюча практика оподаткування нерухомості в Україні характеризується значними недоліками та зумовлює необхідність перегляду системи його адміністрування.

За економічною природою та фіскальною теорією податок на нерухоме майно формує склад майнового оподаткування місцевого значення та передбачає вилучення частки економічної ренти в умовах використання об'єктів нерухомості. Використовуючи даний податковий платіж у контексті відбудови та місцевої реконструкції, йому вдається реалізувати не лише фіскальну функцію, але й регулюючу, інвестиційну та перерозподільну. Визначальним при цьому повинно стати генерування приросту вартості нерухомості у

результаті провадження інвестиційних проектів та наступного спрямування у майбутнє фінансування територіальної громади.

Аналізуючи досвід оподаткування нерухомості в Україні явними визнаються наступні проблемні питання, пов'язані з:

1. Особливостями формування бази оподаткування, визначеної одиницями прощі об'єктів нерухомості. Проте, досліджуючи зарубіжний досвід – підхід інший – базою оподаткування визнається ринкова вартість об'єктів нерухомості, економічна цінність розташування тощо. Вітчизняний підхід значно порушує принцип справедливості оподаткування та мінімізує наступні податкові надходження.

2. Система пільг є доволі загальною, визначеною розмірами площі, а не враховує перелік характеристик об'єкта нерухомості. Наразі, в Податковому кодексі України за період військового стану, не зроблено жодної спроби перегляду системи пільг, особливо спрямованих на стимулювання реконструкції та відбудови територіальних громад.

3. Застарілою є база даних об'єктів нерухомості, складнощі її оновлення та невідповідність ринковим підходам як формування, так її використання.

Заявлені проблемні питання визначають незначну питому вагу даного податкового платежу у складі доходів місцевих бюджетів, що абсолютно суперечить міжнародній практиці оподаткування нерухомості тощо.

Для можливостей формування пропозицій удосконалення національного досвіду оподаткування нерухомого майна та спрямування мобілізованих коштів на фінансування післявоєнної відбудови проведемо дослідження міжнародних підходів такого оподаткування. Відзначимо, що основні відмінностям полягають у визначенні бази оподаткування та системи податкових пільг.

Так, в Болгарії станом на 1 березня на основі заявлених даних власників та співставленні з реєстрами нерухомості визначаються суми зобов'язань. В основу бази оподаткування закладено податкову оцінку в євро за 1 кв. м, коефіцієнт розташування, інфраструктури, індивідуальні характеристики (у тому числі, фізичний стан), коефіцієнт висоти, морального зносу та площі будівлі чи її частини в кв. м. в переважній більшості пільги визначені соціальним напрямком використання об'єктів

нерухомості та основним місцем проживання (50% на такий об'єкт).

В Латвії, Польщі, Румунії податок на нерухоме майно визначається на основі кадастрової вартості – масової оцінки, здійсненої урядом. Особливими принципами встановлення податкових пільг визначено: принцип об'єктивності, ефективності, відповідального бюджетування, передбачуваності та стабільності, підтримки бізнесу, територіального розвитку для сприяння розвитку та облаштування своєї території, а також соціальної відповідальності [1]. Литва базою оподаткування визнає середньоринкову вартість об'єкта нерухомості (на однотипні об'єкти за допомогою автоматизованих систем оцінки), визначену кожних 5 років. У підсумку формується Звіт вартості об'єктів нерухомості територій. Система пільг призначена для фізичних та юридичних осіб окремо [2].

Загалом, підходи до оподаткування нерухомості окремих європейських країні спрямовані на мінімізацію економічних викривлень, націлені на досягнення справедливості, ефективності та ринковий механізм оподаткування. Спільним для них є те, що мобілізовані податкові доходи використовуються виключно для фінансування благоустрою, відбудови та реконструкції.

Зважаючи на заявлені особливості та в рамках удосконалення вітчизняної практики оподаткування нерухомості в цілях фінансування відбудови та реконструкції втрат нерухомості доречним повинно стати наступні пропозиції. У рамках досягнення справедливості оподаткування та максимізації доходів місцевих бюджетів варто реалізувати перехід до ринкових підходів формування бази оподаткування податком на нерухоме майно в тому числі і земельні ділянки. Потребує удосконалення цифровізаційна складова адміністрування даного платежу, спрямована на автоматизацію формування баз даних, їх оновлення, автоматичних ринкових підходів оцінки нерухомості тощо. Податкові ставки повинні бути аргументовані економічною ціною об'єкта нерухомості, його розташуванням, альтернативою використання та соціальною складовою участі у суспільних процесах.

Для прозорішого використання акумульованих

фінансових ресурсів доречно започаткувати роботу спеціальних інституцій наглядку витрачання коштів та сприяння в інвестиційно-відновлювальних проектах. Податкові пільги повинні відповідати ринковим підходам та визначатися суб'єктністю власності, економічним використанням нерухомості та перспективою суспільно-публічного використання тощо.

Практична реалізація запропонованих заходів повинна реалізовуватися поетапно, враховуючи інституційні зміни податкової системи та існуючі економічні обмеження. Пріоритетно, варто зосередити увагу на удосконаленні інформаційної бази та системи адміністрування податку. Далі – запровадити нові підходи до оцінки нерухомості та диференціації ставок, а також інтегрувати інноваційні фінансові інструменти. Вважаємо, що запропоновані заходи сприятимуть зростанню доходів місцевих бюджетів, інвестиційній привабливості територій, забезпечать прискорення темпів оновлення міст, посилення фінансової автономії громад, а загалом – підвищать прозорість та ефективність управління державними фінансами в умовах воєнного стану.

Література:

1. Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums. Retrievable on: <https://likumi.lv/ta/id/124247-nekustama-ipasuma-valsts-kadastra-likums> (дата звернення: 26.03.2026)
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS TURTO IR VERSLO VERTINIMO PAGRINDŲ. Retrievable on: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.82185?ifwid> (дата звернення: 29.03.2026)
3. ECPRD Request 4663/ Local taxes on buildings and land, taxation of public utility buildings and land. 2021. Retrievable on: <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/private/request-details/604233> (дата звернення: 28.03.2026)

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ЯК ЦІЛІСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Андрєєва Я.Ф.

кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
психології Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича, консультантка, медіаторка
м. Чернівці, Україна

Сьогодні Україна переживає безпрецедентні виклики, пов'язані з повномасштабною війною, що торкнулася не лише територіальної цілісності держави, але й самої тканини соціального життя. Вимушене переміщення мільйонів людей, втрата близьких, руйнування міст та інфраструктури - усе це формує глибокі психологічні та соціальні наслідки. У цьому контексті актуальності набуває питання нашого майбутнього. Зрозуміло, що відбудовування зруйнованого «як було раніше» неможливе, в цьому сенсі звертаємось до новітньої концепції відновних, або регенеративних міст.

Концепція відновного міста передбачає значно ширший підхід, ніж традиційна реконструкція. Йдеться не лише про відновлення будівель чи інфраструктури, а про створення міського середовища, яке сприяє відновленню людини, громади та соціальних зв'язків. У цьому сенсі місто розглядається не як фізичний простір, а як активний учасник процесу, суб'єкт відновлення. Ключовою ідеєю є формування нової якості життя, яка є більш стійкою, більш інклюзивною та чутливою до потреб особистості. Концепція відновного міста формується на перетині гуманітарних, соціальних, економічних підходів до розуміння проблеми відновлення і відродження із врахуванням сучасних українських реалій. Отже, якщо акцентувати увагу на психологічному вимірі концепції відновного міста, то базовими принципами відновного міста є принципи людиноцентричності і психологічної чутливості. Спробуємо поміркувати, як це може проєктуватись в даній моделі.

Актуальні психологічні дослідження, спрямовані на розробку програм психологічної реабілітації особистості, враховують як типовість так і унікальність травматичного

досвіду, при цьому важливим є адаптація програм закордонних колег до українського контексту, реалій і можливостей; аналіз можливостей впровадження і аналіз ефективності програм психологічного супроводу в умовах триваючої агресії [1]. Якщо проектувати названі задачі у простір відновного міста, то мова іде про розвиток центрів психосоціальної підтримки і просторів відновлення, наявність безпечних місць для спільної взаємодії, які задовольняють важливі потреби соціальної включеності і приналежності, стають ресурсними, позитивно впливають на емоційний стан і відчуття безпеки.

Підтримка гідності та автономії людини є одним із ключових критеріїв психологічно чуттєвого міського середовища. У контексті післявоєнного відновлення це набуває особливого значення, адже війна часто супроводжується досвідом втрати контролю, залежності, приниження та порушення базового відчуття цінності власного життя. Отже, відновне місто спрямоване на створення умов для відновлення суб'єктності людини, її здатності діяти, обирати, впливати на власне життя. В практиці це можливе, якщо людина НЕ стикається з принизливими бар'єрами (фізичними чи соціальними), стигматизацією (наприклад, щодо ВПО, ветеранів, людей з інвалідністю) та ін. Підтримка гідності та автономії у міському середовищі означає створення таких умов, у яких людина не лише отримує допомогу, а зберігає і відновлює здатність бути суб'єктом власного життя - діяти, обирати і бути визнаною. Окремої уваги, на наш погляд, заслуговує питання меморіалізації. Меморіалізація пам'яті, як індивідуальне і колективне осмислення і збереження досвіду минулого. Українські дослідження пам'яті [2; 3 та ін.] розкривають унікальні її властивості, як-от: спосіб суспільного діалогу, формування ідентичності, посттравматичне зростання і подолання криз на рівні спільнот. Зауважимо, що мають місце і ризики, такі як ретравматизація, політизація і маніпулювання, а також закріплення ролі «жертви» без руху до відновлення. В контексті теми відновних міст - це створення і втілення таких форм пам'яті, які підтримують процеси суспільного, цілісного відновлення, можуть позначатись на формуванні ідентичності, цінностях і поведінці наступних поколінь. Інтеграція пам'яті про

війну у міський простір є не лише даниною загиблим, а й важливим психологічним механізмом осмислення травматичного досвіду. Місця пам'яті, символічні практики, культурні ініціативи допомагають суспільству пройти процес горювання та сформувати спільну ідентичність.

Сьогодні наша країна має унікальний шанс створити нову модель міського розвитку, яка поєднує інфраструктурні, соціальні та психологічні підходи; відновне місто – простір, який відновлює сенси, життєздатність і психологічну тканину громади.

Література:

1.Тарасова І., Родченко Л. Психологічний супровід та відновлення постраждалих у контексті військової агресії // Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія. 2024. Вип. 4 (65). С. 39–43.

2.Полякова В. О. Україна на мапі сучасних досліджень пам'яті // Актуальні проблеми філософії та соціології : наук.-практ. журн. / гол. ред. Д. В. Яковлев ; відп. секретар І. В. Шамша ; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. Вип. 13. С. 55–59.

3. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив історичної пам'яті українців на події сьогодення // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія». 2023. Вип. 14 (56). С. 185–196.

ВІДНОВНЕ МІСТО ЯК ПРОСТІР ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ПІСЛЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ

Балахтар В.В.

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри
психології Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

В умовах війни та післявоєнного відновлення місто не може розглядатися лише як територіальна одиниця, інфраструктурний об'єкт або адміністративний центр. Руйнування, вимушене переміщення, втрата близьких, тривале перебування в ситуації небезпеки, невизначеність і висока соціальна напруга спричиняють не лише індивідуальні психологічні наслідки, а й глибокі зміни в соціально-психологічному стані громади. Саме тому відновлення міста доцільно осмислювати не тільки як матеріальну відбудову, а і як процес відновлення довіри, суб'єктності, соціальної включеності та психологічної безпеки спільноти. Тому відновне місто постає як середовище, у якому створюються умови для подолання наслідків колективної травми, зміцнення зв'язків між мешканцями та формування практик спільної участі у відновленні громади [1; 2].

Колективна травма є одним із ключових понять для осмислення психологічного виміру післякризового міського відновлення. У системно-понятійному аналізі П. П. Горностая вона розглядається як складна соціальна ситуація, що пов'язана з руйнуванням соціально-психологічних структур, норм, цінностей і звичних способів групового буття. У цьому разі травматичний досвід виходить за межі індивідуального переживання та охоплює групу, громаду, суспільство, змінюючи відчуття безпеки, довіри й належності. Це дає підстави стверджувати, що наслідки війни виявляються не лише у стражданні окремої людини, а й у фрагментації соціальних зв'язків, загостренні конфліктності, зниженні готовності до взаємодії та послабленні здатності громади до самоорганізації

[1]. Для розуміння відновлення громади важливим є також положення Л. Найдьонової про різночасову динаміку колективної травми. Дослідниця наголошує, що колективна травма має пролонгований характер і не вичерпується безпосереднім переживанням події. Її наслідки можуть по-різному проявлятися на різних етапах суспільного реагування, впливаючи на пам'ять, ідентичність, стратегії адаптації та соціальну поведінку груп. Звідси випливає принципово важливий висновок, що міське відновлення не може бути короткостроковим проєктом швидкого реагування, оскільки громада потребує тривалого простору для осмислення втрат, відновлення довіри та поступового повернення до колективної дієздатності [2].

Психологічна безпека відновного міста означає не лише фізичну захищеність, а й наявність таких умов, за яких людина не переживає постійної загрози відторгнення, приниження, ізоляції чи повторної травматизації. Ідеться про середовище, у якому визнається складність пережитого досвіду, підтримується право на голос, забезпечується доступ до допомоги, а соціальні інституції діють чутливо до наслідків травми. Саме тому одним із базових механізмів відновлення громади є впровадження травмоінформованого підходу. На думку О. Литовченко та О. Литовченко, *trauma-informed approach* є особливо релевантним для української спільноти в умовах війни, оскільки дає змогу будувати практику допомоги на принципах безпеки, довіри, емпатії, недопущення ретравматизації та поваги до досвіду людини [3]. У контексті міського середовища це означає, що травмоінформованими мають бути не лише психологічні чи соціальні служби, а й освітні, медичні, правові, адміністративні та громадські інституції.

Одним із провідних механізмів відновлення громади після колективної травми є відновлення довіри. Травматичний досвід війни підриває базове відчуття надійності світу, знижує віру в інституції та послаблює міжособистісну відкритість. Тому відновне місто має формувати прозорі й передбачувані способи взаємодії між владою, фахівцями та мешканцями, а також підтримувати такі форми участі, у яких людина не лише отримує допомогу, а й відчуває себе повноправним учасником спільного

життя. Довіра в цьому випадку є не додатковою умовою, а психологічною основою соціальної кооперації та відчуття безпеки [1; 3].

Другим важливим механізмом виступає відновлення горизонтальних зв'язків і соціальної включеності. Колективна травма ізолює людину, звужує соціальні контакти, підсилює відчуття відчуження й самотності. У відновному місті особливого значення набувають громадські практики, що створюють безпечний простір зустрічі, діалогу та спільної участі: локальні ініціативи, групи взаємопідтримки, публічні обговорення, медіаційні майданчики, освітні й культурні події. Через включення в такі форми взаємодії людина поступово повертає собі досвід належності, значущості та впливу на спільний простір. У цьому сенсі соціальна згуртованість є не лише соціальним, а й психологічним ресурсом відновлення громади [1; 2].

Ще одним механізмом є символічне визнання травматичного досвіду. Громада не може повноцінно відновлюватися, якщо пережите замовчується або витісняється з публічного простору. Визнання болю, втрат, травматичних переживань і права людини на власний досвід є важливою умовою відновлення суб'єктності. Саме тому для відновного міста важливими є комеморативні практики, ритуали пам'яті, публічні форми вшанування, психоосвітні та культурні ініціативи, які допомагають осмислити колективний досвід не як сукупність окремих приватних історій, а як частину спільної історії громади [1; 2].

Окремого значення у процесах відновлення набуває стан самих фахівців, які працюють із травмою війни. Відновне місто не може функціонувати як простір психологічної безпеки без психологічно стійких професіоналів соціономічних спеціальностей – психологів, соціальних працівників, педагогів, медіаторів, фахівців допомагаючих практик. Науковці В. Балахтар, К. Гуцол та В. Гомонюк наголошують що повномасштабна війна створює критичне навантаження на цих фахівців і посилює ризики вторинної травматизації, емоційного виснаження та професійного вигорання. Відтак міська система відновлення повинна передбачати не лише допомогу населенню,

а й підтримку ментальних ресурсів тих, хто цю допомогу забезпечує [4]. Такий підхід розширює розуміння психологічної безпеки міста, включаючи до нього не тільки мешканців, а й професійні спільноти, від яких залежить сталість відновних процесів.

Отже, відновне місто доцільно розглядати як простір психологічної безпеки, в якому післякризове відновлення поєднує інфраструктурний, соціальний і психологічний виміри. Основними механізмами відновлення громади після колективної травми є відновлення довіри, зміцнення горизонтальних зв'язків, символічне визнання пережитого досвіду, упровадження травмоінформованого підходу в діяльність інституцій та підтримка ментальних ресурсів фахівців допомагаючих професій. У сучасних українських умовах така логіка має принципове значення, оскільки післявоєнне відновлення громади потребує не лише реконструкції міського простору, а й відновлення соціальної тканини, здатності до співучасті та культури психологічно безпечного співжиття.

Література

1. Горностай, П. П. Колективна травма як складна соціальна ситуація: системно-понятійний аналіз. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2021. Вип. 48(51). С. 100-111. DOI:[10.33120/ssspj.vi48\(51\).242](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi48(51).242)
2. Найдьонова, Л. А. Різномасштабна динаміка колективної травми як інтелектуальний інструмент соціального реабілітолога. Соціальна робота. 2018. № 1(3). С. 53–56. DOI:<https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/12>
3. Литовченко, О., Литовченко, О. Trauma-informed approach: Relevance for Ukrainian social work. Social Work and Education. 2025. Vol. 12, No. 2. P. 224–231. DOI:<https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/3-1/12>
4. Балахтар, В. В., Гуцол, К. В., Гомонюк, В. О. Ментальні ресурси фахівців соціономічних професій: адаптація КІТ-технік для профілактики вторинної травматизації в умовах війни. Наукові інновації та передові технології. 2026. №2(54). DOI:[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2\(54\)-2281-2291](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-2281-2291)

**СИНЕРГЕТИЧНІ ЕФЕКТИ ПРОСТОРОВО-
ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІСТА-ЯДРА, МІСТ-
САТЕЛІТІВ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ПРОЦЕСАХ
ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
СИСТЕМ**

Белей С.І.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнесу та
управління персоналом Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Синергетичні ефекти просторово-економічної взаємодії міста-ядра, міст-сателітів і сільських територій у процесах відновлення та розвитку територіальних систем доцільно розглядати як результат узгодженого функціонування різнотипних поселень, за якого сукупний соціально-економічний ефект перевищує суму окремих результатів їх автономного розвитку. У такій системі місто-ядро виконує роль концентратора управлінських, інноваційних, фінансових, освітніх, логістичних і сервісних функцій; міста-сателіти забезпечують розосередження виробничих, житлових, транспортно-розподільчих і частково сервісних навантажень; сільські території формують ресурсну, продовольчу, рекреаційну, екологічну та трудову основу територіальної системи. Саме взаємодія цих елементів створює просторово-економічну цілісність, здатну до швидшого відновлення, адаптації та довгострокового розвитку.

Сутність синергетичного ефекту полягає в тому, що функціональна взаємодоповнюваність територій забезпечує вищу ефективність використання ресурсів, інфраструктури, людського капіталу та інвестицій. Якщо місто-ядро генерує попит, інновації, фінансові потоки та ринки збуту, то міста-сателіти приймають частину виробничих і житлових функцій, знижуючи перевантаження ядра та підвищуючи просторову збалансованість. Сільські території, у свою чергу, підтримують продовольчу безпеку, постачання сировини, трудовий потенціал, земельно-ресурсну базу та екосистемні послуги. За умови налагоджених транспортних, інформаційних, ринкових та

інституційних зв'язків між цими компонентами виникає ефект взаємного підсилення [1].

У процесах відновлення територіальних систем така взаємодія набуває особливої ваги. Після кризових явищ, воєнних руйнувань, економічних втрат або демографічних зрушень саме поліцентрична модель «місто-ядро – міста-сателіти – сільські території» підвищує стійкість простору. Вона дозволяє частково перерозподіляти виробничі потужності, населення, логістичні маршрути, інвестиційні проекти та соціальні послуги між різними територіальними ланками. Унаслідок цього зменшується надмірна залежність від одного центру, прискорюється відновлення інфраструктури, формуються нові осередки зайнятості та покращується доступність базових послуг для населення [2].

Серед ключових синергетичних ефектів такої взаємодії доцільно виокремити:

1. Економічний ефект. Він проявляється у поглибленні територіального поділу праці, розвитку міжмуніципальної кооперації, формуванні спільних ринків праці, збуту та послуг. Місто-ядро концентрує висококваліфіковані послуги, управлінські центри, інноваційні бізнеси, тоді як міста-сателіти можуть спеціалізуватися на промисловості, переробці, складській логістиці, житловому будівництві, а сільські території — на аграрному підприємстві (виробництві, переробці, зеленому туризмі) та на біоекономіці. У результаті формується економічна система з вищим рівнем диверсифікації та нижчими транзакційними витратами.

2. Інфраструктурний ефект. Спільне використання транспортної, енергетичної, цифрової, комунальної та соціальної інфраструктури забезпечує економію ресурсів і підвищує якість просторової організації. Розвиток доріг, громадського транспорту, логістичних вузлів, інтернет-мереж, медичних та освітніх закладів у взаємозв'язку між ядром, сателітами і сільськими територіями створює ефект доступності та скорочує просторову ізоляваність периферії.

3. Соціальний ефект. Посилення взаємодії між типами поселень сприяє розширенню можливостей зайнятості, підвищенню мобільності населення, покращенню доступу до

освіти, медицини, адміністративних і культурних послуг. Це особливо важливо в умовах повоєнного відновлення, коли необхідно не лише відбудувати матеріальні об'єкти, а й повернути населення, створити умови для закріплення людського капіталу та запобігти депопуляції сільських територій.

4. Інноваційний ефект. Місто-ядро зазвичай виступає осередком знань, науки, підприємництва та цифрових рішень. Через систему кооперації ці інновації можуть поширюватися на міста-сателіти та сільські громади у формі нових технологій виробництва, цифрових платформ, смарт-логістики, агротехнологій, енергоефективних рішень, кластерних ініціатив. Це знижує технологічний розрив між центром і периферією.

5. Екологічний ефект. Збалансований розподіл функцій між ядром, сателітами і сільськими територіями зменшує надмірну урбанізаційну концентрацію, навантаження на довкілля та сприяє впровадженню принципів сталого просторового розвитку. Сільські території при цьому виконують важливу природоохоронну, рекреаційну та ресурсозберігаючу функцію, а міста можуть виступати драйверами екологічної модернізації.

6. Резилієнтний ефект. Одним із найважливіших результатів синергії є підвищення стійкості територіальної системи до зовнішніх викликів. Якщо одна ланка системи зазнає втрат, інші можуть частково компенсувати функціональні нестабільності. Така просторово-функціональна взаємодоповнюваність знижує ризики системної дестабілізації та посилює адаптивну спроможність території.

Важливо, що синергетичні ефекти не виникають автоматично. Для їх формування необхідні певні передумови: наявність інтегрованого просторового планування, ефективного міжмуніципального співробітництва, узгодженої інвестиційної політики, розвиненої транспортної і цифрової зв'язності, інституційної довіри між громадами та спільного бачення стратегічного розвитку. Без координації дій місто-ядро може лише посилювати периферизацію сателітів і сільських територій, витягуючи з них трудові, фінансові та людські ресурси. Отже, завдання полягає не просто у підтримці окремих населених пунктів, а у формуванні мережевої моделі взаємодії, де кожна територія має власну функціональну нішу.

У сучасних умовах відновлення України така модель набуває стратегічного значення. Вона дає змогу поєднати переваги урбанізаційної концентрації з потенціалом периферійних і сільських територій, активізувати місцеве підприємництво, переробку, агробізнес, логістику, житлове розміщення, релокований бізнес, соціальні послуги та інфраструктурну модернізацію [3]. У підсумку формується не ієрархія залежності, а система взаємного підсилення, у межах якої місто-ядро, міста-сателіти та сільські території виступають не конкурентами, а комплементарними елементами єдиного простору відновлення і розвитку.

Отже, синергетичні ефекти просторово-економічної взаємодії міста-ядра, міст-сателітів і сільських територій полягають у зростанні сукупної ефективності територіальної системи через функціональну взаємодоповнюваність, кооперацію ресурсів, інфраструктурну інтеграцію, поширення інновацій, підвищення соціальної згуртованості та стійкості до криз. Саме така модель є основою збалансованого, інклюзивного й резилієнтного розвитку територій у довгостроковій перспективі.

Література:

1.Lopatynskiy Yu., Belei S., Kapelista I., Denysiuk L., Pavlyshyn M. The Effectiveness of the Management System in the Conditions of War and its Influence on the Development of Agribusiness. *Review of Economics and Finance*. 2023. Vol. 21. P. 932–940. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.258652>

2.Belei S., Lopatynskiy Y., Petrukha N., Lahodyn N., Nezhyd Y. Impact of Uneven Agricultural Business Development on Rural Socio-Economic Dynamics // *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14, no. 2. P. 293–306. DOI: [10.14207/ejsd.2025.v14n2p293](https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p293)

3.Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503>. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.1.78](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.78)

ЗНАЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ГРОМАДИ

Білик Н.М.

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, ускладнених викликами повномасштабної війни, внутрішньою міграцією та зростанням кількості вразливих категорій населення, проблема формування соціальної згуртованості територіальних громад набуває особливої значущості. Одним із дієвих інструментів гармонізації суспільних відносин, запобігання ескалації протистоянь та відновлення комунікації між різними групами осіб є медіація. Попри визнання її ефективності у врегулюванні конфліктів, недостатньо дослідженим залишається потенціал медіації як чинника зміцнення соціальної згуртованості на рівні локальних громад [4]. Це зумовлює необхідність теоретичного осмислення ролі медіаційних процедур у контексті побудови згуртованого суспільства, що базується на довірі, взаємоповазі та спільній відповідальності.

У працях науковців конфлікт розглядається як об'єктивне явище, що супроводжує функціонування будь-якої спільноти. У науковій літературі його визначають як зіткнення протилежних інтересів і поглядів, крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій та ускладнень у взаємодії сторін. Важливо, що конфлікт виникає в різних сферах життєдіяльності – виробничій, громадській, політичній, побутовій, – а його учасниками можуть виступати як окремі особистості, так і соціальні групи. Саме тому управління конфліктами стає невід'ємною складовою соціального управління на рівні громади. Запобігання деструктивним формам конфліктної взаємодії та переведення її у конструктивне русло потребує спеціальних механізмів, одним із яких є медіація.

Медіація, або посередництво, відповідно до чинного Державного стандарту соціальної послуги з посередництва, визначається як метод розв'язання конфліктів/спорів, у межах якого дві або більше сторін у структурованому процесі за участю нейтрального посередника (медіатора) намагаються досягти згоди для врегулювання наявних суперечностей [1]. Цей метод ґрунтується на добровільності, конфіденційності та взаємній повазі учасників. Ключовим елементом процедури є укладення медіаційної угоди, яка фіксує досягнуті домовленості та спрямована на усунення або відшкодування завданої шкоди. Варто зазначити, що законодавчо передбачено обмеження щодо застосування медіації у випадках насильства в сім'ї, торгівлі людьми або жорстокого поводження з дітьми, що свідчить про врахування специфіки найбільш чутливих категорій конфліктів.

Звернення до категорії соціальної згуртованості дозволяє окреслити ширший контекст, у якому медіація набуває значення не лише техніки врегулювання окремих суперечок, але й чинника стабільності розвитку територіальної громади. У європейському дискурсі соціальна згуртованість розглядається як спроможність соціального середовища забезпечити всебічний розвиток особистості, справедливий доступ до ресурсів, повагу до людської гідності, прийняття різноманітності, а також особисту та колективну відповідальність [4]. Вона виступає не лише політичною концепцією, а й динамічним процесом, необхідною передумовою демократичної безпеки, суспільної справедливості та сталого розвитку. Відтак, згуртована громада – це середовище партнерських взаємин, взаємної підтримки та спільних зусиль, спрямованих на досягнення спільних цілей демократичними засобами.

В Україні, попри відсутність законодавчо закріпленого визначення соціальної згуртованості, цей напрям набуває стратегічного значення. Зокрема, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки визначає формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та безпековому вимірах як одну з ключових цілей державної регіональної політики. Досягнення цієї мети передбачає розвиток механізмів, що сприяють зменшенню диспропорцій між різними територіями та

соціальними групами, а також забезпеченню рівного доступу до основних благ і послуг [2].

Важливим аспектом є те, що соціальна згуртованість безпосередньо пов'язана зі здатністю громади регулювати внутрішні суперечності. Як свідчить аналіз, будь-яке суспільство не є абсолютно згуртованим, а рівень згуртованості зазнає змін під впливом соціально-політичних та економічних подій [4]. Саме в такій динамічній системі медіація виступає механізмом оперативного реагування на конфлікти, що виникають, запобігаючи їхньому переходу в затяжну фазу та руйнуванню соціальних зв'язків. Вона дозволяє сторонам не лише вирішити нагальну проблему, але й відновити або побудувати нову комунікацію, що є базовою умовою згуртованості.

Значення медіації в процесі соціальної згуртованості розкривається через її відповідність основним завданням, які ставляться перед згуртованим суспільством. До таких завдань належать: забезпечення рівного доступу до прав, реалізація принципів соціальної справедливості, належний соціальний захист, утвердження поваги до людської гідності, прийняття різноманітності, створення умов для всебічного розвитку особистості, а також розвиток солідарності та активної участі громадян у суспільно-політичних процесах [4]. Медіаційна процедура, що ґрунтується на принципах рівноправності сторін, поваги до їхніх інтересів та добровільності прийняття рішень, безпосередньо сприяє реалізації цих завдань у локальному вимірі.

Особливої ваги медіація набуває у роботі з вразливими групами населення, які найбільше потребують включення в соціально згуртоване суспільство. До соціальних ризиків, що підвищують уразливість, відносять похилий вік, проблеми зі здоров'ям, безробіття, втрату ресурсів, вимушене переміщення [3]. Особи, що опинилися у складних життєвих обставинах, часто стикаються з додатковими бар'єрами у комунікації, стигматизацією або виключенням з активного життя громади. Медіація в такому контексті виступає інструментом відновлення соціальної справедливості, подолання упереджень та налагодження конструктивної взаємодії між різними групами мешканців.

Сучасне розуміння соціальної роботи значно розширюється та орієнтується на активізацію громади, наснаження її членів, залучення до спільного вирішення проблем. У міжнародних підходах соціальна робота визначається як професія, що стимулює соціальні зміни, розвиток, соціальну згуртованість та активізацію членів громади. Медіація органічно вписується в цю парадигму, оскільки вона не лише вирішує конфлікт, але й сприяє формуванню навичок ефективної комунікації, взаєморозуміння та спільного пошуку рішень. Таким чином, медіатор виступає не лише посередником у суперечці, але й агентом соціальних змін, який сприяє зміцненню соціального капіталу громади.

Оцінювання впливу медіації на соціальну згуртованість може здійснюватися за низкою критеріїв, що відображають якість відносин в середині громади [4]. До них доцільно віднести: рівень комунікативної активності мешканців (участь у спільних заходах, громадських обговореннях), розвиненість мереж взаємодопомоги, забезпечення соціальної справедливості, включеність різних соціальних груп у життя соціуму, наявність солідарності та взаємної підтримки, участь мешканців у прийнятті рішень. Медіаційні процедури, створюючи безпечний простір для діалогу, сприяють розвитку саме цих характеристик. Вони дозволяють перетворити конфлікт, який міг би призвести до роз'єднання, на точку зростання взаєморозуміння та співпраці.

Таким чином, значення медіації в процесі соціальної згуртованості громади полягає у виконанні низки взаємопов'язаних функцій. По-перше, це функція конструктивного врегулювання суперечностей, що дозволяє сторонам самостійно, за сприяння нейтрального посередника, знайти взаємоприйнятне рішення, уникаючи руйнівних форм конфлікту. По-друге, комунікативна функція: медіація створює безпечний простір для відкритого діалогу, сприяє відновленню зруйнованих комунікацій та формуванню культури ведення переговорів. По-третє, інтегративна функція: через залучення різних сторін до спільного пошуку рішень медіація сприяє зміцненню соціальних зв'язків, розвитку довіри та солідарності між членами громади. По-четверте, функція соціальної інклюзії: медіація дозволяє враховувати інтереси вразливих груп, долати

бар'єри їхнього виключення та забезпечувати рівні можливості участі в житті громади [3].

Медіація виступає важливим інструментом соціальної роботи, спрямованим на досягнення соціальної згуртованості територіальної громади. Її значення визначається здатністю не лише врегульовувати окремі конфлікти, але й системно впливати на якість міжособистісних та міжгрупових відносин, формувати культуру діалогу, взаємоповаги та спільної відповідальності. В умовах трансформації українського суспільства та посилення викликів, пов'язаних із воєнним станом і зростанням кількості вразливих категорій населення, впровадження медіаційних підходів у практику діяльності територіальних громад стає необхідною умовою збереження соціальної стабільності, розбудови довіри та забезпечення сталого розвитку.

Література:

1. Державний стандарт надання соціальної послуги з посередництва (медіації) : Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 серп. 2016 р. № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Спіріна Т. Резилієнс як підхід у соціальній роботі з вразливими групами. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 1 (108). С. 114–125.
4. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>.

ЕТИКА ВІДБУДОВИ МІСТ: ЩО ЗБЕРІГАТИ, А ЩО ПЕРЕОСМИСЛЮВАТИ В ПОСТКРИЗОВОМУ УРБАНІСТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ванькова О.В.

асистентка кафедри містобудування та архітектурного
проектування, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Відбудова міст після воєн, техногенних катастроф чи природних лих — це складний багатовимірний процес, який виходить далеко за межі інженерних і економічних рішень. Руйнування міського середовища призводить не лише до втрати фізичної інфраструктури, а й до розриву соціальних зв'язків, порушення культурної тяглості та трансформації ідентичності місця. Саме тому етичний вимір відбудови набуває особливого значення: які об'єкти варто відновлювати в первісному вигляді, які — трансформувати, а від яких — свідомо відмовитися, щоб не законсервувати травму.

Історичний досвід, зокрема повоєнна відбудова європейських міст після Другої світової війни, демонструє широкий спектр підходів до цієї дилеми. У сучасних умовах, особливо в Україні, етика відбудови стає ключовим елементом формування сталих і гуманних урбаністичних стратегій [1, с.12].

Етика відбудови формується на перетині архітектури, урбаністики, соціології та культурології. Вона являє собою систему цінностей, які визначають пріоритети в процесі реконструкції міського простору.

Центральним поняттям є колективна пам'ять. Історичне середовище виступає носієм культурної ідентичності та важливим чинником формування образу міста [2, с. 45]. Дослідники наголошують на труднощах збереження історичного ареалу в умовах швидких сучасних трансформацій.

Збереження історичного середовища є потужним інструментом відновлення міської ідентичності. Архітектурні об'єкти виконують роль маркерів колективної пам'яті та забезпечують культурну спадкоємність поколінь.

Яскравим прикладом є повоєнна відбудова Варшави, де акцент було зроблено на відтворенні історичного центру. В українських наукових дослідженнях також підкреслюється значення історичної спадщини для формування якісного міського середовища [2, с. 52]. Соціальний вимір відбудови детально розглядається в працях М. Дьоміна, який зазначає, що міське середовище безпосередньо впливає на умови соціальної взаємодії та стабілізацію суспільства [3, с. 101].

Переосмислення міського простору дає змогу адаптувати його до сучасних викликів — від модернізації інфраструктури до впровадження нових функцій і принципів сталого розвитку.

Класичним прикладом такого підходу є відбудова Роттердама, де замість відтворення зруйнованого історичного центру було створено сучасне, функціональне місто. В українському науковому дискурсі подібні стратегії розглядаються як основа ефективної просторової організації міст. Питання екологічності та раціонального використання ресурсів особливо актуальні в роботах В. Нудельмана [4, с. 59].

Відбудова майже завжди супроводжується конфліктами інтересів. Найгострішим є протистояння між збереженням автентичності та вимогами сучасності.

Українські дослідники підкреслюють, що містобудівне планування має гармонійно поєднувати історичний контекст із новими функціональними потребами. Особливої уваги потребує робота з травматичною пам'яттю, яка є важливою складовою постконфліктного відновлення [5, с. 23].

На основі аналізу можна сформулювати такі ключові принципи етичної відбудови:

- баланс між збереженням і розвитком;
- контекстуальність (врахування локальних особливостей);
- партисипація (активна участь громади);
- прозорість і підзвітність прийняття рішень;
- орієнтація на сталий розвиток.

Ці принципи знайшли відображення в державних стратегіях відновлення України [1, с. 27].

Таким чином, етика відбудови є визначальним чинником формування якісного міського середовища в посткризовий період. Вона дозволяє знайти баланс між

збереженням історичної спадщини та задоволенням сучасних потреб суспільства. Український досвід доводить, що успішна відбудова можлива лише за умови комплексного, міждисциплінарного підходу, який поєднує повагу до культурної пам'яті з інноваційними рішеннями та орієнтацією на довгострокову перспективу [5, с. 30].

Література:

1. Міністерство розвитку громад та територій України. Стратегія відновлення та сталого розвитку регіонів і територіальних громад на період до 2027 року. Київ, 2023. 54 с. (дата звернення: 01.04.2026).

2. Бевз М. В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2004. 312 с. (дата звернення: 01.04.2026).

3. Дьомін М. М. Сучасні проблеми містобудування: архітектурно-планувальний аспект. Київ : Київоргбуд, 2010. 240 с. (дата звернення: 01.04.2026).

4. Нудельман В. І. Соціально-економічні засади сталого розвитку міських поселень. *Український географічний журнал*. 2015. № 2. С. 55–62. (дата звернення: 01.04.2026).

5. Черкес Б. С. Архітектура сучасності та проблема ідентичності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Архітектура. 2022. Т. 4, № 1. С. 25–32. (дата звернення: 01.04.2026).

ІДЕНТИЧНІСТЬ МІСТА У ПРОЄКТАХ ВІДБУДОВИ

Ватаманюк Н.Ю.

доктор філософії з архітектури та містобудування, доцент
кафедри містобудування та архітектурного проєктування
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасні процеси відбудови міст України, що зазнали руйнувань внаслідок воєнних дій, актуалізують питання не лише фізичного відновлення забудови, а й збереження їхньої унікальної ідентичності. Руйнування історичного середовища, втрата знакових об'єктів та трансформація міської структури можуть призвести до стирання образу міста, його культурної пам'яті та символічного значення для мешканців. В умовах швидкої реконструкції існує ризик формування уніфікованого простору без врахування локальних особливостей. Саме тому особливого значення набуває пошук балансів між відновленням функціональності міського середовища та збереженням його автентичності.

Питання міської ідентичності розглядається у працях, присвячених теорії урбанізму, архітектурної спадщини та культурного ландшафту. Дослідники наголошують, що ідентичність формується як через матеріальні компоненти (архітектура, планувальна структура, силует міста), так і через нематеріальні аспекти – історичну пам'ять, соціальні практики та культурні коди. Питання формування образу міста та його сприйняття детально розкрито у працях К. Лінча, який визначає ідентичність міського середовища через такі елементи, як шляхи, межі, райони, вузли та орієнтири, що формують цілісну ментальну карту міста [1]. Проблеми збереження історичного містобудівного середовища та його цінності для сучасного розвитку висвітлені у працях В. Вечерського, який наголошує на необхідності комплексного підходу до охорони культурної спадщини як основи формування ідентичності українських міст [2]. Г. Петришин розглядає історичне місто як динамічну систему, де процеси збереження і розвитку мають відбуватися

одночасно, забезпечуючи безперервність історичного середовища [3].

У контексті відбудови міст особлива увага приділяється концепціям резильєнтності, сталого розвитку та інтеграції нової архітектури в існуюче середовище. Водночас проблема комплексного поєднання збереження і трансформації ідентичності залишається недостатньо розробленою, особливо у контексті українських реалій.

Ідентичність міста є складною багаторівневою системою, що формується впродовж тривалого історичного розвитку. Вона проявляється у морфології міського середовища, характері забудови, просторовій організації та взаємодії з природним ландшафтом. Втрата окремих елементів цієї системи може суттєво вплинути на цілісність міського образу.

У процесах післявоєнної відбудови важливо враховувати, що місто не є статичною структурою. Його ідентичність здатна до трансформації, однак ці зміни повинні бути контрольованими та контекстуально обґрунтованими. Відбудова не повинна обмежуватися відтворенням втраченого, але й не має призводити до повного розриву з історичним середовищем.

Одним із ключових підходів є принцип контекстуальності, який передбачає врахування історико-культурних, просторових та соціальних характеристик території. Нова забудова має не конкурувати з існуючим середовищем, а доповнювати його, формуючи гармонійний просторовий ансамбль. Це стосується масштабності, силуету, матеріалів та архітектурної мови.

Важливу роль у збереженні ідентичності відіграє реконструкція та адаптація історичних об'єктів. Ревіталізація будівель дозволяє зберегти матеріальну основу міської пам'яті, водночас інтегруючи їх у сучасні функціональні процеси. Такий підхід сприяє формуванню безперервності розвитку міста.

Не менш значущим є формування публічних просторів як носіїв міської ідентичності. Площі, вулиці, набережні та парки виступають місцями соціальної взаємодії та відтворення культурних практик. У процесі відбудови вони можуть стати ключовими елементами оновленої міської структури, що об'єднує різні частини міста.

Сучасні виклики також зумовлюють необхідність інтеграції інноваційних підходів у процеси відновлення. Зокрема, використання модульного будівництва, цифрових технологій планування та екологічних рішень дозволяє підвищити ефективність відбудови. Проте впровадження інновацій має здійснюватися з урахуванням локального контексту, щоб уникнути втрати унікальності середовища.

Особливої уваги потребує участь громади у процесах відновлення. Мешканці міста є носіями його ідентичності, тому їх залучення до прийняття рішень сприяє формуванню більш стійких та соціально орієнтованих просторів. Партисипативні підходи дозволяють врахувати потреби різних груп населення та зміцнити зв'язок людини з місцем.

Таким чином, збереження та трансформація ідентичності міста є ключовим завданням у процесах післявоєнної відбудови. Ефективні стратегії відновлення повинні базуватися на поєднанні принципів контекстуальності, сталого розвитку та участі громади.

Архітектурно-просторові рішення відіграють визначальну роль у формуванні цілісного міського образу, забезпечуючи безперервність історичного розвитку та адаптацію до сучасних потреб. Водночас інтеграція інноваційних підходів має здійснюватися з урахуванням локальної специфіки.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних підходів до оцінки міської ідентичності та впровадженні практичних інструментів її збереження у процесах відбудови українських міст.

Література:

1. Lynch K. The Image of the City. – Cambridge: MIT Press, 1960.
2. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України: теорія і практика збереження. – Київ: НДІТІАМ, 2003.
3. Петришин Г. П. Історичне місто як об'єкт збереження і розвитку. – Львів: Львівська політехніка, 2011.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ПРОЖИВАННЯ ВИМУШЕНО ПЕРЕСЕЛЕНИХ

Волкова Н.О.

асистентка кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича м. Чернівці, Україна

Архітектура безпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії РФ зазнала докорінної перебудови в частині перетворення тилкових регіонів на стратегічні вузли гуманітарної підтримки та соціальної адаптації. Чернівецька область, завдяки своєму географічному розташуванню та розвиненій інфраструктурі, де-факто стала ключовим гуманітарним хабом державного значення. З лютого 2022 року регіон акумулював потужний міграційний потік, забезпечивши транзит та розміщення понад 110 тисяч внутрішньо переміщених осіб [11].

Станом на 2026 рік динаміка внутрішньої міграції стабілізувалася, відповідно до статистики наданої Чернівецькою обласною військовою адміністрацією офіційно зареєстрованими вимушено переселеними громадянами є 72 тисячі осіб. Цей показник актуалізує перехід від стратегії «екстреного реагування» до довгострокової моделі соціальної інтеграції та побудови сталого інклюзивного середовища. Одним із центральних об'єктів у цій системі виступають місця тимчасового проживання [7], функціонування яких на базі закладів освіти та медицини створює унікальний комплекс юридичних, фінансових та комунікативних викликів.

Ефективність функціонування МТП сьогодні прямо залежить від обраної комунікативної політики. Традиційні ієрархічні та бюрократичні підходи, що часто характеризуються використанням складних лінгвістичних конструкцій («канцеляриту»), демонструють свою неспроможність у розв'язанні міжособистісних конфліктів та забезпеченні психологічного комфорту мешканців. Альтернативою виступає концепція «Відновного міста» (Restorative City)[13], яка

базується на принципах медіації, ненасильницького спілкування та спільної відповідальності. Впровадження відновних практик у Чернівецькій області як інструменту подолання соціальної поляризації та створення безпечного інклюзивного простору важливе з огляду на складність прогнозування термінів тривалості повномасштабних військових дій і можливості повернення людей до власних домівок.

Чернівецька область, на сьогодні в Україні ототожнюється з поняттям «тил». За цим коротким словом ховається колосальна напруга та щоденна робота багатьох людей. Так, статистика переміщення показує що тисячі життів потребують матеріальної допомоги, глибокої, справжньої інтеграції в місцеві громади. Створення безпечного та інклюзивного простору для них — це виклик, який вимагає особливих комунікативних стратегій, заснованих на емпатії та соціальній згуртованості.

Перше з чим зіштовхується особа, яка рятуючись від війни переїжджає в безпечні регіони це заповнення формулярів, бланків для отримання статусу ВПО і реалізації права на пільги. Тож, критичного значення набуває проблема, яка отримала фахове висвітлення у матеріалах видання «Тексти»[12]. Офіційно-діловий стиль комунікації, як специфічний бюрократичний «канцелярит», стає стіною між людиною та допомогою. Абстрактні формулювання щодо "стабілізації життєдіяльності" створюють когнітивний бар'єр, який перешкоджає верифікації реального рівня інклюзії та психологічного комфорту особи. За зовнішньою нормативною коректністю таких фраз часто приховується відсутність дієвих механізмів емоційної та соціальної підтримки.

За стандартами моніторингу[5], безпечний простір — це значно більше за фізичну безпеку чи наявність даху. Отже, правило про відсутність дискримінації та реальний доступ до інформації передбачає перехід до моделі прозорої інституційної взаємодії, де комунікативний акт позбавлений семантичних бар'єрів, управлінська дії є верифікованими та зрозумілими для заявників.

На Буковині сьогодні функціонує розгалужена мережа з 59 місць тимчасового проживання (МТП), які разом можуть

прийняти 3058 людей[4]. Статистика демонструє динаміку репрофілювання інфраструктурних об'єктів, які пройшли етап глибокої адаптації до потреб ВПО. Процес трансформації просторів, що не мали статусу житлових, став ключовим викликом для місцевого самоврядування та адміністративного апарату в контексті дотримання стандартів інклюзивності[3]. Адаптації потребували житлові приміщення, які не були призначені для сімейного заселення. Гуртожитки освітніх закладів стали новими домівками: Чернівецький політехнічний коледж прийняв 128 осіб, будівельний ліцей — 60. Кострижівська дільнична лікарня, розгорнула 85 місць, Глибоцький професійний ліцей змінив профіль, щоб дати людям прихисток[11]. Окремим і надзвичайно важливим етапом стало створення модульного містечка у селі Черногузи. Це вже не просто «ліжко-місце», це спроба створити автономне, гідне життя, де інклюзія стає реальністю. Проте, досвід проживання виявив свої недоліки віддаленість інфраструктури – шкіл, поліклініки, об'єктів соціального значення.

Розміщення внутрішньо переміщених осіб у об'єктах такого типу слід інтерпретувати як захід екстреного реагування, що не забезпечує умов для сталої психоемоційної реабілітації. Таке кризове втручання виявляє значний розрив між наявною інфраструктурою та потребами людей: архітектурне планування студентських гуртожитків, орієнтоване на роздільне проживання осіб однієї статі, унеможливорює дотримання принципу єдності родини. Крім того, відсутність елементів універсального дизайну (пандусів, ліфтових підйомників тощо) створює додаткові бар'єри для маломобільних груп населення

Функціонування місць тимчасового проживання на базі закладів освіти сьогодні перебуває на перетині складних юридичних колізій. Гуртожитки мають своє чітке призначення — навчання та проживання студентів. Надання їм статусу МТП породжує правову невизначеність. Постанови Кабінету Міністрів №930 [7] та №616[1] намагаються врегулювати питання фінансових компенсацій, проте не враховують емоційного та фізичного навантаження, яке лягає на технічний персонал та адміністрацію. Обмеження взаємодії рамками офіційних постанов детермінує процеси комунікативної дегуманізації, за

якої суб'єктивний досвід ВПО залишається поза увагою системи. Протиріччя між академічними завданнями закладу та його новою роллю як об'єкта соціальної опіки провокує рольовий конфлікт і соціальну напруженість. Виходом із цієї парадигми є апробація принципів відновного підходу, що зміщує акцент із бюрократичного контролю на відновлення міжособистісних зв'язків

Відновний підхід, апробований у європейських містах (Брістоль, Вроцлав), пропонує альтернативну модель реагування на соціальну напруженість[15]. Замість регресивної логіки покарання, концепція "відновного міста" актуалізує потенціал інклюзивної комунікації. Будь-яке зіткнення інтересів трансформується з об'єкта карального правосуддя на суб'єктний простір для взаєморозуміння, що є критично важливим для інтеграції вразливих груп населення. [14] У просторі, де мешкають люди похилого віку, особи з інвалідністю та студенти, конфлікт інтересів є природним. Але замість того, щоб шукати винних у порушенні тиші чи побутових непорозуміннях, необхідно вивчати шляхи виправлення шкоди. Це перехід від моделі «ізоляції» тих, хто заважає, до моделі «солідарності»[10]. Кожна людина, яка через війну залишила свій дім, має право не просто на дах, а на повагу до своєї гідності та відкрити, чесну комунікацію.

Як зазначають дослідники видання *Texty.org.ua*, бюрократична мова в Україні виконує функцію «захисного екрана». Вона не створена передавати інформацію, функціонує задля звітування перед вищим керівництвом, максимально розмиваючи суб'єктність людини.

В умовах МТП, де мешканці вже перебувають у стані вразливості, така мова стає додатковим фактором стресу. Коли людина, що втратила дім, чує фрази про «забезпечення реалізації прав осіб з числа ВПО», вона не відчуває підтримки. Вона бачить себе об'єктом адміністративного впливу.

Відновна комунікація, навпаки, повертає людині її ім'я та її гідність[9]. З метою деконструкції "бюрократичного туману" в управлінні МТП запропоновано порівняльну матрицю мовних стандартів. Це ілюстрація переходу від деперсоніфікованих штампів адміністрування до відновних альтернатив як

інструментів зниження соціальної напруги та забезпечення суб'єктності кожного мешканця громади.

Бюрократична конструкція (Канцелярит)	Відновна (людяна) альтернатива	Психологічний вплив на мешканця МТП
«Здійснюється комплекс заходів щодо забезпечення життєдіяльності.»	«Ми облаштували кухню та перевірили опалення, щоб вам було зручно»	Від звітності до турботи. Людина розуміє, що саме для неї зроблено.
«Особи з числа внутрішньо переміщених осіб.»	«Наші нові мешканці», «люди, що приїхали з Луганщини/Донецчини»	Від об'єкта до особистості. Зникає відчуття «номера в списку».
«У разі виявлення порушень правил внутрішнього розпорядку.»	«Якщо у нас виникають непорозуміння, ми сідаємо за стіл і домовляємося»	Від страху до відповідальності. Формується культура діалогу, на відміну від очікування санкцій.
«Проведення моніторингу дотримання	«Ми завітаємо до вас, щоб переконатися, що	Від нагляду до підтримки. Перевірка сприймається як

Бюрократична конструкція (Канцелярит)	Відновна (людяна) альтернатива	Психологічний вплив на мешканця МТП
санітарно-гігієнічних норм.»	в кімнатах чисто і вам комфортно»	допомога, а не як контроль.
«Опрацювання звернень громадян згідно з чинним законодавством»	«Ми вислухаємо ваші прохання і разом знайдемо рішення як найскоріше»	Від дистанції до довіри. Людина відчуває, що її почули, а не просто «зарєєстрували».

Дана стратегія рефлексує фундаментальні принципи гуманістичної психології та конфліктології, репрезентовані у доробках М. Розенберга, Ж. Моріно та К. Роджерса. Інтеграція означених ідей у практику адміністрування МТП дозволяє трансформувати авторитарну модель управління в емпатійну систему взаємодії, де пріоритетом є безумовне прийняття особистості та конструктивне розв'язання суперечностей.

Специфікою комунікативного ландшафту Буковини є апеляція до спільного екзистенційного досвіду. Публічна артикуляція керівництвом області власного шляху внутрішнього переміщення створює унікальний комунікативний прецедент, що базується на принципах щирості та транспарентності. У контексті подолання соціальної поляризації цей неформальний актив виявляється більш дієвим інструментом інтеграції, ніж стандартизовані методи державного адміністрування. Коли керівництво області прямо говорить про своє коріння з Луганщини, це працює краще за будь-який офіційний документ. Це меседж: «Я розумію ваш біль, бо я пройшов той самий шлях»[11]. Зустрічі з мешканцями Луганщини в Чернівцях — це не про робочі протоколи, а про те, як почати життя заново. Така

«горизонтальна» мова руйнує бюрократичні бар'єри та буде довіру, якої не досягти жодним канцеляритом.

У концепції відновного розвитку інклюзивність розуміється як екосистема рівних можливостей, охоплює прозорість інформаційних потоків, відсутність стигматизації та наявність дієвих механізмів залучення мешканців МТП до процесів прийняття рішень. Це синхронізація роботи всіх служб так, щоб людина не почувалася розгубленою. Комунікація спрямовується на забезпечення переходу від функціонування МТП як об'єктів тимчасового транзиту до їхнього становлення в якості платформ соціальної інтеграції. Змінюється вектор: від простого надання ліжко-місця до створення середовища активної взаємодії, що сприяє відновленню соціального капіталу регіону. Таким чином, формат «розподілення ресурсів» або «відшкодування витрат» змінюється в інвестиції у зміцнення суспільства.

Справедливість у контексті Restorative City постає динамічним процесом забезпечення інклюзивної суб'єктності. Це система правової захищеності особи у поєднанні з культурою взаємопідтримки, гарантія інституційної підтримки, де голос кожного індивіда є вагомим чинником у процесах розбудови згуртованої та стійкої громади[10].

Приклад Чернівецької області показує, що коли ми відмовляємося від бюрократичного туману на користь людяності та щирого діалогу, ми стаємо сильнішими. Бо відновне місто — це передусім місто, де люди відчувають себе частиною цілого, де ми разом долаємо наслідки війни і разом будуємо майбутнє, в якому кожен голос має значення.

Безумовно, на шляху імплементації цієї моделі в українських реаліях значна кількість системних викликів та прикладних питань залишається відкритою. Проблеми функціонального перевантаження інфраструктури, дефіциту ресурсів та подолання глибоких психологічних травм потребують подальшого ґрунтового вивчення та пошуку нестандартних рішень.

Однак цей процес є етапом інтенсивного інституційного та суспільного навчання. Ми лише розпочинаємо шлях розбудови міст, де подолання наслідків війни відбувається через синергію

громади, стратегія відновлення ґрунтується на антропоцентричності. Адже відновне місто — це насамперед екосистема солідарності, де спільне конструювання майбутнього стає можливим лише за умови, що резонанс кожного голосу є невід’ємною частиною загальносуспільного діалогу.

Література:

1. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 332 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ № 616 від 13 черв. 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF> (дата звернення: 04.04.2026).

2. Дорожня карта інтеграції ВПО в територіальні громади : посібник для органів місцевого самоврядування / Проєкт Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II». Київ, 2023. 84 с.

3. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення : ДБН В.2.2-40:2018. [Чинні від 2019-04-01]. Вид. офіц. Київ : Мінрегіон України, 2018. 104 с.

4. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Раунд 16 : Міжнародна організація з міграції (МОМ). 2024. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources> (дата звернення: 04.04.2026).

5. Моніторинг місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Пам’ятка / Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2023. 24 с. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pamyatkamtp-web.pdf> (дата звернення: 04.04.2026).

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 04.04.2026).

7. Про затвердження Порядку функціонування місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 верес. 2023 р. № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2023-%D0%BF> (дата звернення: 04.04.2026).

8. Про запровадження правового режиму воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 04.04.2026).

9. Розенберг М. Мова життя. Ненасильницьке спілкування. Київ : Terra Incognita, 2021. 288 с.

10. Романова С. Ю. Відновне правосуддя в громадах: від теорії до практичного впровадження. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 45–51.

11. Чернівецька обласна військова адміністрація : офіційний вебсайт. URL: <https://bukoda.gov.ua/> (дата звернення: 04.04.2026).

12. Як бюрократична мова розмиває суть написаного і заважає розуміти, що робити / Texty.org.ua. 2024. URL: <https://texty.org.ua/projects/117036/yak-byurokratychna-mova-rozmyvaye-sut-napysanoho-i-zavazhaye-rozumity-shcho-robyty/> (дата звернення: 04.04.2026).

13. A journey around restorative cities in the world: a travel guide / European Forum for Restorative Justice. Leuven, 2023. URL: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-cities> (дата звернення: 04.04.2026).

14. Alain Mabanckou, Jorge Majfud, Thomas B. Reverdy. Reinventing Cities. *The UNESCO Courier*. 2019. April-June. 46 p.

15. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). 2021. URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43b14e244/guiding-principles-internal-displacement.html> (дата звернення: 04.04.2026).

ВІДНОВНІ ПІДХОДИ В МІСЬКОМУ УПРАВЛІННІ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Волкова Н.О.

асист. кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Кутало Д. Р.

студентка 2 курсу юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Відновні підходи в міському управлінні Європи є однією з провідних інновацій сучасного місцевого самоврядування, спрямованої на переформування стратегій управління заснованих на контролі та санкціях, до моделей, побудованих на діалозі, участі громади і спільній відповідальності. У деяких європейських містах концепція відновних підходів застосовується у формі угод у конфліктних ситуаціях між сусідами, етнічними чи релігійними групами, а також у вигляді інтеграції відновлювальних практик у роботі поліції, соціальних служб чи міських рад. Для України, що проходить складний етап відновлення міст, реформування місцевого самоврядування та усунення глибоких соціальних розколів, європейський досвід відновного міського управління відкриває реальні перспективи для побудови більш демократичної та стійкої до конфліктів взаємодії між державою та громадою.

Відновні підходи в міському управлінні - це способи запобігання та вирішення проблем соціальної шкоди та її ризиків через постійне включення всіх причетних сторін у спільний діалог, а не лише через формальні процедури кримінального правосуддя. Це визначення та принципи даних підходів базуються на концепції «Відновного правосуддя», що являє собою інклюзивний підхід до вирішення проблем, пов'язаних із заподіяною шкодою або ризиком її заподіяння, шляхом залучення всіх постраждалих до досягнення спільного розуміння та угоди щодо того, як можна відшкодувати шкоду або виправити

правопорушення, зберегти стосунки та забезпечити справедливість[1, с.4].

Концепція відновних підходів ґрунтується на чотирьох принципах: повага до гідності людини, солідарність і турбота про інших, справедливість та підзвітність, істина через діалог[1,с.4-5]. Спираючись на теорію процесуальної справедливості Т. Тайлера[5] та концепцію соціального капіталу Р. Патнема [4], можна стверджувати, що роль муніципальної влади в сучасних умовах трансформується з контролюючої у фасилітуючу. Варто зауважити, що перехід до відновного управління потребує фундаментального перегляду самої природи місцевого самоврядування: від ролі "контролера" до ролі "модератора суспільного договору". В основі цього процесу лежить принцип, згідно з яким довіра мешканців до інституцій залежить не стільки від кінцевого результату адміністративного рішення, скільки від прозорості, чесності та інклюзивності самого процесу його прийняття. За таких умов відновне місто постає платформою для генерації соціального капіталу, де міцність горизонтальних зв'язків у громаді та культура взаємодії стають вагомими чинниками стабільності, ніж ієрархічні директиви. У сукупності, вказані вище принципи, становитимуть основу для розробки моделей міського управління, відповідно до якої конфлікти та соціальна шкода розглядаються не як підстави для санкцій, а як ситуації, що вимагають відновлення зв'язку між учасниками, участі громади та відповідальної взаємодії між мешканцями та представниками місцевої влади. Відновні підходи, засновані на даних принципах можуть стати ефективним інструментом для побудови співпраці, стійкої до розбіжностей, особливо в контексті постконфліктного відновлення та реформи місцевого самоврядування.

Однією з найважливіших частин відновних підходів, є концепція «відновних міст» – це визнання діалогу, відновних підходів та залучення громади, як необхідних умов для формування справедливого, безпечного та комфортного міського середовища. Дана концепція ґрунтується на тісному зв'язку між соціальними відносинами та загальним середовищем міста, тому відновні принципи застосовуються не лише в правових механізмах, а й у міській структурі, архітектурі та містобудівній

політиці. Відповідно до відновного містобудування, місто має бути спроектоване таким чином, щоб сприяти спільному відчуттю безпеки та мирному врегулюванню конфліктів. Для цього проєктуються відкриті, добре освітлені публічні простори, активні фасади та прозорі зони, що створюють умови для неформального контролю й відчуття безпеки через наявність громади, а не лише через формальні системи поліції та охорони.

Відновні міста також особливо уважно підходять до принципів соціальної інклюзії й відкритості. Вони відкидають простори, що виключають окремі групи, і навпаки підтримують загально-доступні для різноманітних вікових, етнічних та соціально-економічних груп місця, де люди можуть безпечно зустрічатися, спілкуватися й спільно використовувати простір. Важливим елементом є також дизайн орієнтований на комфорт молодого покоління: безпечні шляхи до школи, дитячі майданчики, парки, спортивні зони. Також залучення дітей у містобудівні рішення через створення дитячих рад, що перетворюватиме місто на середовище, де відновні принципи запроваджуватимуться від раннього віку.

Прикладом впровадження цих концепцій є місто Комо (Італія), воно відоме своїми активними ініціативами, спрямованими на впровадження відновних підходів у життя громади. Зосереджуючись на зміцненні соціальної згуртованості та залученні громади, Комо розробило програми, які заохочують мешканців активно взаємодіяти між собою, вирішуючи конфлікти мирним шляхом, у тому числі через медіаційні та інші відновні процедури. Прагнення міста впровадити концепції відновного правосуддя у повсякденне життя ілюструє потужний вплив, у якому участь громади та діалог на основі співпраці можуть мати на побудову міцніших, об'єднаних громад.[2, с.33]

Якщо говорити про імплементацію раніше згаданих концепцій в Україні, ми спочатку зіштовхнемось з низкою проблем, навіть попри діючий режим воєнного стану. Серед них: прагнення використовувати громадські простори під житлове будівництво та економічні проєкти, соціальне розшарування, коли окремі групи мешканців відокремлюються одна від одної. Також багато місцевих органів влади продовжують використовувати ієрархічний стиль панування, не вірячи у

ефективність постійного залучення громади й обмежують впровадження відновних практик. Додаткову перешкоду створює відсутність спеціальних знань, тренінгів та інструментів серед муніципальних служб, через що справжня участь громади в міському відновленні та плануванні залишається формальною.

Особливої актуальності відновні підходи набувають у контексті управління містами, що стали хабами для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). У таких громадах конфлікти часто виникають на ґрунті різного екзистенційного досвіду, конкуренції за ресурси або інфраструктурної переваженості. Тут концепція "відновного міста" трансформується у стратегію соціальної когезії (згуртованості). Замість адміністративного розподілу допомоги, відновний підхід пропонує створення спільних просторів взаємодії, де місцеві мешканці та нові члени громади через діалог виробляють спільні правила співжиття, перетворюючи потенційну напругу на ресурс для розвитку

Незважаючи на наявні виклики, відновні підходи мають значний потенціал для імплементації в українських містах, зокрема в умовах післявоєнного відбудовування, реформ місцевого самоврядування та зусиль щодо формування безпечного, справедливого та інклюзивного міського середовища. Впровадження відновних-практик у комунальних службах, школах, молодіжних центрах та соціальних установах може стати ефективним інструментом для зменшення соціальної конфліктності, підвищення довіри громадян до місцевої влади та розвитку культури конструктивного діалогу, що є необхідною умовою сталого міського розвитку. У цьому контексті концепція відновних міст виступає не лише теоретичною моделлю, а й практичною перспективою побудови демократичнішого, конфліктно-стійкого та громадо-орієнтованого міського управління в Україні.

Розглядаючи перспективу імплементації цих підходів, слід розуміти, що відновне місто в Україні — це не про дизайн вулиць чи медіацію в школах. Це про зміну ментальної концепції: від культури "виживання та протистояння" до культури "спільнотворення та відновлення". Успіх цієї трансформації залежатиме від здатності муніципалітетів виховувати нову генерацію управлінців-фасилітаторів, які не вбачають у критиці

громади загрозу, розуміють її як матеріал для побудови стійкої міської ідентичності

Література:

1. Chapman T. Restorative Justice: an approach that contributes to the prevention and mitigation of polarisation at the local and regional level : concept paper. European Forum for Urban Security, 2022. 12 p. <https://efus.eu/wp-content/uploads/2022/02/Concept-paper-Tim-Chapman-Restorative-Justice-an-approach-that-contributes-to-the-prevention-and-mitigation-of-polarisation-at-the-local-and-regional-level.pdf>
2. Herke C., Herke-Fábos B. K., Bushrat J. Designing Restorative City Models for Child Safety and Crime Prevention: Insights from the Global South. Japan Bilingual Publishing Co. 2025. T.3.
3. Restorative Justice, Restoring Democracy. Netherlands Helsinki Committee. URL: <https://www.nhc.nl/restorative-justice-restoring-democracy/>
4. Патнем Р. Творення демократії. Київ: Основи, 2001. 402 с.
5. Tyler T. R. Why People Obey the Law. Princeton University Press, 2006. 320 p.
6. Liebmann M. Restorative Justice: How It Works. Jessica Kingsley Publishers, 2007. 448 p.
7. Preston N. The Restorative City. International Journal of Restorative Justice. 2020. Vol. 3(2). P. 112–125.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦІВНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК РЕСУРС СТІЙКОСТІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ

Волошина Ю.І.

здобувач наукового ступеня (PhD) доктор філософії у галузі психології, кафедри психології та особистісного розвитку, навчально-наукового інституту менеджменту та психології, державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Сучасні умови функціонування українського суспільства, зумовлені наслідками війни та соціально-економічними трансформаціями, актуалізують проблему забезпечення психологічного благополуччя фахівців критично важливих галузей, зокрема це стосується і галузі харчової промисловості. Саме ця категорія працівників відіграє, у прямому сенсі, ключову роль у підтриманні життєздатності громад, забезпеченні продовольчої безпеки та стабільності локальних економік. У контексті формування відновних міст психологічне благополуччя працюючої особистості може розглядатися як важливий ресурс індивідуальної стійкості, професійної ефективності та колективної здатності до відновлення. Відтак зростає необхідність наукового осмислення та впровадження психосоціальних підходів, що сприятимуть підтримці працівників і загальному зміцненню потенціалу територіальних громад.

Проблема психологічного благополуччя працівників активно досліджується у сучасній науковій літературі, зокрема у контексті організаційної психології та охорони праці. У працях зарубіжних дослідників (Wijngaards I., King O., Burger M. та ін.) [1, с. 795-832] розкрито сутність благополуччя працівників як багатовимірного феномена, що охоплює емоційні, когнітивні та соціальні аспекти функціонування особистості в професійному середовищі. Значна увага приділяється ролі психосоціальних факторів праці, які можуть як підтримувати, так і порушувати психічне здоров'я працівників; відповідно до підходів Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної

організації праці, робоче середовище розглядається як один із ключових детермінантів благополуччя [2]. Окремі емпіричні дослідження у сфері харчової та суміжних галузей (зокрема роботи B. Hunger, R. Seibt та ін.) [3] підтверджують зв'язок між психосоціальним стресом, змінним режимом роботи та ризиками для психологічного і фізичного здоров'я працівників. Водночас дослідження, присвячені безпосередньо працівникам харчової промисловості, залишаються обмеженими, а наявні роботи (наприклад, дослідження B. Mbare) [4] здебільшого фокусуються на окремих сегментах галузі та вказують на несприятливі умови праці як чинник погіршення психічного благополуччя. Це свідчить про необхідність подальшого комплексного вивчення психологічного благополуччя працівників харчової промисловості, особливо у контексті їх ролі у забезпеченні стійкості та відновлення громад.

В українській психологічній науці проблема психологічного благополуччя активно розробляється у межах досліджень психічного здоров'я, організаційної психології та психології праці. Зокрема, узагальнення підходів до розуміння психологічного благополуччя представлено у працях Коваленко В. [5], де воно розглядається як інтегральний показник психічного здоров'я та соціальної адаптації особистості. Теоретико-методологічні аспекти структури та компонентів благополуччя аналізуються у роботах Кононенка О. та Григоращенка А., які підкреслюють його багатовимірність та зв'язок із гармонійним функціонуванням особистості [6]. У контексті професійної діяльності значний внесок зроблено О. Войтенко [7, с. 47-54], яка досліджує професійне благополуччя як комплексний стан, пов'язаний із реалізацією цінностей, мотивації та організаційних умов праці. Праці Терещенко К. присвячені впливу умов невизначеності та стресу на психічне здоров'я і благополуччя працівників організацій, особливо в умовах війни [8, с. 123-132]. Також у дослідженнях Блашкової О. та Синицької М. розкрито роль організаційних стратегій у підтримці психологічного благополуччя працівників і профілактиці професійного вигорання [9, с 62-68]. Водночас, незважаючи на наявність напрацювань, питання психологічного благополуччя працівників харчової промисловості як ресурсу

стійкості та відновлення громад залишається недостатньо вивченим, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Отже, психологічне благополуччя працівників харчової промисловості виступає важливим ресурсом забезпечення стійкості та відновлення територіальних громад в умовах сучасних викликів. Його підтримка сприяє підвищенню професійної ефективності, зниженню рівня психоемоційного виснаження та зміцненню соціальної згуртованості. У контексті моделі відновних міст доцільним є впровадження психосоціальних підходів у практики організаційного управління та місцевої політики, розвиток міждисциплінарної взаємодії та реалізація програм підтримки працівників на рівні громад. Це спрямоване на створення підґрунтя для сталого розвитку, підтримки та ефективного післявоєнного відновлення українських міст.

Література:

1. Wijngaards, I., King, O.C., Burger, M.J. *et al.* Worker Well-Being: What it Is, and how it Should Be Measured. *Applied Research Quality Life*. 2022. P. 795-832. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-09930-w>
2. Керівні принципи ВООЗ щодо психічного здоров'я на роботі. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я. 2022. Вступ. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK586384/?utm>
3. Hunger B., Seibt R. (2022) Psychosocial Work Stress and Health Risks - A Cross-Sectional Study of Shift Workers From the Hotel and Catering Industry and the Food Industry. *Front. Public Health*. 2022. [\[https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.849310\]](https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.849310)
4. Mbare B. Psychosocial work environment and mental wellbeing of food delivery platform workers in Helsinki, Finland: A qualitative study. *Int J Qual Stud Health Well-being*. 2023. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9897739>
5. Коваленко В. Дослідження психологічного благополуччя в роботах українських авторів. *Психологія та соціальна робота*. 2019. <https://psysocwork.onu.edu.ua/article/view/185832>

6. Кононенко О., Григоращенко А. Сучасний стан наукових поглядів на психологічне благополуччя особистості. *Психологія та соціальна робота*. 2021. [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1\(53\).241351](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1(53).241351)

7. Войтенко О. Психологічне забезпечення професійного благополуччя академічних працівників: ключові аспекти та стратегії. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. С. 47-54. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-86-4-47-54>

8. Терещенко К. Психічне здоров'я та благополуччя персоналу бізнес-організацій в умовах невизначеності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. С. 123-132. <https://doi.org/10.31108/2.2023.2.29.11>

9. Блашкова, О., Синицька, М. Організаційні стратегії як фактор підвищення психологічного благополуччя працівників. *Психологічний журнал*. 2025. С. 62-68. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.15.2025.342111>

ПАРАДИГМА ВІДНОВНОГО МІСТА, АБО В ЧОМУ СЕНС КОНЦЕПТУ ВІДНОВНОГО МІСТА?

Гаврилюк Р.О.

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри
публічного права Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,

Пацурківський П.С.

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
публічного права Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,

Постановка проблеми. Сьогоднішня подія зібрала представників найрізноманітніших професій, світоглядних пріоритетів, культурних уподобань, інших цінностей. У кожного з нас своя усталена «оптика» (точка зору) сприйняття світу, України, подій у них, власне бачення їх причин, змісту та наслідків, наших потреб і можливостей впливати на них. Водночас більшість із нас об'єднує те, що Ми *чернівчани*, реалізуємо себе тут: дихаємо чернівецьким повітрям, переймаємося (або не переймаємося) чернівецькими проблемами, сповна поділяємо чернівецькі безпекові виклики найрізноманітнішого гатунку, долю нашого міста, бажаючи чи не бажаючи цього. Звідси об'єктивно ми усі зацікавлені у якнайкращій долі нашого міста. Концепт «Відновлювальні Чернівці» – саме про це.

Виклад основних результатів дослідження. То в чому ж саме полягає парадигма відновлювального міста, із Чернівцями включно? Ми представляємо тут академічну спільноту, на мові якої категорія *парадигма* означає усталену для відповідної спільноти впродовж певного періоду часу спосіб постановки і вирішення пізнавальних задач. Етимологія цього терміну укорінена в давньогрецькій мові, а наразі імплементована усіма мовами цивілізованих народів світу, в тім числі й українською мовою і відображає їх внесок у скарбницю людського знання. До прикладу, європейська пізнавальна традиція наразі знає без перебільшення безліч різноманітних пізнавальних парадигм: елементаристську, системну, етатистську, людиноцентристську,

європоцентристську тощо. Історичний досвід переконує, що як тільки з'являються нові людські потреби певних спільнот, перед ними постають нові історичні виклики щодо їх задоволення. За цих умов традиційна парадигма (спосіб постановки і вирішення цих задач) перестає бути придатною для їх пізнання і вирішення, тому відповідна спільнота виробляє та реалізує нову парадигму згідно оновленим викликам. В науці це явище називається науковою революцією.

Уся світова історія розвитку міст переконує, що вони, як правило, розвивалися і продовжують еволюціонувати у своїй величезній більшості на засадах так званої *споживацької парадигми* за принципом сильнішому (економічно, політично, юридично тощо), спритнішому, найменш пов'язаному ціннісними імперативами дістається все або майже все, що являє собою родзинки, ласі шматки міського життєвого простору, а решті (це завжди більшість міської спільноти) залишаються породжені таким характером розвитку міста виклики та проблеми: диспропорції між чисельністю міського населення та наявністю робочих місць, між потребами цього ж населення у медичних послугах та їх наявністю і якістю, між екологією та економікою, між наявністю так званих «елітних» частин міста і депресивних його районів і т.д. Це має своїм наслідком нерівність, несправедливість, злочинність і безліч інших негараздів, які з часом тільки нагромаджуються стають для жителів відповідних міст нестерпними, розколюють його на антагоністичні сегменти.

Щоб розірвати цей безкінечний ланцюг причин 0 наслідків – нових причин і т.д., у 2018 р. в межах Європейського форуму з відновного правосуддя спонтанно з'явилася робоча група з проблем відновних міст. Природно, що її члени поглянули на проблеми передусім своїх міст крізь «оптику» відновного правосуддя, яку вони уже опанували на високому професійному рівні.

Концепція відновного правосуддя у його сучасному розумінні з'явилася в другій половині XX ст., не дивлячись на те, що у своїх традиційних формах воно налічує століття, як, до прикладу, кола примирення або їм подібні практики. Якщо до появи сучасного відновного правосуддя сенс кримінального

судочинства зводився до правомірного встановлення факту злочину, потерпілої особи та особи-правопорушника, покарання останнього і на цьому весь процес правосуддя вважався вичерпним, то в парадигмальних межах відновного правосуддя він змістився на наступну після цього ресоціалізацію потерпілої особи і особи, яка заподіяла шкоду, за їх взаємної згоди на це, а також на усунення причин, що породили злочин. Фундаментальним каталізатором відновного правосуддя стала поява медіації як позасудового способу вирішення конфліктів (спорів) самими їх сторонами за допомогою незалежного, нейтрального і неупередженого посередника або ж запобігання їм.

Інституціоналізація концепту відновлювальних міст відбулася у 2020 р. у формі Лейпцизької хартії під егідою Європейської Комісії, а інформаційним приводом для цього стало заслуховування цієї Комісією Звіту експертів про якість життя в європейських містах [1]. Наразі цим рухом охоплено декілька десятків міст, головню європейських, але не тільки – з 2021 р. концепція відновного міста охопила своїм впливом також міста Австралії, Канади, Нової Зеландії. Робоча група з відновних міст, яка продовжує діяти в інституційних межах Європейського форуму з відновного правосуддя ухвалила ініціативу щодо відкриття відновних міст по всьому світу. Наша сьогоднішня конференція є одним із конкретних кроків реалізації вищезазначеної ініціативи.

Прикметно, що наразі більшість із міст, які визнали концепцію відновного міста і приєдналися до цього руху, починали реалізовувати цю ідею з відновного правосуддя. Концепція відновлювального міста за її правовою природою, на нашу думку, є громадянською ініціативою, громадянським рухом, однією із форм функціонування громадянського суспільства. За своїм соціальним виміром парадигма відновлювального міста є інноваційним способом об'єднати в межах найрізноманітніших міських інноваційних проєктів передусім громадськість, політиків, діячів культури та мистецтва, університетських інтелектуалів, місцеве самоврядування з метою вирішення власними силами, із залученням всіх можливих стейкхолдерів, найзлободенніших

проблем відповідного міста [2]. Основною формою залучення усіх зацікавлених сторін до вирішення проблем відновного міста є розвиток соціальної ініціативи та самодіяльності окремих осіб, корпоративних груп за допомогою їх постійного діалогу.

Як зазначалося у вищезазначеному звіті експертів 2020 р. про якість життя у європейських містах, відновлювальне місто – це справедливе місто, а справедливе місто – це місто, яке нікого не залишає наодинці із його проблемами, надає усім рівні можливості інтегруватися у міську спільноту, стати частиною довірливого середовища [1].

Чи в достатній мірі обґрунтований вибір Чернівців як першого українського міста, яке долучається до руху відновлювальних міст у Європі та світі в цілому? На нашу думку, найлегша частина питання, яке потребує відповіді, полягає в тому, що наразі наше місто з надлишком наділене гострими та небезпечними проблемами свого буття, які потребують невідкладного вирішення. Їх сукупність роблять Чернівці унікальним в цьому сенсі містом України, від якого фортуна все очевидніше відвертається.

Ще декілька десятиліть тому містоутворюючими осередками були відомі промислові підприємства, на яких були зайняті десятки тисяч працівників, наразі ж залишилася тільки згадка про них. Основною містоутворюючою організацією сьогодні залишається за кількістю працівників і студентів Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, але й він наразі став приблизно удвічі меншим в порівнянні із своїми найкращими за цими показниками роками. Місто має один з найвищих показників зростання трудової міграції, старіння населення, зростання бідності, соціальної ізоляції, почуття небезпеки, дискримінації та злочинності. Місто все очевидніше втрачає свої колишні конкурентні переваги як Нового Відня або Парижа у порівнянні із сусідніми обласними центрами – Івано-Франківськом, Тернополем, Хмельницьким, які змінюються у кращий бік. Це далеко не вичерпний перелік наших проблем.

З іншого боку, Чернівці мають фундаментальні переваги перед іншими, передусім сусідніми, українськими містами для впровадження моделі розвитку «відновне місто». В першу чергу

це його географічне розташування, що вплинуло раніше і продовжує впливати на ментальність чернівчан та їх культуру. Історичні, літературні, сучасні інформаційні джерела однозначно стверджують, що європейські народи сприймають культуру *Чернівчан* як зразок синтезу і моста культур народів Заходу і Сходу. Це навіть знайшло відображення у нашій чернівецькій метафорі «Спільними зусиллями», загальновідомою ще з XIX століття. Все, що є найкращого у Чернівцях, здобуто саме у такий спосіб.

У нас, чернівчан, є багато інших промовистих метафор. Серед них і така: коли пропонують чернівчанину якусь спільну чи навіть індивідуальну справу, він за рідким винятком неодмінно запитає – що я з того буду мати?

Якщо ми збираємося запропонувати чернівчанам взяти участь у проєкті відновлювального міста, то неодмінно мусимо пояснити їм, що саме вони будуть з цього мати. Передусім зміниться якість чернівецького оточуючого середовища. Зростуть кратно, а можливо, і в геометричній прогресії внаслідок мультиплікаційного ефекту можливості кожного бажаючого щодо реалізації особистих та найрізноманітніших групових життєвих проєктів, ми самі станемо ковалями власної долі. А, головне, ми станемо частиною відродження Чернівців.

Таких конкретних благ, у які трансформується концепція відновлювального міста, є безліч, а спільним благом на усіх стане поява життєвого простору, у якому ми почуватимемо себе гідно, в безпеці, почутими, підтриманими у наших проблемах, одним словом, справжніми європейцями. Відновлюючи місто, трансформуючи його у придатніше для життя, ми відновлюватимемо і себе, усю нашу спільноту.

Одна з вічних біблійних мудростей гласить: «Маєш, що віддав». А українське народне прислів'я стверджує «Що посієш, то й пожнеш». Якщо ми хочемо мати наше місто кращим для себе, потрібно навчитися постійно та багато віддавати йому того, чого саме воно потребує. Той й ужинок буду відповідним.

Висновок. Парадигма відновного міста зводиться до інноваційного способу поєднання в межах найрізноманітніших особистих, групових та загальноміських інноваційних проєктах громадськості, політиків, діячів культури та мистецтва,

університетських інтелектуалів, місцевого самоврядування з метою вирішення власними силами, із залученням стейкхолдерів, найзлободенніших проблем відповідного міста.

Література:

1. European Commission. 2020. Report on the Quality of Life in European Cities, URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/qol2020/quality_life_european_cities_en.pdf
2. Ecorys. 2021. Final report & recommendations of Action 5 – measure the impact of social cohesion on security in public places, URL: <https://futurium.ec.europa.eu/en/urban-agenda/security-public-spaces/library/action-5-final-report-importance-social-cohesion-urban-crime-prevention?language=fr>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СЬОГОДЕННЯ

Гаркавенко Н.В.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
психології Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

В останні роки не лише в Україні та й у всьому світі помічаємо зростання тенденції уваги до психічного здоров'я людини. Зокрема під час активних військових дій в Україні ця проблема досить загострилася для людей, які довго знаходяться в окупації, перебувають щоденно під артилерійськими обстрілами, сидять місяцями у підвальних приміщеннях, бачили на власні очі загибель та вбивства рідних, сусідів, друзів або самі піддавалися жорстоким катівням. Фізична загроза може теж негативно впливати на психічний стан. Людина довготривалий час перебуває в хаосі, конфлікті, страху за себе, своїх рідних, переживає за тих, хто на полі бою захищає від ворога. Інформація про вбивство, насильство виводить з рівноваги, а думки про невідоме майбутнє вводять людину у психологічний вакуум. Натомість все це може призвести до психосоціального стресу та багатьох хвороб, зокрема у вимірі психічного здоров'я. Такі чинники впливають на поширення психічних розладів (стрес, тривога, депресія тощо). Тому перша психологічна допомога є обов'язковим фактором допомоги українському населенню.

Саме це спричинило велику потребу у психологічній підтримці та психологічного супроводу людей в Україні.

Феномен психічного здоров'я у своїх працях розглядали ще основоположники психоаналізу та гуманістичної психології, екзистенційні психологи, засновники експериментальної психології В. Франкл, З. Фрейд, А. Маслоу, К. Юнг та ін. Не відстають у своїх сучасних дослідженнях ВООЗ, психотерапевти, нейробіологи, психіатри, клінічні психологи і т.п.

Основна увага при вивченні психічного здоров'я зосереджується на ментальному здоров'ї, на стресостійкості

особистості, на впливі соціуму на психіку людини, особливо в конфліктних екстремальних ситуаціях та в умовах війни.

При вивченні психічного здоров'я не слід забувати про «суб'єктивне благополуччя» (ВООЗ). Йдеться про самореалізацію, емоційний потенціал особистості, реалізацію власних здібностей, гармонійною взаємодією з навколишнім світом.

Досить складно в складних життєвих обставинах, в екстремальних ситуаціях, зокрема в умовах війни продуктивно вчитися та працювати, долати життєві напруження, протистояти щоденним життєвим стресам, робити внесок у свою громаду, творити, бути щасливим та задоволеним [1]. Постійні стреси, переживання, поганий сон, шок, панічні атаки, страх за своє майбутнє та майбутнє своїх дітей негативно впливає на адекватне самосприймання, на концентрацію уваги, на адекватність сприйняття інформації, на критичне мислення. Тобто може знижуватися рівень психічного здоров'я (емоційна чутливість, інтереси, потреби та стимули).

При своєчасній і фаховій спеціальній допомозі дуже важливо скоротити час на відновлення після важкої травматичної події.

Погане психічне здоров'я – це не лише про стреси в часи війни. Це і про фізичні хвороби, стресові ситуації на роботі, нездоровий спосіб життя, гендерна дискримінація, апатія, соціальне відчуження, порушення прав та ін.

У багатьох ситуаціях людина втрачає здатність критичного ставлення до себе, керування своєю поведінкою, адекватність психічних реакцій на зміну середовища і загалом планування власного життя. При відсутності гармонійного психічного розвитку втрачається досягнення емоційного благополуччя [2]. Тому в сучасних умовах перебування дуже важко підтримувати психічне здоров'я людини.

Сучасна наука пропонує досить багато різних методів допомоги і самопомоги для підтримки і збереження психічного здоров'я людей різної вікової категорії. Перше, на що слід звернути увагу це на здорове харчування та на дотримання режиму дня, особливо для дітей, зменшити споживання інформації, зокрема неправдивої, задовольняти базові потреби та

в разі необхідності звертатися до фахівців за психологічною допомогою. Дуже важливо людині відмовитися від різного роду стимуляторів. Категорично забороняється без рецепту приймати антидепресанти, транквілізатори та алкоголь. Спеціалісти рекомендують підтримувати зв'язки з рідними, друзями, займатися волонтерством та ін. [3].

Держава взяла на себе зобов'язання підтримувати ментальне здоров'я простої людини та військових в контексті певних завдань державної політики. Задля злагодженої роботи в цьому напрямку працюють профільні науково-дослідні заклади, міжнародні організації, громадський сектор, урядові установи та ін.

Нестача висококваліфікованих фахівців (психологів, консультантів) у сфері психічного здоров'я в багатьох регіонах позбавляють населення отримати фахову допомогу. Тобто якщо не надати своєчасну психологічну допомогу, тоді ці проблеми можуть цілком вплинути на якість життя населення.

Література:

1. Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час: матеріали методологічного семінару НАПН України 16 листопада 2023 року: зб. матеріалів / За ред. В. Г. Панка. Київ: Педагогічна думка, 2023. 405 с.
2. Вознюк А. Система вправ психологічної самопомогі для збереження психічного здоров'я особистості в умовах війни. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. С. 14–18.
3. Дем'яненко О., Шевченко А., Алексєєва О., Булах М. Ментальне здоров'я учасників навчально-виховного процесу і формування безпечного освітнього середовища в умовах війни: програма освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Біла Церква, 2024. 21 с.

МІСЬКІ ПРОСТОРИ ПАМ'ЯТІ, ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІНТЕГРАЦІЇ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ, ПРАКТИК МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ ТА ПОВСЯКДЕННОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСТА

Герич К.І.

доктор філософії з архітектури та містобудування, асистент
кафедри містобудування та архітектурного проектування
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Місто, як матеріальне втілення колективного життя, має подвійну сутність: з одного боку, це динамічна система, що постійно змінюється, а з іншого — простір пам'яті, у якому збережено як драматичні події, так і моменти піднесення минулого. Особливо виразно ця подвійність проявляється у місцях, пов'язаних із колективною травмою — геноцидами, воєнними злочинами, терактами чи іншими трагедіями, що залишили глибокий слід у житті міської спільноти.

Упродовж останніх десятиліть тема меморіалізації міського середовища стала важливою складовою дискусій в урбаністиці, культурній антропології та публічній історії. Приклади — від меморіалу Голокосту в Берліні до меморіального комплексу на місці зруйнованих веж у Нью-Йорку [2] — викликали активні суспільні обговорення про те, яким чином вшанувати пам'ять жертв, не перетворюючи місто на простір постійної трагічності. Як поєднати збереження пам'яті з подальшим розвитком міського життя?

Актуальність теми зростає в умовах збройних конфліктів ХХІ століття, які залишають після себе масштабні руйнування та втрати. Для України, де міста зазнають постійних пошкоджень через російську агресію, питання формування просторів пам'яті у процесі відбудови стає не лише теоретичним, а й практичним завданням, що водночас є частиною міжнародного контексту осмислення меморіалізації.

Метою статті є аналіз концептуальних стратегій організації міських просторів пам'яті та виявлення механізмів, що

дозволяють досягти балансу між функцією меморіалізації і потребами міста.

Термін «місця пам'яті» (*lieux de mémoire*), запропонований французьким істориком П'єром Нора на початку 1980-х років [1], означає матеріальні й символічні точки, де формується колективна ідентичність. Він розрізняв природне «середовище пам'яті» (*milieux de mémoire*), притаманне традиційним суспільствам, і сконструйовані місця пам'яті, що виникають із поступовим зникненням живої пам'яті. Ця суперечність особливо проявляється у меморіальних просторах, які з'являються тоді, коли безпосередній зв'язок із подією втрачається, що створює ризик їх перетворення на формальний символ.

На основі аналізу існуючих практик меморіалізації можна виділити декілька базових типів організації просторів пам'яті:

1. Острівна модель («меморіал-острів»). Найбільш поширений тип, що передбачає виділення чітко обмеженого простору, повністю присвяченого пам'яті та відокремленого від інших міських зон. Класичним прикладом є Меморіал убитим євреям Європи в Берліні (архітектор Пітер Айзенман, 2005). Поле з 2711 бетонних стел займає цілий квартал у серці міста та функціонує як автономний простір зі своєю власною атмосферою відчуження та дезорієнтації [3].

2. Інтегрована модель («меморіал-тканина»). Альтернативний підхід, що вбудовує знаки пам'яті безпосередньо в міський простір, не ізолюючи його від повсякденного використання. Найвідомішим прикладом є «Камені спотикання» (*Stolpersteine*) Гюнтера Демніга — малі латунні таблички, вмуровані у тротуари перед колишніми домівками жертв нацизму [4]. Проєкт розпочався у 1996 році, а станом на 2024 рік нараховувалось понад 100 000 «каменів» у 30 країнах світу.

3. Руїна, як простір пам'яті («меморіал-рана»). Збереження самого місця злочину чи катастрофи в стані руйнування. Прикладом є Меморіальна церква кайзера Вільгельма в Берліні, яка навмисно збережена в зруйнованому стані, як нагадування про наслідки Другої світової війни [3].

4. Динамічна модель («меморіал - подія»). Цей підхід відмовляється від статичного матеріального об'єкта й

натомість базується на повторюваних перформативних практиках — церемоніях, реконструкціях, мистецьких подіях, які щоразу актуалізують пам'ять у міському просторі. Показовим прикладом є Меморіал ветеранів війни у В'єтнамі, розташований у Вашингтоні та створений Майя Лін, де архітектурне рішення орієнтоване на особисту взаємодію: прочитання імен, дотик до поверхні та споглядання власного відображення поруч із іменами загиблих.

Порівняльний аналіз розглянутих прикладів дозволяє виявити низку чинників, що визначають здатність простору пам'яті успішно поєднувати меморіальну та міську функції. Одним з найважливіших аспектів є масштаб і пропорційність. Меморіальний простір, який займає надто велику частину міської тканини, ризикує стати «мертвою зоною», що порушує нормальне функціонування міста.

Простори пам'яті мають поєднувати різні рівні взаємодії, від глибокого, емоційно насиченого досвіду у пам'ятні дати до делікатної присутності в щоденному міському житті. Така багатошаровість дозволяє пам'яті залишатися актуальною, не перевантажуючи повсякденний простір.

Водночас, важливою умовою є залучення до проєктування родин загиблих, постраждалих і їхніх спільнот. Це не лише питання етичної відповідальності, а й запорука змістовності, коли саме через їхній досвід простір набуває справжньої глибини, яку неможливо сформувати зовнішнім баченням.

У підсумку, ефективність меморіальних просторів залежить від їхнього зв'язку з міським середовищем. Меморіали, що сприймаються як відокремлені або чужі, поступаються тим, які природно інтегровані в тканину міста та пов'язані з його символічними структурами. Меморіалізація має розглядатися як складова ширшого процесу формування міської ідентичності, а не як ізольований акт вшанування.

Меморіалізація є невід'ємною частиною постконфліктного відновлення. При проєктуванні меморіального простору в умовах постконфліктного відновлення необхідно уникати двох протилежних підходів: з одного боку — витіснення травматичної пам'яті задля швидкого «повернення до норми», з

іншого — перетворення всього міського середовища на тотальний меморіальний простір, що ускладнює психологічне відновлення та повсякденне життя. Важливим принципом у цьому процесі є «стратегічна незавершеність» — підхід, який передбачає збереження окремих просторів відкритими для майбутнього осмислення, коли суспільство буде готове глибше працювати з власним досвідом.

Сьогодні, простір пам'яті залишається одним із найскладніших викликів урбаністики, адже поєднує потребу вшанування втрат із вимогами повсякденного міського життя, які часто суперечать одне одному. Як показує аналіз, жоден із підходів до меморіалізації не є універсальним рішенням — кожен із них передбачає баланс між можливостями та обмеженнями. Більш перспективними є інтегровані стратегії. Вони не ізолюють пам'ять у відокремлених просторах, а з'єднують її з міським середовищем, поєднують різні масштаби меморіалізації, допускають змінність у часі та залучають постраждалі спільноти до формування рішень.

Таким чином, простір пам'яті варто розглядати не як об'єкт, а як середовище для обговорення, необхідне для розвитку міста.

Література:

1. Nora P. Between Memory and History: Les lieux de mémoire / Pierre Nora. Representations, Vol. 26 Spring, 1989. 7–24 pp.
2. Sorkin M., Zukin S. (eds.). After the World Trade Center: Rethinking New York City. New York: Routledge, 2002. 238 p.
3. Till K. E. The New Berlin: Memory, Politics, Place. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005. 296 p.
4. Young J. E. The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning. New Haven: Yale University Press, 1993. 398 p.

СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЛІДАРНОСТІ ТА ЗГУРТОВАНOSTІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Гнатчук О.

кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки та
соціальної роботи Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, зумовленими як процесами децентралізації, так і наслідками повномасштабної війни, що спричинила значні демографічні, економічні та інфраструктурні втрати. У цих умовах особливої актуальності набуває концепція «відновних міст», яка передбачає не лише фізичну відбудову територій, але й комплексне відновлення соціального простору громад, зміцнення довіри, взаємодії та соціальної згуртованості. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження ролі соціальних програм, зокрема їх впливу на зміцнення соціальної солідарності, розвиток соціального капіталу та активізацію громадянської участі у процесах відновлення територіальних громад.

З огляду на зростаючу роль соціальних програм у формуванні соціальної єдності громад, доцільно звернутися до Концепції відновлення місцевого самоврядування України [2]. Попри те, що у Концепції відновлення місцевого самоврядування України категорії соціальної солідарності та згуртованості не завжди виокремлюються як самостійні теоретичні конструкти, їх зміст імпліцитно інтегрований у ключові принципи та напрями розвитку територіальних громад. Зокрема, положення щодо участі громадян у процесах прийняття рішень, розвитку партнерства між органами влади, громадськістю та бізнесом, а також забезпечення відкритості та підзвітності управління створюють підґрунтя для формування довіри та взаємодії у громаді. Саме ці компоненти є базовими елементами соціальної згуртованості.

Особливе значення має орієнтація Концепції на інтеграцію різних соціальних груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення, що сприяє зменшенню соціальної напруженості та формуванню спільного соціального простору. У цьому контексті розвиток системи соціальних послуг і підтримка громадських ініціатив виступають важливими механізмами консолідації громади та зміцнення соціального капіталу. Зазначений підхід узгоджується із сучасними європейськими практиками, у межах яких соціальна згуртованість розглядається як ключовий чинник стійкості громад та як один із базових показників успішності процесів відновлення міст, поряд із економічною стабільністю та інфраструктурним розвитком та створює інституційні й соціальні передумови для формування солідарних і інтегрованих спільнот [6; 7]. Зазначені підходи були також репрезентовані та обговорені в межах засідання Європейського альянсу міст і регіонів з відбудови України, яке відбулося 8 грудня 2023 року за участі Європейського комітету регіонів. У рамках цього заходу було акцентовано увагу на необхідності інтеграції європейських принципів місцевого самоврядування у процеси післявоєнного відновлення України. Хоча під час зазначеної зустрічі соціальна згуртованість не завжди виокремлювалася як самостійна категорія, її зміст відображено у фокусі на участі громадян, інтеграції населення та розвитку партнерських взаємодій, що є ключовими чинниками формування згуртованих громад [1].

У сучасному суспільстві питання соціальної солідарності та згуртованості громад набуває особливого значення. Процеси децентралізації, соціально-економічні трансформації, а також сучасні виклики, пов'язані з війною та внутрішньою міграцією населення, зумовлюють необхідність розвитку ефективних механізмів підтримки громад [5; 8]. Одним із таких механізмів є соціальні програми, які спрямовані на забезпечення соціального захисту населення, підтримку вразливих груп, розвиток взаємодії між членами громади, формування соціального капіталу, забезпечення сталого розвитку та відновлення українських територій.

Соціальні програми становлять важливий механізм реалізації соціальної політики на місцевому рівні та виступають

системою цілеспрямованих заходів, спрямованих на вирішення соціальних проблем населення і підвищення якості життя у територіальних громадах. Їх реалізація здійснюється органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями, а також у партнерстві з міжнародними інституціями, що забезпечує комплексний і міжсекторальний характер впливу на соціальні процеси [3].

У структурі розвитку громади соціальні програми виконують низку ключових функцій. Насамперед вони забезпечують соціальний захист населення та сприяють інтеграції вразливих соціальних груп у суспільне життя. Водночас такі програми стимулюють громадську активність, формують атмосферу довіри та взаємопідтримки, а також сприяють розвитку партнерських відносин між органами влади, громадськістю та бізнесом.

У територіальних громадах реалізується широкий спектр соціальних програм, що охоплюють різні напрями соціальної політики. Зокрема, значну увагу приділено підтримці вразливих груп населення, включаючи малозабезпечені сім'ї, людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Важливим напрямом є також програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, які передбачають надання житлової, психологічної та професійної підтримки. Окрему роль відіграють молодіжні та освітні програми, спрямовані на розвиток потенціалу молоді та підтримку громадських ініціатив. Поряд із цим, значного поширення набувають програми розвитку волонтерства і громадської активності, а також програми удосконалення системи соціальних послуг, зокрема через діяльність центрів соціальних служб та інших спеціалізованих установ [4].

Реалізація соціальних програм має суттєвий вплив на формування соціальної згуртованості громади. Вона стимулює розвиток міжособистісної взаємодії у громаді, посилює довіру до органів місцевої влади та сприяє активізації участі громадян у вирішенні спільних проблем. Особливого значення набуває підтримка соціально вразливих груп, що дозволяє зменшити рівень соціальної напруженості та сприяє формуванню культури взаємодопомоги й солідарності. Крім того, участь у соціальних

програмах стимулює формування активної громадянської позиції та підвищує рівень соціальної відповідальності членів громади.

Водночас реалізація соціальних програм у територіальних громадах супроводжується низкою викликів. До основних із них належать обмежені фінансові та кадрові ресурси, недостатня координація діяльності різних інституцій, низький рівень залучення громадян до процесів прийняття рішень, а також недостатній розвиток системи оцінювання ефективності соціальних програм. Зазначені проблеми зумовлюють необхідність удосконалення механізмів планування, реалізації та моніторингу соціальної політики на місцевому рівні.

Таким чином, соціальні програми відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, оскільки сприяють зміцненню соціальної солідарності, розвитку соціального капіталу та активізації громадянської участі. Їх ефективна реалізація потребує комплексного підходу, що передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування, громадських організацій, соціальних служб і мешканців громади. Подальший розвиток соціальних програм має ґрунтуватися на принципах партнерства, відкритості, залучення громадян та використання сучасних підходів до оцінювання ефективності соціальної політики.

Література

1. Відбулось робоче засідання Європейського альянсу міст та регіонів для відбудови України. URL: <https://congress-ua.com/vidbulos-roboche-zasidannya-yevropejskogo-alyansu-mist-ta-regioniv-dlya-vidbudovy-ukrayiny/> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Колосок А., Мельник О. Місцеві соціальні програми: стан та перспективи. *Humanitas*. 2025. № 3. С. 207–215. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.26> URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/MISCEVI_SOCIALNI_PROGRAMI_STAN_TA_PERSPEKTIVI.pdf (дата звернення: 07.04.2026).
3. Концепція відновлення місцевого самоврядування України формує майбутнє. URL: <https://auc.org.ua/novyna/koncepciya-vidnovlennya-miscevogo->

samovryaduvannya-ukrayiny-formuye-maybutnye (дата звернення: 07.04.2026).

4. Размолодчикова І. В., Лазарева А. О., Плющ В. А. Формування стійкості громад у період післявоєнного відновлення через соціальні ініціативи та волонтерський рух. *Габітус*. 2025. Вип. 74. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.5> URL: <https://habitus.od.ua/journals/2025/74-2025/7.pdf> (дата звернення: 07.04.2026).

5. Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15453> (дата звернення: 02.04.2026).

6. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 07.04.2026).

7. Council of European Municipalities and Regions (CEMR). Who we are. URL: <https://ccre-cemr.org/who-we-are> (дата звернення: 07.04.2026).

8. Sotnyk I., Kubatko O., Chortok Y., Kostenko A., Kупenko O., Karintseva O., Tarasenko S. Social solidarity economy during the war: The sources of individual and community resilience. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. Vol. 22, No. 3. P. 542–555. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.41](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.41) (дата звернення: 07.04.2026).

COHESION FUND ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄС ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ

Грубляк О.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Семенюк А.

здобувач, Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

У періоди криз, що супроводжуються економічними спадами, руйнуванням інфраструктури і зростанням соціальних диспропорцій, особливого значення набуває фінансова підтримка процесів відновлення міст і регіонів. Європейський Союз реалізує політику згуртованості, яка спрямована на забезпечення збалансованого розвитку територій і зменшення нерівності між ними.

Важливе місце в цій політиці займає Cohesion Fund – фінансовий інструмент, призначений для підтримки менш розвинених країн через фінансування масштабних інфраструктурних і екологічних проєктів. Фонд є складовою системи структурних інструментів ЄС і функціонує на засадах солідарності, ефективності використання ресурсів та довгострокового розвитку. У цьому контексті аналіз його можливостей дозволяє оцінити роль фінансових механізмів ЄС у забезпеченні відновлення міст України.

Фінансові механізми ЄС давно є предметом ґрунтовних досліджень у сфері економіки і регіонального розвитку. Увага науковців зосереджується на оцінці ефективності розподілу ресурсів та їх впливу на подолання територіальних диспропорцій. D. Rauhut аналізує вплив політики згуртованості на економічний розвиток регіонів [1]. A. Humer досліджує просторовий розвиток і роль міст у політиці ЄС [2]. M. Samek-Lodovici вивчає ефективність використання коштів фондів згуртованості [3].

Дослідження Cohesion Fund демонструють, що ключовим

є фінансова концентрація на стратегічних проєктах, прозорість і довгострокова стабілізація регіонів. Ці висновки можна використати як основу тез про механізми масштабного фінансування відновлення міст України.

Основні цілі Cohesion Fund можна згрупувати за напрямами його впливу:

- економічна – підтримка зростання і подолання наслідків кризових спадів;
- територіальна – зменшення диспропорцій між регіонами;
- екологічна – перехід до сталого розвитку;
- інфраструктурна – модернізація базових систем життєзабезпечення міст [4].

Досягнення цих цілей забезпечується через чітко визначені напрями фінансування. Фонд зосереджується на великих інвестиційних проєктах, серед яких ключове місце займає розвиток транспортної інфраструктури (зокрема транс'європейських мереж), що сприяє економічній інтеграції регіонів. Не менш важливими є екологічні ініціативи, модернізація систем водопостачання, управління відходами і підвищення енергоефективності. Окремо варто виділити підтримку міського розвитку, яка охоплює оновлення інфраструктури і створення умов для довгострокового економічного відновлення.

Реалізація Cohesion Fund здійснюється через такі основні механізми:

- надання значних фінансових ресурсів у формі грантів для великих проєктів. Фонд надає гранти для великих проєктів у транспортній і екологічній сферах, що дозволяє модернізувати критично важливу інфраструктуру, покращити енергоефективність і забезпечити довгостроковий сталий розвиток;

- співфінансування з національним урядом. Cohesion Fund підтримує співфінансування з національними урядами, що дозволяє залучати додаткові ресурси і забезпечувати більший економічний ефект;

- контроль і координація на рівні інституцій ЄС. Пріоритетними напрямами фінансування є розвиток

транспортних мереж, міських систем водопостачання та управління відходами, а також екологічні проекти, що сприяють адаптації регіонів до змін клімату;

- орієнтація на довгострокові інвестиційні програми.

Cohesion Fund функціонує як масштабний фінансовий інструмент ЄС і забезпечує довгострокове інвестиційне фінансування для розвитку менше розвинених регіонів.

Ці механізми забезпечують ефективне використання коштів і спрямування їх у стратегічно важливі сфери. Завдяки цьому Cohesion Fund виступає одним із головних фінансових інструментів, що забезпечують стабілізацію і довгострокове відновлення міського середовища. Через такі механізми Cohesion Fund забезпечує комплексне відновлення територій після криз і створює умови для економічної стабільності та інтеграції до європейських структур.

Роль Фонду у відновленні міст проявляється у кількох ключових результатах:

- відбудова і модернізація критичної інфраструктури;
- стимулювання економічної активності й зайнятості;
- підвищення інвестиційної привабливості регіонів;
- формування основ для сталого розвитку в майбутньому.

Значення Cohesion Fund для України полягає у формуванні фінансової та інституційної основи для ефективного відновлення країни після кризових потрясінь. Незважаючи на те, що Україна поки не має прямого доступу до цього фонду, його підходи можуть слугувати орієнтиром для побудови національної політики регіонального розвитку. Йдеться насамперед про концентрацію ресурсів на масштабних інфраструктурних проектах, які здатні забезпечити довгостроковий економічний ефект.

У практичному вимірі це означає можливість модернізації транспортної системи, відновлення об'єктів критичної інфраструктури і впровадження екологічних стандартів у міському господарстві. Водночас важливим є і управлінський аспект: адаптація принципів Cohesion Fund сприятиме підвищенню ефективності використання міжнародної допомоги, прозорості фінансування та зміцненню інституційної

спроможності органів влади. У перспективі це створює передумови для глибшої інтеграції України до європейського простору та залучення значних інвестицій у відбудову міст.

Отже, Cohesion Fund виступає потужним фінансовим інструментом ЄС для зменшення регіональних диспропорцій і підтримки відновлення після криз. Він дозволяє реалізовувати масштабні інвестиційні проєкти в транспортній, екологічній та міській інфраструктурі, стимулюючи економічну активність і створюючи робочі місця. Для України Cohesion Fund є цінним орієнтиром у побудові власної політики регіонального розвитку і використанні міжнародної допомоги: принципи прозорого фінансування, концентрації ресурсів на стратегічно важливих проєктах і довгострокового планування можуть бути адаптовані для післявоєнного відновлення. Впровадження таких підходів забезпечить не лише швидке відновлення міст, а й їх стійкий розвиток у майбутньому, створюючи передумови для інтеграції України у європейський економічний простір.

Література:

1. Rauhut D. Regional development and cohesion policy in the EU. *National Library of Medicine*. 2021. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7932241>.
2. Humer A. Spatial development and urban growth under EU policies. *National Library of Medicine*. 2020. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7932241>.
3. Samek-Lodovici M. Evaluating the effectiveness of cohesion fund projects in Europe. *European Parliament*. 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/CASP_STU_%282025%29752461.
4. Cohesion Fund. Cohesion Fund: Investment priorities and implementation. *European Commission*. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu>.

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ У ФІНАНСУВАННІ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ УКРАЇНИ

Грубляк О.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

В умовах повномасштабної війни в Україні питання відновлення міст набуває критичного значення для забезпечення соціально-економічної стабільності та сталого розвитку держави. Масштабні руйнування інфраструктури, житлового фонду та об'єктів критичного значення потребують значних фінансових ресурсів, які не можуть бути повністю покриті за рахунок внутрішніх джерел. У цьому контексті ключову роль відіграє міжнародна фінансова допомога як інструмент мобілізації ресурсів для відбудови.

Міжнародні трансфери до місцевих бюджетів України є важливим джерелом фінансового забезпечення відновлення територій, особливо в умовах воєнних руйнувань. Міжнародні трансфери до місцевих бюджетів формуються за рахунок ресурсів, що надходять від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ, і мають цільовий або програмний характер. По суті, ці надходження можна розглядати як зовнішні фінансові ресурси, що не генеруються всередині національної економіки, але інтегруються у бюджетну систему для виконання публічних функцій на місцевому рівні.

Згідно з бюджетною класифікацією доходів бюджету України, трансфери від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ класифікуються як офіційні трансфери з-за кордону і поділяються на дві основні групи:

1. Гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів.

2. Надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ [1].

Гранти є безповоротною формою міжнародної фінансової допомоги, яка надається місцевим бюджетам без зобов'язання її повернення. Суть грантів полягає у такому:

- гранти не створюють боргового навантаження на місцеві бюджети;
- мають чітке цільове призначення (відбудова житла, відновлення інфраструктури, підтримка соціальних послуг);
- часто супроводжуються вимогами щодо прозорості, звітності і досягнення визначених результатів;
- спрямовані на швидке реагування і ліквідацію наслідків кризових явищ.

Таким чином, гранти виступають інструментом прямої фінансової підтримки територіальних громад, що дозволяє оперативно реалізовувати проекти відновлення.

Надходження в рамках програм допомоги – це більш комплексна форма фінансування, яка реалізується через спеціальні міжнародні програми (наприклад, програми ЄС чи міжнародних фінансових організацій). Їх суть розкривається через такі характеристики:

- фінансування надається у межах затверджених програм або проєктів;
- може включати як грантову складову, так і технічну допомогу (експертну підтримку, навчання, цифрові рішення);
- передбачає довгострокову співпрацю між донорами та органами місцевого самоврядування;
- спрямоване не лише на фінансування, а й на інституційний розвиток (підвищення управлінської спроможності громад).

Фактично, такі надходження виконують подвійну функцію: фінансову – забезпечують ресурсами; трансформаційну – змінюють підходи до управління розвитком території.

Динаміка трансфертів від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ до місцевих бюджетів України у 2021–2025 рр. відображає трансформацію ролі міжнародної фінансової допомоги в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення. Аналіз структури цих надходжень (грантів і програмної допомоги), а також їх частки у доходах місцевих бюджетів дозволяє оцінити не лише обсяги зовнішньої підтримки, але й ступінь залежності місцевих фінансів від міжнародних ресурсів та зміну пріоритетів донорського фінансування (рис. 1).

Рис. 1. Динаміки трансфертів від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ до місцевих бюджетів України [2]

У 2021 році обсяги міжнародних трансфертів до місцевих бюджетів були незначними: гранти становили лише 34,6 млн грн, а програмна допомога – 1,4 млн грн. Частка таких надходжень у доходах місцевих бюджетів складала лише 0,05%. Це свідчить про те, що у довоєнний період міжнародна допомога не відігравала суттєвої ролі у фінансуванні місцевого розвитку, а основний акцент робився на внутрішніх джерелах доходів.

У 2022 році спостерігається різке зростання всіх показників: гранти збільшилися майже у 5,7 раза (до 197,9 млн грн), а програмна допомога – у понад 18 разів (до 25,4 млн грн).

Особливо показовим є зростання частки трансфертів до 7,95%. Така динаміка є прямим наслідком початку повномасштабної війни, що зумовило різке посилення міжнародної підтримки, спрямованої на оперативне фінансування критичних потреб громад – гуманітарної допомоги, відновлення базової інфраструктури і забезпечення життєдіяльності територій.

У 2023 році відбувається структурна трансформація міжнародної допомоги: обсяг грантів скорочується до 98,5 млн грн (майже вдвічі порівняно з 2022 роком), тоді як програмна допомога зростає майже в 4 рази – до 99,4 млн грн. Це свідчить про перехід від екстреного фінансування до більш системних програм відновлення. Водночас частка трансфертів різко знижується до 0,32%, що пояснюється зростанням загального обсягу доходів місцевих бюджетів або зміною структури їх формування.

У 2024 році спостерігається суттєве нарощення міжнародної фінансової допомоги: гранти зростають до 908,7 млн грн (майже у 9 разів порівняно з 2023 роком), а програмна допомога – до 518,7 млн грн (у понад 5 разів). Частка трансфертів також зростає до 2,89%. Така динаміка свідчить про активну фазу відновлення міст, коли міжнародні партнери значно посилюють фінансування як швидких відбудовчих заходів, так і довгострокових інфраструктурних проєктів.

У 2025 році зберігається тенденція до високого рівня грантової підтримки: її обсяг досягає 1335,3 млн грн, що є максимальним значенням за аналізований період. Водночас програмна допомога суттєво скорочується до 65,6 млн грн, що може свідчити про завершення частини великих програм або зміну формату підтримки на користь прямих грантових інструментів. Частка трансфертів залишається відносно стабільною – 2,82%, що вказує на закріплення ролі міжнародної допомоги як важливого, але не домінуючого джерела доходів місцевих бюджетів.

Таким чином, аналіз динаміки дозволяє виокремити кілька ключових тенденцій: відбувся перехід від мінімальної ролі міжнародної допомоги (2021 р.) до її критичної значущості у 2022 р.; у 2023–2025 рр. спостерігається еволюція структури допомоги від екстрених грантів до поєднання грантового і програмного

фінансування; пік програмної допомоги припадає на 2024 рік, що відповідає фазі системного відновлення; гранти залишаються ключовим інструментом підтримки, особливо у 2024–2025 рр.; частка міжнародних трансфертів у доходах місцевих бюджетів має нестабільний характер, що свідчить про залежність від зовнішніх факторів та загальної бюджетної динаміки.

Загалом, міжнародні трансферти стали важливим елементом фінансового забезпечення відновлення міст України, проте їх роль змінюється від ситуативної підтримки до стратегічного інструменту розвитку територій.

Література:

1. Про бюджетну класифікацію. Наказ Міністерства фінансів України від 14 січня 2011 року № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2026).

СТРАТЕГІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Гуляєва М. М.

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та
соціальної роботи Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасний етап розвитку державного управління в Україні вимагає глибинної трансформації фундаментальних цінностей, де безбар'єрність постає не просто як сукупність технічних вимог, а як цілісна філософія суспільства без обмежень. Це нова суспільна норма, яка вимагає від органів публічної влади створення рівних можливостей для самореалізації, вільного пересування та безперешкодного отримання послуг. Сьогодні концепція безбар'єрності еволюціонувала до рівня організаційно-культурної парадигми, що передбачає стратегічний перехід від суто інфраструктурних рішень до формування інклюзивного середовища, де ключову роль відіграють стосунки в колективі, психологічний клімат та реалізація права на працю для кожного без винятку.

Стратегічна важливість цієї трансформації полягає в суттєвому підвищенні інституційної спроможності державного органу через максимальне залучення потенціалу кожного працівника. Впровадження принципів універсального дизайну в усі сфери діяльності дозволяє усунути перешкоди, що виникають через стан здоров'я, вік чи соціальний статус, ще на етапі планування процесів. Створення безбар'єрного простору безпосередньо впливає на якість виконання державних функцій, оскільки забезпечує кожному працівнику умови для належного виконання завдань і професійного росту, мінімізуючи стресові фактори та відчуття відчуженості. Для успішної реалізації цих змін необхідно відійти від сприйняття безбар'єрності як додаткового навантаження та усвідомити її як основу для побудови сучасної європейської державної служби, де повага до різноманіття є запорукою стійкості системи. Така системна

трансформація вимагає від керівництва чіткого розуміння розширеного кола цільових груп, інтереси яких мають бути інтегровані в оновлену організаційну «ДНК» установи.

Формування безбар'єрного робочого місця охоплює значно ширше коло осіб, ніж це традиційно передбачалося застарілими стандартами. Окрім осіб з інвалідністю та представників маломобільних груп населення, особливої уваги потребують жінки та чоловіки в аспекті забезпечення реальної гендерної рівності, що є критично важливим для збалансованого розвитку кадрового потенціалу. Необхідно враховувати специфічні потреби батьків, які мають дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, надаючи їм інструменти для гармонійного поєднання професійних обов'язків із батьківством. Окремими категоріями бенефіціарів є молодь, яка потребує підтримки на етапі входу в професію, та люди старшого віку, чий досвід є безцінним для збереження інституційної пам'яті за умови адаптації робочого простору до їхніх вікових особливостей. Крім того, безбар'єрність має враховувати релігійне та національне розмаїття, гарантуючи повагу до ідентичності кожного службовця. В умовах воєнного та поствоєнного стану особливого значення також набуває підтримка ветеранів, учасниць та учасників бойових дій, які повертаються до цивільної служби [1].

Розуміння цих груп стає відправною точкою для впровадження конкретних інструментів діагностики реального стану безбар'єрності в установі, задля чого служба управління персоналом повинна застосовувати чіткий управлінський алгоритм, розроблений на основі рекомендацій Національного агентства України з питань державної служби [3]. Процес розпочинається з ініціювання анонімного цифрового аудиту серед усіх працівників органу влади, що проводиться за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку. Комунікаційна підтримка цього етапу є критичною: HR-служба має роз'яснити колективу стратегічну мету дослідження, гарантувати повну конфіденційність та забезпечити індивідуальний підхід для тих осіб, які можуть мати труднощі з доступом до цифрових платформ. Це дозволяє отримати об'єктивний зріз суб'єктивного сприйняття середовища самими службовцями.

Ключовим управлінським показником у цій методології є поріг задоволеності у 60%. Якщо результати опитування демонструють рівень ствердних відповідей нижче цієї позначки, показник вважається негативним, що запускає обов'язкове тримісячне вікно для проведення поглибленої технічної оцінки відповідності. У цей період служба управління персоналом залучає технічних фахівців, відповідальних за матеріально-технічне забезпечення та ІТ-системи, для проведення об'єктивного аудиту за допомогою чек-листів. Важливим елементом аналізу є порівняння суб'єктивних оцінок працівників із об'єктивними даними експертів, що дозволяє виявити розрив у сприйнятті бар'єрів між тими, хто користується інфраструктурою, і тими, хто її створює. Відповіді «важко відповісти» у звіті мають інтерпретуватися як індикатор низької інформованості та слабкості внутрішніх комунікацій, що вимагає негайного включення відповідних заходів до плану дій [3].

Особливу увагу в алгоритмі слід приділити періодичності моніторингу. Згідно з Методичними рекомендаціями, системне опитування проводиться не рідше одного разу на три роки. Проте існують два критичні тригери, які вимагають проведення позачергової діагностики: якщо кількість звільнених за власним бажанням працівників зросла більше, ніж на 15%, або якщо рівень загальної залученості персоналу впав на аналогічний показник у 15% порівняно з попереднім періодом [3]. Такий підхід перетворює діагностику з формальної процедури на дієвий інструмент кризового менеджменту, що дозволяє вчасно виявляти приховані організаційні бар'єри.

Після встановлення методичної бази аналізу необхідно детально розглянути чотири фундаментальні виміри безбар'єрності: фізичний, цифровий, інформаційний та власне організаційно-культурний. Центральним елементом усіх цих вимірів є концепція «розумного пристосування». Це індивідуальні рішення – від спеціальних клавіатур до гнучкого графіка чи залучення перекладача жестової мови – які дозволяють конкретній особі повноцінно працювати, не створюючи при цьому невиправданого фінансового чи організаційного тягаря для установи. Критерієм «розумності» є ефективність усунення бар'єру при збереженні функціональності

підрозділу. Ці технічні рішення є фундаментом, на якому керівництво та HR-служби будують живу культуру щоденної діяльності.

Успіх формування безбар'єрної культури залежить від активної позиції лідерів та професійності HR-служб, які мають інтегрувати інклюзивні стандарти в кожен етап життєвого циклу працівника. Вже на етапі наймання існує чіткий юридичний імператив: категорично заборонено вказувати в оголошеннях про вакансії вимоги щодо статі, віку чи стану здоров'я, якщо вони не зумовлені специфікою роботи. Самі оголошення мають бути доступними для програм читування, а процес співбесіди повинен передбачати можливість надання розумного пристосування за потреби кандидата. Стажування та адаптація мають стати безбар'єрними, особливо для молоді та ветеранів, що повертаються до роботи після тривалої відсутності, що вимагає впровадження спеціальних програм менторства та психологічного супроводу [1].

Системна трансформація реалізується через «архітектуру змін», що складається з восьми послідовних кроків, розподілених на три стратегічні фази. Перша фаза «Аналіз та емпатія» включає перший крок – проведення глибокого опитування потреб колективу, та другий крок – формування чутливого середовища на всіх рівнях. Друга фаза «Системні зміни» фокусується на третьому кроці – безпосередньому поліпшенні організаційної культури, п'ятому кроці – інтеграції принципів різноманітності в HR-стратегію органу, та шостому кроці – перезаписі застарілих норм і так званих «золотих стандартів», які часто приховують системні бар'єри. Третя фаза «Комунікація та дія» завершує цикл через четвертий крок – системну роботу над упередженнями та неусвідомленими стереотипами, сьомий крок – впровадження фемінітивів для забезпечення гендерної чутливості мовлення, та восьмий крок – виховання відкритості до постійних змін [1].

Керівники мають не просто декларувати ці принципи, а й заохочувати створення ініціативних груп, які будуть внутрішніми амбасадорами інклюзивності. Важливо пам'ятати, що безбар'єрність не допускає зниження стандартів виконання завдань; навпаки, вона надає інструменти для того, щоб ці стандарти були досяжними для кожного. Служба управління

персоналом при цьому стає фасилітатором процесу, ініціюючи заходи з підтримки ментального здоров'я та боротьби з професійним вигоранням, що стає невід'ємною частиною організаційної «ДНК». Ця нова культура тримається на етиці щоденної взаємодії та комунікаційній грамотності.

Стратегічним анкором цієї трансформації є робота Національної комісії зі стандартів державної мови. Комісія активно впроваджує стандарт «Термінологія безбар'єрності», який унормовує використання коректних назв та визначень, усуваючи слова, що маркують особу як «жертву» чи «хвору». Взірцем для наслідування є адаптація іспитових процедур: створення відеоінструкцій жестовою мовою, підготовка зошитів шрифтом Брайля та надання додаткового часу для складання тестів [2]. Такий підхід демонструє, що безбар'єрність – це не теоретична концепція, а практичний набір стандартів, який гарантує рівний доступ до державних процесів. Кожен службовець має пам'ятати, що його мова та поведінка є індикатором поваги держави до громадянина, а це безпосередньо конвертується в рівень суспільної довіри до інституцій.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що формування безбар'єрної організаційної культури – це не одноразова кампанія, а безперервний процес стратегічного вдосконалення. Ключовими індикаторами успіху є результати моніторингу виконання плану заходів, що має здійснюватися не рідше одного разу на пів року, та позитивна динаміка задоволеності персоналу, яка відстежується через регулярні опитування. Прийняття різноманітності є найвищим виявом поваги до прав людини, що лежить в основі демократичної стійкості. Якщо американський кейс «Access Living» у Чикаго демонструє ідеальну модель універсального дизайну в архітектурі, то українські реалії вимагають від громадян першочергової трансформації свідомості. Слід рухатися від простих, але ефективних кроків до повної системної інклюзії. Відповідальність за створення середовища, де кожна людина відчуває себе цінною та спроможною до самореалізації, лежить на кожному публічному службовці. Цей шлях є невід'ємною частиною європейської інтеграції та гарантією того, що майбутнє України буде

побудоване на засадах рівності, гідності та безбар'єрності для всіх.

Література:

1. Алюшина Н., Марушкевич Ю., Вапнічна А., Олійник А., Виртосу І., Сторожук О., Мадінова Ю. Безбар'єрність на публічній службі: стислі рекомендації. *Посібник*. Київ, 2024. 70 с.

2. Комунікація безбар'єрності на публічній службі. [Електронний ресурс]. Сайт Національної комісії зі стандартів державної мови, 06.03.2026 р. URL: <https://moval.gov.ua/news/komunikatsiia-bezbariarnosti-na-publichnii-sluzhbi> (дата звернення 20.03.2026 р.).

3. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в державних органах: Наказ Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) від 31 березня 2023 р. № 51-23. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-z-pytan-formuvannia-bezbariarnosti-na-robochomu-mistsi-v-derzhavnykh-orhanakh> (дата звернення 15.03.2026 р.).

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Доскач С.С.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
психології Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Війна в Україні, активний період якої триває вже п'ятий рік виснажила психологічно і морально кожну людину, яка проживає у кризових умовах. Політичні умови, у яких опинилося суспільство потребує тісної взаємодії політиків з громадянами, а також людей між собою. Передача й отримання інформації щодо політичних подій стає головним засобом орієнтації в соціумі. У зв'язку з чим, зростає потреба в активній політичній комунікації. Її інтенсивність, глибина та безпосередність або опосередкованість визначаються психологічними чинниками.

Політична комунікація – це процес обміну інформацією, думками та емоціями між владними структурами, політичними силами, політичними лідерами та народом [1]. В умовах війни вона упорядковує і систематизує не тільки політичну діяльність, а й сприяє психологічному зв'язку з громадянами, утворює їх думку про соціально-політичні події та забезпечує зворотний зв'язок. Особливо в умовах «інформаційного голоду», коли емоції досягають свого піку.

Політична комунікація є складним багатоаспектним та структурованим процесом, який досліджували вчені: Т. Адорно, С. Денисюк, Ю. Кабермас, Д.Клутсон, М. Кольчинський, Ж.-М. Котре, Г. Лассуел, П. Лазарсфельд, Дж.Цаллера та інші. Вона визначається як обмін інформацією та емоціями між владою і громадянами та розглядається трансляції ідей і суспільних норм (Т.Гобан-Клас), як інструмент управління (К. Дойч), як передача інформації (Р.-Ж. Шварценберг), що визначає поширення політичної інформації як процес, який систематизує стосунки між політичними діями і суспільством, що організовується у соціальних групах та людьми [7, с. 42].

Основними чинниками, що визначають характер комунікації в умовах війни, є відчуття небезпеки, страх, висока тривожність та емоційна напруга. Через які аналізуються механізми емоційного зараження (поширення паніки або оптимізму) та когнітивні спотворення, через які громадяни під впливом стресу схильні вірити фейкам. Також висвітлюється потреба суспільства в сильному лідері та спрощене сприйняття світу через образи «ворога» або «рятівника» [5].

Психологічними детермінантами політичної комунікації в умовах війни є: відчуття небезпеки, страху, високий рівень тривожності, емоційна напруга та потреба в інформації, що потребує чесності, проактивності та емпатії від влади [3]. У воєнних умовах комунікація зосереджується на активному поширенні інформації, керуванні сприйняттям, увагою та упорядкування думки суспільства через зрозумілі сенси.

Основними месенджерами політичної комунікації у період війни має стати уникнення емоційних перевантажень і зосередження на мобілізації сил протистояти ворогу. Метою комунікації від політичних сил має стати консолідація суспільства навколо вирішення проблеми [4]. Таким чином, воєнна складова політичної комунікації повинна перетворитися на засіб боротьби, де ключовим є конструювання образу ворога. Запровадження психотехнологій із застосуванням сугестії (навіювання) та психологічного зараження, сприяє створенню ефекту єдності.

Вимоги до кризової комунікації: базуються на необхідності проактивності (дія на випередження), достовірності (чесність знижує тривогу) та емпатії (демонстрація розуміння переживань іншої людини) з боку влади.

Порушення комунікації між владою і народом є однією з важливих причин низького ступеня адаптації політичної системи, що призводить до втрати авторитету в суспільстві, порушує його стабільність [2].

І навпаки, результатом успішної політичної комунікації має стати спільна взаємодія між політичними лідерами і громадянами, ознаками якої є: **тісна співпраця, активна взаємодія, щільна контактність, активна кооперація та взаємозв'язок**. Зазначені категорії підкреслюють високу

інтенсивність, глибину або безпосередність стосунків між сторонами.

Основними психологічними чинниками, що впливають на політичну комунікацію є:

- емоційне зараження. Швидке поширення паніки або оптимізму через мас-медіа та соцмережі;
- когнітивні спотворення. Сприйняття інформації крізь призму стресу, що підвищує схильність до віри у фейки;
- потреба в лідері. Очікування від політиків впевненості, готовності до дій та чітких інструкцій [4].

Важливе значення мають вимоги до масової комунікації у кризових умовах суспільства:

1. Проактивність. Влада повинна приймати рішення на випередження, а не лише реагувати.
2. Достовірність. Чесність знижує рівень тривоги, тоді як приховування інформації посилює недовіру.
3. Емпатія. Комунікація повинна демонструвати розуміння переживань громадян [1].

Кризові умови, такі як війна чи соціальні потрясіння, трансформують політичну комунікацію в інструмент не лише інформування, а й виживання та управління суспільними настроями.

Отже, тривала війна в Україні психологічно виснажує людей, що посилює потребу в активній політичній комунікації з метою отримання інформації для орієнтації в соціумі. В кризових умовах політична комунікація трансформується з простого інформування на життєво важливий інструмент управління суспільними настроями та забезпечення виживання суспільства. Політична комунікація здійснюється політичними лідерами, політичними силами, ЗМІ та неформальними каналами. Психологічними детермінантами політичної комунікації можна вважати емоційні, когнітивні та поведінкові складові, які визначають суспільні настрої, систему політичних процесів у період війни.

Література:

1. Жадан І. В. Модель комунікації влади і суспільства: аксіологічний аспект / І.В. Жадан // Політична

ситуація в Україні: кризові тенденції та шляхи подолання (2007р. - вересень 2008 р.): [зб. аналіт. матеріалів] / за ред. В.М. Яблонського; Нац. ін-т стратегічних досліджень. К.: ПП Санспарель, 2009. С. 95-108.

2. Політична психологія: навч. посібник / М.П. Козирєв. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с. С. 525-542

3. Психологія масової політичної свідомості та поведінки /Відп. ред. В.О.Васютинський. К.: Док-К, 1997. 163 с.

4. Білецька Т.В. Політична психологія: навч. посібник /Т.В. Білецька; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2014. 321 с.

5. The dynamics of persuasion: communication and attitudes in the 21st century. by: Perloff, Richard M. Publication date: 2014 568 p.

6. Schwartzberg R.-J. Sociology Politique / R.-J. Schwartzberg. P., 1988. P.42.

КРЕДИТНІ ПРОГРАМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ УКРАЇНИ

Жаворонок А.В.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

В умовах масштабного руйнування міської інфраструктури України внаслідок воєнних дій питання відновлення міст набуває стратегічного значення для забезпечення життєздатності громад і сталого розвитку країни. Міжнародні фінансові організації (МФО), такі як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку і Європейський інвестиційний банк, відіграють ключову роль у фінансуванні цього процесу через надання кредитних програм, грантів та технічної допомоги.

Кредити МФО спрямовані на модернізацію критичної інфраструктури, розвиток транспортних і комунальних мереж, відновлення соціальних об'єктів і енергетичної системи міст. Ефективне використання таких фінансових ресурсів дозволяє не лише прискорити відбудову, а й підвищити економічну стійкість муніципалітетів, сприяючи їхній довгостроковій фінансовій та інституційній стабільності.

Сучасні дослідження підтверджують, що міжнародні фінансові організації відіграють ключову роль у відновленні українських міст, надаючи кредити, гранти і технічну допомогу для відбудови інфраструктури і забезпечення економічної стійкості муніципалітетів.

В. Теремецький, В. Довгань підкреслюють, що міжнародні фінансові організації (Світовий банк, МВФ, ЄІБ, ЄБРР) є ключовими джерелами фінансування для масштабних проєктів відновлення економіки та інфраструктури, але також звертається увага на потребу ефективного використання кредитів і грантів та суворої прозорості в їх реалізації [1]. О. Рябчин, Т. Орехова аналізують політики фінансування відновлення, які спрямовані на соціально-економічну і екологічну стійкість,

розглядають стратегічні підходи МФО (Світовий банк, ЄІБ, ЄБРР, НЕФКО, KfW), включаючи принципи «зеленого» і «сталого» фінансування, що важливо при відбудові міської інфраструктури і модернізації послуг [2]. І. Ясіновська розглядає механізми залучення коштів від МФО у форматі проектного фінансування – це важливо для міст, які мають потребу у великомасштабних капітальних інвестиціях [3]. Тобто, вивчення і систематизація кредитних програм МФО є необхідною передумовою для розробки ефективної політики відновлення українських міст.

Основні кредитні програми міжнародних фінансових організацій спрямовані на відновлення і модернізацію міської інфраструктури України. Кредитні програми різноманітні за напрямками – від розвитку водопостачання та водовідведення, енергоефективності громадських будівель до ремонту житла і масштабних програм відновлення міст (табл. 1).

Кредитна програма	МФО	Термін виконання	Загальний обсяг	Відповідальний виконавець
Програма відновлення України - III	ЄІБ	-	300 тис EUR	Міністерство інфраструктури України
Надзвичайна кредитна програма для відновлення України	ЄІБ	- 20.11.2014	200 тис EUR	Міністерство регіонального розвитку України
Програма з відновлення України	ЄІБ	16.08.2011-20.10.2013	340 тис EUR	Міністерство розвитку громад та територій України
Енергоефективність громадських будівель в Україні	ЄІБ	27.08.2011-05.02.2016	407 тис EUR	Міністерство розвитку громад та територій України

Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (НОРЕ)	МБР Р	- 15.04.205 6	162,7 тис USD	Міністерство інфраструктури України
Проект муніципального водного господарства м.Чернівці стадія 1	KfW	03.03.2016- 30.06.204 5	23,5 тис EUR	Виконавчий комітет Чернівецької міської ради разом із Чернівецькою ОВА
Проект муніципального водного господарства м.Чернівці, стадія 2	KfW	- 30.06.205 2	23,6 тис EUR	Міністерство інфраструктури України
Розвиток системи водопостачання та водовідведення в м.Миколаїв	ЄІБ	12.09.2012- 22.12.203 8	31,1 тис EUR	Міністерство регіонального розвитку України
Програма розвитку муніципальної інфраструктури України	ЄІБ	- 20.11.204 3	800 тис EUR	Міністерство регіонального розвитку України
Другий проект розвитку міської	МБР Р	21.11.2014- 15.12.203 3	326,6 тис USD	Міністерство регіонального розвитку України

інфраструкту ри				
Другий проект розвитку міської інфраструкту ри	МБР Р	- 15.12.203 1	326,6 тис USD	Міністерство регіонального розвитку України

Таблиця 1. Кредитні програми міжнародних фінансових організацій для відновлення міської інфраструктури України [4]

Основними кредиторами виступають Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) і Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), що підтверджує їхню ключову роль у фінансуванні відбудови українських міст. Державний банк ФРН (KfW) залучений у вузьких, спеціалізованих проєктах (водопостачання Чернівців).

Кредити МФО мають довгостроковий характер, строки реалізації деяких програм сягають понад 20–30 років. Це свідчить про стратегічний підхід до відновлення міст, який поєднує відбудову руйнувань і модернізацію інфраструктури. Загальні обсяги фінансування значно варіюються: від 23 тис EUR для локальних проєктів водопостачання до 800 тис EUR для національної програми розвитку муніципальної інфраструктури, що підкреслює комплексний характер залучення ресурсів для різних масштабів проєктів.

Найбільший обсяг виділено на Програму розвитку муніципальної інфраструктури України (800 тис EUR) та Енергоефективність громадських будівель (407 тис EUR). Програми водопостачання міст мають порівняно менші обсяги, що відповідає їх локальному та спеціалізованому характеру.

Фінансування здійснюється переважно у EUR та USD, що відображає міжнародні стандарти кредитування і сприяє стабільності фінансових потоків. Залучення різних валют також дозволяє українським муніципалітетам оптимізувати ризики валютних коливань і підвищити прозорість фінансування.

Реалізація програм передбачає активну участь як центральних органів влади, так і місцевих органів самоврядування. Відповідальним виконавцем кредитних програм є Міністерство розвитку громад та територій України, яке відіграє ключову роль у координації проєктів. Локальні виконавчі комітети (наприклад, Чернівці) залучені у реалізацію конкретних муніципальних проєктів, що забезпечує поєднання центрального і місцевого управління. Така структура управління сприяє ефективному контролю використання коштів і адаптації проєктів до локальних потреб.

Переважна більшість програм зосереджена на розвитку муніципальної інфраструктури, включно з водопостачанням, водовідведенням, тепломережами і модернізацією громадських будівель. Також значна увага приділяється енергоефективності і відновленню соціального житла, що забезпечує не лише покращення умов проживання, а й зниження експлуатаційних витрат міських бюджетів.

Комплексне фінансування МФО забезпечує не лише відновлення руйнувань, а й підвищення економічної стійкості і ефективності управління містами. Програми сприяють модернізації інфраструктури, розвитку «зелених» технологій, підвищенню енергоефективності і забезпеченню соціальних стандартів. Крім того, довгострокові кредити стимулюють розвиток фінансової та інституційної спроможності місцевих органів влади.

Таким чином, кредити МФО не лише покривають поточні потреби відбудови, а й формують довгострокову стратегію модернізації муніципальної інфраструктури, залучаючи одночасно центральні та місцеві органи управління.

Література:

1. Теремецький В., Довгань В. Роль міжнародних фінансових організацій у підтримці проєктів відбудови України. *Наукові записки*. 2024. № 17. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-17-49-56>
2. Рябчин О., Орехова Т. Пріоритети фінансування сталого відновлення міжнародними фінансовими організаціями та агенціями з міжнародного розвитку. *Економіка і організація*

управління. 2025. С. 186-197. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.2.18>.

3. Ясіновська І. Проектне фінансування за участю міжнародних фінансових інституцій. *Фінансовий простір*. 2023. С. 144-156. DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3\(51\).2023.144155156](https://doi.org/10.30970/fp.3(51).2023.144155156)

4. IFIs projects. Портал реєстру проектів МФО. URL: <https://proifi.gov.ua/?p=index> (дата звернення: 20.02.2026).

**ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ
ГРОМАД:
ВІД СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ДО ІНТЕГРАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ І ВЕТЕРАНІВ НА
ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Ісopenко І.Ю.

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав
людини у Чернівецькій області

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання соціальної згуртованості територіальних громад набуває як гуманітарного, так і безпекового виміру. Одним із ключових інструментів досягнення такої згуртованості виступає парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина, реалізований, зокрема, через діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений, Омбудсман) та його Представників у регіонах. Чернівецька область, яка традиційно є надійним прихистком для десятків тисяч вимушених переселенців, демонструє як позитивні приклади інтеграції, так і системні виклики, що потребують ефективного реагування. На основі моніторингових візитів, аналізу місцевих програм та опрацювання звернень громадян, проведених Представництвом Уповноваженого у Чернівецькій області, можна стверджувати, що соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), ветеранів та військовослужбовців долається лише там, де парламентський контроль поєднується з реальним діалогом влади і громади, а правозахисна діяльність набуває проактивного та системного характеру.

За даними Чернівецької обласної військової адміністрації, станом на кінець 2025 року в області налічується 74 176 внутрішньо переміщених осіб, з яких 20 233 дитини, 11 780 осіб пенсійного віку, 3 389 осіб з інвалідністю та 196 багатодітних сімей. Функціонує 59 місць тимчасового проживання (далі – МТП). Комплексні програми підтримки ВПО

прийнято у 32 територіальних громадах з 52 наявних в області. Однак, як свідчать висновки моніторингових візитів команди Представництва Уповноваженого у Чернівецькій області до МТП у 2025 році, сама декларативна наявність програм не гарантує їх ефективності.

За результатами проведених у 2025 році вище 49 моніторингових візитів до МТП надано 153 рекомендації Чернівецькій обласній військовій адміністрації, органам місцевого самоврядування та балансоутримувачам МТП, що мають на меті поліпшення стану умов проживання. Згадані рекомендації стосувалися усунення типових порушень: відсутності безбар'єрного доступу для маломобільних груп, незадовільного технічного стану приміщень, неналежного санітарно-гігієнічного забезпечення, проблем із пожежною безпекою та доступом до укриттів.

Особливо показовою є проблема неефективності місцевих програм підтримки ВПО. Як зазначив Омбудсман України Дмитро Лубінець у Спеціальній доповіді «Місцеві програми підтримки ВПО: аналіз ефективності та перспективи», представлений 26 березня 2026 року, 32% регіональних програм узагалі не передбачають фінансування, тобто існують виключно на папері. Лише 16% мають чіткі показники ефективності, а 90% місцевої влади не залучають партнерів до реалізації програм [1]. В Україні створено 1022 Ради з питань ВПО, однак реально впливати на ухвалення рішень спроможні лише дві з трьох.

Саме тому ключовим механізмом забезпечення реальної, а не декларативної інтеграції ВПО у життя громад виступає з-поміж іншого системна робота Представника Уповноваженого в регіоні, спрямована на створення майданчиків відкритого діалогу між органами державної влади та місцевого самоврядування, експертним середовищем та самими ВПО. У Чернівецькій області таким ефективним інструментом стала Експертна рада при Представнику Уповноваженого, яка об'єднує фахівців у сфері прав людини, соціального захисту, моніторингу дотримання прав ВПО, представників громадських організацій та науковців. Зокрема, під час чергового засідання Експертної ради співголова ради повідомив про виникнення загоряння в одному з МТП Чернівецької області, з огляду на порушення правил

протипожежної безпеки, що також фіксувалися Офісом Омбудсмена України, мною, як Представником Уповноваженого у Чернівецькій області, невідкладно скеровано лист реагування до Чернівецької обласної військової адміністрації для розгляду його на засіданні регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. За результатами розгляду ініційованого питання порядку денного ухвалено рішення про проведення комісійних обстежень усіх 59 діючих МТП за участі структурних підрозділів обласної військової адміністрації, ГУ ДСНС в Чернівецькій області, ГУНП, Головного управління Національної соціальної сервісної служби, національних правозахисних та благодійних організацій. Наведений кейс є взірцевим для розуміння взаємозв'язку фахового діалогу та посилення захисту прав людини в громадах нашої області.

Крім того, як Представник Уповноваженого беру безпосередню участь у засіданнях Ради з питань ВПО при Чернівецькій обласній військовій адміністрації та виконавчому комітеті Чернівецької міської ради. Головним завданням такої участі є реальне врахування проблем та щонайголовніше потреб ВПО, балансоутримувачів МТП та органів влади для спільного напрацювання шляхів усунення порушень прав. Саме через ці дорадчі органи вдається ініціювати перегляд місцевих програм підтримки, вплинути на їх фінансування та впроваджувати механізми залучення самих ВПО до ухвалення рішень.

Не менш важливим напрямом забезпечення соціальної згуртованості є інтеграція ветеранів, військовослужбовців та членів їхніх родин. Забезпечення прав людини в секторі безпеки і оборони є незмінним пріоритетом діяльності Уповноваженого. У реаліях сьогодення формується нова соціально-демографічна реальність: понад 1,5 млн військовослужбовців пройшли через бойові дії, і частина з них уже повернулася до цивільного життя. Разом із членами родин (батьки, дружини/чоловіки, діти) держава має потурбуватися про орієнтовно 5-6 млн осіб. За 2025 рік до Уповноваженого надійшло понад 2033 звернення від ветеранів, військовослужбовців та їхніх сімей – це майже вдвічі більше, ніж у 2024 році (1033). Найчастіше порушуються питання якості медичних та реабілітаційних послуг, порядку отримання статусу

учасника бойових дій, порушень під час звільнення з військової служби, затримок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця (15 млн грн) або встановлення інвалідності, а також процедур встановлення та переоформлення інвалідності внаслідок війни [2]. Саме тому, починаючи з січня 2026 року, команда Представництва Уповноваженого у Чернівецькій області здійснює системний моніторинг діяльності фахівців супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, ветеранських просторів та закладів охорони здоров'я з метою оцінки якості надання соціальних послуг у громадах. Наразі в Чернівецькій області з 52 громад фахівці супроводу працюють у 49, зокрема в 15 закладах охорони здоров'я. Створено 17 ветеранських просторів, при цьому з майже 90 передбачених штатних одиниць укомплектовано лише 72 фахівці, що в розрізі регіону є недостатнім і безпосередньо впливає на якість послуг. У Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича відкрито Центр ветеранського розвитку. Очевидним є те, що кожна територіальна громада повинна мати фахівця супроводу, доступний ветеранський простір, створений з урахуванням принципів безбар'єрності, а робота з ветеранами має вибудовуватися на основі принципів «рівний – рівному» та кейс-менеджменту з урахуванням індивідуальних потреб. Наприкінці 2025 року на базі Центру захисту прав людини проведено засідання Експертної ради при Представнику Уповноваженого у Чернівецькій області, наскрізним лейтмотивом якого стали права військовослужбовців, ветеранів та інших категорій осіб. За результатами засідання Представником Чернівецькій обласній військовій адміністрації рекомендовано розглянути питання створення ради з питань ветеранської політики як консультативно-дорадчого органу при органах місцевого самоврядування за безпосередньої участі ветеранів та військовослужбовців для вироблення цілісної моделі регіональної ветеранської політики. Така рада має стати майданчиком для моніторингу дотримання прав, вироблення пропозицій до місцевих бюджетів та оцінки ефективності ветеранських програм.

На основі проведеного аналізу та практичного досвіду діяльності Представництва Уповноваженого у Чернівецькій

області видається за доцільне окреслити авторське трактування поняття концепції «відновні міста» у контексті соціальної згуртованості. Відтак, відновне місто постає як територіальна громада, яка в умовах збройної агресії чи постконфліктної трансформації, масовими внутрішніми переміщеннями громадян та демографічних змін, формує інституційну спроможність до відновлення порушених прав людини та соціальних зв'язків не шляхом повернення до попереднього стану, а через створення якісно нової, більш стійкої, інклюзивної та правозахисної моделі суспільних відносин. Відмінність відновного міста від традиційного розуміння «відбудови» полягає у зміщенні акценту з інфраструктурно-відновлювальної парадигми на антропоцентричну, де критерієм успішності реформи виступає реальне забезпечення конституційних прав і свобод кожної людини, незалежно від її статусу (внутрішньо переміщена особа, ветеран, військовослужбовець, член родини загиблого оборонця, особа з інвалідністю, місцевий мешканець). Відновне місто характеризується трьома ознаками: по-перше, наявністю ефективних механізмів виявлення та усунення порушень прав людини; по-друге, реальною, а не декларативною участю вразливих груп у ухваленні рішень через дорадчі органи, наділені правом впливу на бюджетні програми; по-третє, програми яких базуються на вимірювальних показниках реальної якості життя людей (доступність житла, медицини, реабілітації, безбар'єрність).

Література:

1. Дмитро Лубінець. Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення потрібно затвердити негайно. Веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/strategiyu-derzhavnoyi-politiki-shchodo-vnutrishnogo-peremishchennya-potribno-zatverditi-negajno (дата звернення: 29.03.2026 року).

2. Ірина Ісепенко. Ветеранська політика починається з поваги до людини і перевіряється реальними діями. Веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18nJHv3quj/> (дата звернення: 30.03.2026 року).

ВІДНОВНІ МІСТА В УКРАЇНІ: УРБАНІСТИЧНІ ВИКЛИКИ, ЗАЙНЯТИСТЬ І СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Камбур А.В.

кандидат соц. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та
соціальної роботи Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасне відновлення українських міст дедалі виразніше постає не лише як інженерне або архітектурне завдання, а як комплексна соціальна, економічна та гуманітарна проблема. В умовах війни й масштабних руйнувань природною є увага до житлового будівництва, відбудови інфраструктури, модернізації транспорту та оновлення громадського простору. Проте урбаністичний підхід до відновлення потребує ширшого бачення: місто не можна вважати відновленим лише тому, що в ньому з'явилися нові будинки. Справді відновне місто — це простір, у якому одночасно відновлюються житлове середовище, локальна економіка, робочі місця, мережі повсякденної взаємодії, довіра між мешканцями та здатність громади до консолідованих дій.

У цьому контексті одним із ключових урбаністичних викликів є подолання соціальної фрагментації. Міське середовище концентрує великі людські потоки, різні стилі життя, нерівний доступ до ресурсів і відмінні соціальні інтереси. У період відновлення ці суперечності можуть лише посилюватися через прибуття внутрішньо переміщених осіб, повернення військових і ветеранів, демографічну мобільність, втрати, травматичний досвід та зміну звичних моделей сусідства. Саме тому відновне місто має розглядатися як простір не тільки відбудови, а й повторного соціального узгодження. Йдеться про створення таких умов, за яких різні групи мешканців не співіснують відокремлено, а включаються у спільне міське життя через безпечні громадські простори, локальний діалог, доступні сервіси та механізми участі у прийнятті рішень.

Не менш важливим є виклик ослаблення локальної спільнотності. Якість міського життя формується не лише на рівні загальноміської інфраструктури, а й у найближчому

життєвому просторі людини — у дворі, на вулиці, у кварталі, біля школи, закладу соціальної підтримки чи зупинки громадського транспорту. Саме тут виникає повсякденне відчуття безпеки або небезпеки, близькості або відчуження, включеності або соціальної ізоляції. Якщо відбудова орієнтується виключно на великі об'єкти, але ігнорує малі простори щоденної взаємодії, місто може залишатися функціонально оновленим, але соціально холодним. Для відновних міст принципово важливо підтримувати сусідські зв'язки, розвивати місця зустрічі, передбачати простори для міжпоколінної комунікації, дозвілля, неформального спілкування та громадської участі.

Окрему увагу слід приділити якості житлового середовища. У повоєнній відбудові часто домінує кількісний підхід: скільки будинків споруджено, скільки квадратних метрів введено в експлуатацію, скільки сімей отримали житло. Проте для соціально стійкого міста недостатньо збільшити житловий фонд. Важливо, щоб житло було включене в цілісний міський простір, пов'язане з транспортом, освітою, охороною здоров'я, соціальними послугами, рекреаційними зонами і можливостями працевлаштування. Інакше нові житлові масиви ризикують перетворитися на території побутової ізоляції, де люди проживають, але не мають повноцінних умов для якісного міського життя.

Саме тут доречно звернутися до застережень, наведених Е. Гіденсом у підручнику «Соціологія» під час аналізу досвіду американських міст. Як зазначає автор, однобічна житлова та просторово-транспортна модернізація в американських містах супроводжувалася субурбанізацією, занепадом центральних районів, зростанням безробіття та концентрацією бідного населення в деградованих міських просторах [1, с. 557]. Ідеться про те, що житлова забудова сама по собі не завжди розв'язує міські проблеми: без урахування соціальної структури міста, зайнятості населення, якості середовища та довгострокових наслідків просторової політики навіть добрі наміри можуть мати непередбачувані результати. Масове спорудження житла без комплексного соціального планування здатне не подолати занепад, а лише перемістити або відтворити його в нових формах — у вигляді сегрегованих районів, зон депривації, деградації

публічного простору та нових осередків бідності. Цей висновок є надзвичайно актуальним для України, оскільки в процесі відновлення існує ризик зосередитися на темпах забудови, недооцінивши довгострокову життєздатність нових урбаністичних рішень.

Тому разом із відновленням міста і будівництвом будинків обов'язково слід подбати про робочі місця. Житло без праці, локальної економіки й доступних можливостей самозабезпечення не забезпечує повноцінного повернення людини до міста. За відсутності зайнятості навіть якісно відбудовані квартали можуть ставати просторами щоденного вимушеного маятникового пересування, соціальної апатії або повторного відтоку населення. Відновне місто має не лише поселити людину, а й створити умови для її продуктивної присутності: через підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток соціального підприємництва, стимулювання локальних ринків праці, розміщення сервісної інфраструктури, освітніх та перекваліфікаційних програм. Особливо важливо це для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, молоді та сімей, які повертаються до міст після переміщення або втрати звичного способу життя.

Ще одним викликом є інформаційне перевантаження та комунікативне відчуження в місті. Урбанізоване середовище передбачає велику кількість контактів, повідомлень, адміністративних вимог, цифрових сервісів і комунікативних потоків. Однак висока щільність комунікації не гарантує соціальної близькості. Навпаки, у містах може посилюватися анонімність, недовіра, емоційна втома і зниження чутливості до проблем інших. Для відновного міста це означає потребу у таких механізмах міської комунікації, які були б зрозумілими, інклюзивними та діалогічними. Йдеться про публічні консультації, сусідські обговорення, практики медіації, прозору комунікацію місцевої влади з громадою та залучення мешканців до обговорення майбутнього власного середовища.

Не можна оминати й екологічний вимір відновлення. У післявоєнному контексті спокуса якнайшвидше забудувати пошкоджені території може відсунути на другий план питання якості повітря, шуму, озеленення, доступності безпечних

рекреаційних зон і загальної екологічної рівноваги міста. Проте екологічно нечутлива відбудова здатна відтворити ті самі проблеми, які раніше знижували комфорт і безпеку проживання. Для відновних міст принципово важливо забезпечувати баланс між забудовою та відкритими просторами, між транспортною функціональністю та людським масштабом середовища, між економічним зростанням і збереженням природних ресурсів. Екологічний компонент має значення не лише для фізичного здоров'я, а й для психоемоційного відновлення мешканців, які пережили втрати, травматичні події й тривале перебування у стресі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що урбаністичні виклики відновних міст не зводяться до проблеми руйнувань як такої. Вони охоплюють складне коло питань: як поєднати житлову відбудову із соціальною згуртованістю; як уникнути просторової ізоляції нових районів; як забезпечити зв'язок між житлом, працею, сервісами й локальною ідентичністю; як не допустити відтворення бідності та сегрегації у нових просторових формах; як зробити міське середовище не лише новим, а й життєздатним. Саме тому концепція відновного міста має спиратися на людиноцентричний, соціально чутливий і міждисциплінарний підхід. Відбудова повинна проектувати не просто нові будинки, а нову якість міського життя — таку, у якій поєднуються безпека, праця, участь, взаємна підтримка, екологічна збалансованість і реальна перспектива спільного майбутнього.

Література:

1. Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 726 с.

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ВІДНОВЛЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Каращук К. Л.

доктор філософії в галузі права, доцентка, медіаторка, приватна виконавиця виконавчого округу міста Києва, Голова Комітету з медіації та інших видів альтернативного врегулювання спорів при Раді приватних виконавців України, Голова ГО АМПУ (асоціація медіаторів правників України), член МАПтТЕ (міжнародна асоціація психологів і тренерів-експертів) ініціаторка впровадження медіації у виконавчому провадженні.

В умовах повномасштабної війни в Україні суттєво загострюються соціальні конфлікти, що виникають не лише між окремими членами територіальних громад, а й у площині взаємодії громадян з державними та квазідержавними інституціями. Воєнні дії, масове внутрішнє переміщення населення, руйнування житла та інфраструктури, зниження рівня доходів і загальна психологічна втома населення створюють підґрунтя для зростання недовіри, соціальної фрустрації та конфліктності. У таких умовах примусове виконання судових рішень, яке традиційно сприймається як конфліктогенна сфера, набуває додаткового соціального навантаження, впливаючи на рівень довіри до правової системи та органів влади загалом [3].

Соціальна згуртованість територіальних громад значною мірою залежить від того, наскільки правозастосовні механізми сприймаються громадянами як справедливі, пропорційні та орієнтовані не лише на формальне досягнення правового результату, а й на збереження людської гідності та соціальних зв'язків. За відсутності ефективного діалогу виконання судових рішень може поглиблювати соціальну напругу, формувати відчуття несправедливості та посилювати конфронтацію між сторонами правовідносин, що негативно впливає на внутрішню стійкість громад і їхню здатність до відновлення [6].

У цьому контексті медіація постає як ефективний інструмент гуманізації правозастосування та відновлення

соціальної згуртованості. Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності та рівності сторін [1]. Водночас сучасні суспільні виклики зумовлюють розширення сфери її застосування — медіація дедалі частіше використовується не лише на досудовій чи судовій стадіях, а й у межах виконавчого провадження як простору завершення конфлікту.

Практика застосування медіації у виконавчому провадженні свідчить про її значний потенціал у зниженні рівня конфліктності між стягувачами та боржниками, особливо у соціально чутливих категоріях справ, пов'язаних із житловими, сімейними, майновими та борговими зобов'язаннями. Медіація дозволяє сторонам перейти від логіки примусу та протистояння до пошуку взаємоприйнятних рішень, що враховують не лише правові позиції, а й реальні життєві обставини, економічні можливості та психологічний стан учасників провадження [4].

Особливої актуальності набуває застосування медіації у громадах з високим рівнем соціальної напруги, пов'язаної з внутрішнім переміщенням населення, втратою майна, зниженням платоспроможності громадян та тривалими психоемоційними наслідками війни. У таких випадках медіація у виконавчому провадженні може виконувати функцію відновного інструменту, спрямованого не лише на формальне виконання судового рішення, а й на запобігання ескалації конфліктів, збереження соціальної стабільності та підтримання довіри всередині громади [5].

Окремої уваги потребує питання ролі приватного виконавця як потенційного фасилітатора діалогу між сторонами виконавчого провадження. За умови дотримання принципів нейтральності та добровільності, саме на стадії виконання можливе створення безпечного простору для переговорів, у якому сторони отримують можливість бути почутими та спільно напрацювати реалістичні механізми виконання зобов'язань.

Важливим напрямом подальшого розвитку є інституційне закріплення медіаційних практик у діяльності приватних виконавців та органів місцевого самоврядування. Це передбачає розробку методичних рекомендацій щодо застосування медіації у виконавчому провадженні, підвищення кваліфікації фахівців, а

також міждисциплінарну взаємодію юристів, медіаторів, психологів і соціальних працівників [2].

Додатково слід зазначити, що впровадження медіації у виконавчому провадженні сприяє зміні парадигми сприйняття примусового виконання судових рішень з виключно репресивного механізму на інструмент відповідального врегулювання соціально значущих конфліктів. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку правових систем, у яких акцент поступово зміщується від формального примусу до пошуку балансу між ефективністю виконання рішень та захистом прав і законних інтересів усіх учасників правовідносин.

Медіаційний підхід у діяльності приватного виконавця дозволяє враховувати принцип пропорційності втручання у права боржника, особливо у ситуаціях, коли об'єктивні обставини, пов'язані з війною, істотно впливають на його здатність виконати зобов'язання у повному обсязі та в установлені строки. За таких умов добровільне погодження графіків виконання, реструктуризація заборгованості або визначення альтернативних способів виконання рішення можуть стати не лише ефективнішими з точки зору результату, а й менш травматичними для сторін конфлікту та соціального середовища загалом.

Вказані підходи мають значення не лише для конкретних учасників виконавчого провадження, а й для територіальних громад у цілому, оскільки медіація у цій сфері виконує превентивну функцію, знижуючи ризик повторних спорів та вторинної конфліктності, що особливо важливо для громад з обмеженими ресурсами у період війни та післявоєнного відновлення. Досягнуті у процесі медіації домовленості сприяють формуванню у сторін відчуття участі у прийнятті рішень, відповідальності за їх виконання та підвищенню рівня правової культури.

У контексті формування концепції «відновних міст» медіація у сфері виконання судових рішень може розглядатися як складова відновного правосуддя, що сприяє підвищенню рівня довіри до правових інститутів, зниженню соціальної напруги та формуванню культури відповідального діалогу у територіальних громадах.

Таким чином, медіація, інтегрована у сферу примусового виконання судових рішень, має розглядатися не лише як інструмент альтернативного врегулювання спорів, а як складова державної політики, спрямованої на відновлення соціальної згуртованості територіальних громад, зміцнення довіри до правових інститутів та підвищення їх стійкості в умовах війни й післявоєнного відновлення України, поєднуючи правову ефективність із соціальною відповідальністю та гуманістичними цінностями.

Література:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. European Forum for Restorative Justice. *A journey around restorative cities in the world: a travel guide*. Leuven, 2023.
3. UNDP Ukraine. *Social cohesion and reconciliation in Ukraine*. Kyiv, 2022.
4. Moore C. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
5. Zehr H. *The Little Book of Restorative Justice*. New York: Good Books, 2015.
6. Putnam R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000.
7. Council of Europe. *Restorative justice in Europe*. Strasbourg, 2021.

ФІНАНСУВАННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ МІСТ: МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ТА ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ковальчук Н.О.

кандидат економічних наук, доцент, асистент кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Лютик У.В.

Студентка Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Після війни відновлення житла стає одним із найважливіших завдань повоєнної відбудови країни. Масштаб руйнувань житлового фонду внаслідок збройних конфліктів і катастроф колосальний: так, в Україні кожен десятий будинок постраждав від війни, що зачепило близько 2,5 млн домогосподарств і спричинило понад \$57 млрд прямих збитків [1]. Загальна потреба у фінансових ресурсах для реконструкції житлового сектора України оцінюється у \$84 млрд - це найбільша частка всього післявоєнного відновлення (33% від загального обсягу) [2]. Це значно перевищує можливості державного бюджету країни.

Механізми фінансового забезпечення відбудови - це сукупність інструментів, джерел і процедур мобілізації коштів та їх цільового спрямування на відновлення житла. Сюди належать: пряме бюджетне фінансування урядом, спеціальні державні фонди та програми, міжнародна допомога (гранти, пільгові кредити, донорські трастові фонди), страхові виплати та компенсації, позики і кредитні лінії для реконструкції, публічно-приватні партнерства, а також інноваційні підходи на кшталт випуску спеціальних облігацій чи використання конфіскованих активів агресора. Кожен із цих механізмів має свою економічну природу і умови.

Світовий досвід відбудови житлового фонду після воєн і

катастроф виробив низку моделей фінансування - від централізованих державних програм до ринкових інструментів. Одним із базових інструментів такого впливу виступають державні програми та бюджетне фінансування. У багатьох країнах основний тягар відбудови житла бере на себе держава, спрямовуючи бюджетні кошти та організовуючи масове будівництво або ремонти. Класичний приклад - повоєнна відбудова житла у Великій Британії. Ще під час Другої світової війни там було створено Міністерство містобудування і сільського планування для підготовки реконструкції міст. Уряд спланував звести 750 тис. нових будинків для задоволення потреб населення. На практиці відбудову почали з тимчасового житла, що дозволило швидко розселити постраждалих за відносно низької вартості. Протягом наступних трьох років було встановлено понад 156 тис. таких тимчасових будинків, а паралельно розгорталося будівництво капітального житла, включаючи програми соціального житла (муніципальні квартири) для малозабезпечених [3].

Міжнародний досвід відновлення міських територій базується на моделях стимулювання приватного капіталу через інструменти розподілу ризиків. Важливу роль відіграє фінансування під майбутні податкові надходження. У країнах Західної Європи цей механізм дозволяє залучати до 25% додаткових інвестицій у депресивні райони за рахунок випуску облігацій, що забезпечуються прогнозованим зростанням податку на майно після ревіталізації. Досвід Британії продемонстрував ефективність державного протекторату: пряме фінансування з держбюджету, створення профільного відомства, залучення промисловості за принципом воєнної мобілізації. Такий державний підхід дозволив у короткі терміни вирішити житлову кризу, хоча й вимагав значних бюджетних витрат та централізованого планування.

Важливим прикладом ефективного фінансового забезпечення відбудови є досвід Німеччини після Другої світової війни. Ключову роль відіграла програма відновлення за підтримки Плану Маршалла, яка поєднувала зовнішнє фінансування з внутрішніми інституційними реформами. Значна увага приділялася створенню спеціалізованих фінансових

інститутів, зокрема банку реконструкції KfW, який забезпечував довгострокове кредитування житлового будівництва на пільгових умовах. Це дозволило не лише відновити зруйнований житловий фонд, а й сформувати ефективну систему фінансування розвитку міст, яка функціонує й сьогодні. Даний досвід свідчить про важливість поєднання міжнародної допомоги з розвитком національних фінансових інструментів.

Водночас ефективність застосування фінансових механізмів відбудови значною мірою залежить від інституційної спроможності держави. Для України ключовими викликами залишаються забезпечення прозорості використання коштів, мінімізація корупційних ризиків, а також формування довіри з боку міжнародних партнерів та приватних інвесторів. Важливим є створення єдиної координаційної платформи управління фінансовими потоками відбудови, впровадження цифрових інструментів моніторингу та аудиту, а також гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами. Лише за умов належного інституційного забезпечення навіть значні обсяги фінансових ресурсів зможуть трансформуватися у реальні результати відновлення.

Для України, що одночасно воює і відновлюється, вирішальними механізмами можуть стати: повномасштабне використання заморожених російських активів - безпрецедентний, але цілком виправданий ресурс, здатний кардинально збільшити фінансові можливості відбудови; розбудова прозорої багатоканальної системи донорської допомоги - поєднання грантів і пільгових кредитів від союзників під єдиним наглядом. Пріоритетним є впровадження моделі змішаного фінансування, де грантові кошти міжнародних донорів виступають першим рівнем покриття збитків. Це знижує вартість залучення комерційних кредитів для українських муніципалітетів з ринкових 15–18% до пільгових 4–6% річних. Комплексне застосування зазначених інструментів дасть можливість не тільки забезпечити відновлення зруйнованих міст, але й створити основу для їх довгострокового сталого розвитку.

Література:

1. Від розрухи до відновлення: відбудова житла в Україні

через проєкт HOPE (2025). World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/feature/2025/07/09/from-ruins-to-recovery-restoring-ukraine-s-housing-through-hope> (дата звернення: 02.04.2026)

2. Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF). Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf/overview> (дата звернення: 02.04.2026)

3. Bosanquet, N., & Haldenby, A. (2023). Churchill's push for prefabs: Real "Homes for Heroes". The Churchill Project for the Churchill Centre URL: <https://winstonchurchill.hillsdale.edu/bosanquet-haldenby-prefabs/> (дата звернення: 02.04.2026)

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕЛЕМЕНТ АРХІТЕКТУРИ ВІДНОВНОГО МІСТА

Куліковська І. С.

заслужена артистка України, доцент кафедри музики
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

У сучасну постіндустріальну епоху, коли виробничі відносини втрачають свою домінуючу роль, культура трансформується у стратегічний ресурс і надпотужний чинник соціального розвитку, що визначає векторність поступу міст та цілих регіонів. Культурні практики сьогодні розглядаються як фундамент демократії та запорука сталого урбаністичного розвитку, оскільки вони формують комунікативне ядро суспільства та сприяють подоланню соціальної фрагментації через створення спільних значень. У цьому контексті культурно-мистецький простір визначається як спеціально облаштована територія, приміщення або віртуальне середовище для творчої діяльності, де відбувається активна взаємодія митців та громади [1]. Важливо розрізняти концепт «сучасного» мистецтва, що фіксує лише хронологічну приналежність до сьогодення, та мистецтва «актуального», яке характеризується гострим соціальним резонансом, експериментальністю та спроможністю утримувати вищий творчий сенс у часових координатах. Такі практики трансформують пасивного споживача в активного учасника процесу, здатного прочитувати складні культурні коди та перетворювати пропонований інтелектуальний продукт. Оцінюючи вплив цих процесів, слід зазначити, що саме через мистецьку партисипацію відбувається зміцнення «соціальної тканини» міста, де архітектурна оболонка стає не просто декорацією, а активним медіумом відновлення. Функціональність цих просторів нерозривно пов'язана з «фізичною архітектурною тканиною», оскільки адекватне просторове втілення естетичної дії є передумовою її соціальної ефективності.

Відкритий міський простір у системі сучасного містобудування постає як невід’ємна частина культурного ландшафту та основний носій ідентичності й пам’яті громади. В умовах агресивної щільної забудови ці зони виконують критичну роль «легень міста», забезпечуючи екологічний баланс та необхідний рівень психологічного розвантаження. Методологія «середовищного зонування» дозволяє формалізувати складний малюнок міської тканини, використовуючи принципи «фігури-фону» для чіткого розмежування транзитних зон (негативного простору) та просторів перебування (позитивного простору). Аналіз морфології середовища через виявлення замкнених, «позитивних» зон дозволяє ідентифікувати ділянки, де мешканці можуть соціалізуватися, на протигагу транзитним «негативним» коридорам, що утворюють своєрідний вуличний орнамент. Збереження автентичності та цілісності історичного ядра як «провідної зони» є запорукою психологічного комфорту мешканців, що відповідає стандартам ЮНЕСКО та принципам Віденського меморандуму щодо управління історичним ландшафтом [3]. Грамотна просторова організація пішохідних мереж запобігає деградації середовища, перетворюючи місто на відновлювальний простір, що наочно демонструють культурні хаби Чернівців, які інтегрують історичну пам’ять у сучасний соціальний контекст.

Сучасні мистецькі центри виконують місію інструментів інклюзії та психологічної реабілітації, де архітектура сприяє соціальній інтеграції. Центр культури «Вернісаж» у Чернівцях, що функціонує з 2005 року, є класичним прикладом такого простору, який об’єднує професійних художників, архітекторів, артистів-виконавців. У центрі відбуваються різноманітні культурно-мистецькі заходи: концерти, перформанси, інсталяції. Діяльність центру, зокрема проведення всеукраїнських виставок, таких як триєнале «Від Землі до Сонця», «Фолькмодерн» та бієнале «ART-AKT», суттєво нарощує культурний капітал міста. Особливої уваги заслуговує арт-терапевтичний аспект: організація інтегрованих занять із хенд-мейду та майстер-класів із живопису для дітей з особливими освітніми потребами, що перетворює галерейний простір на майданчик ментального відновлення. Стратегічне розширення центру у 2017 році за

рахунок приміщення у колишньому Німецькому домі на пішохідній вулиці Ольги Кобилянської, 53, дозволило інтегрувати мистецькі практики безпосередньо в активну пішохідну мережу історичного ядра [4].

Синергія акустики та архітектури в сакральних спорудах створює унікальне середовище емоційної регенерації, де фізичний простір безпосередньо впливає на психічний стан людини. Традиційні майданчики, як-от Обласна філармонія (1877 рік) та Драмтеатр імені Ольги Кобилянської, є носіями високої естетики. Будівля театру, спроектована Фердинандом Фельнером та Германом Гельмером, була здана в експлуатацію у 1905 році за колосальну на той час суму у 600 тисяч крон. Органний зал у приміщенні Вірменської церкви (архітектор Йозеф Главка) пропонує атмосферу тиші та візуальної довершеності, де вітражі та розписи стають частиною музичної терапії. Глибокий архітектурний травматизм демонструє Костел Пречистого серця Ісуса, який у радянський період був брутально розбитий бетонними плитами на кілька поверхів для потреб архіву. Сьогодні процес поступового видалення цих «ідеологічних нашарувань» та повернення храму католицькій громаді символізує відновлення історичної пам'яті. Використання цього «пораненого» простору для благодійних івентів, як-от виступ датського лютніста Йозефа ван Віссема або проєктів Саші Буля, ілюструє концепцію «актуального мистецтва» у сакральному середовищі [2]. Архітектурна велич та акустична довершеність цих локацій сприяють духовному відновленню особистості, перетворюючи колишні зони відчуження на центри емоційної регенерації.

Максимальний рекреаційний ефект досягається через поєднання культурного контенту з природним ландшафтом, що дозволяє нівелювати урбаністичний стрес. Літній театр у центральному парку Чернівців на 1500 сидячих місць є еталонним відкритим майданчиком, де «стіна зелених дерев» по периметру створює природний акустичний та екологічний бар'єр, що відсікає міський смог і галас автомобілів. Досвід проведення масштабних подій, як-от концерт *God Is An Astronaut*, що зібрав 1200 відвідувачів (з яких лише 150 були місцевими), демонструє високий адаптивний потенціал простору навіть за

екстремальних погодних умов [2]. Ця локація втілює теоретичну концепцію «легень міста», де рекреаційний потенціал відкритої сцени компенсує напруженість щільної забудови. Синергія паркової зони та актуальних музичних практик, зокрема, виступів популярних артистів, поп-співаків, перетворює театр на «громадську вітальню» просто неба, що сприяє гармонійній соціалізації мешканців [2; 3]. Відкриті арт-майданчики, оточені природним середовищем, є ключовим елементом системи відновного міста, оскільки вони забезпечують найбільш інтенсивне відновлення ментальних ресурсів людини через контакт із природою та мистецтвом.

Формування цілісної екосистеми відновного міста через створення мережі культурно-мистецьких та арт-терапевтичних просторів є фундаментальною гуманітарною стратегією. Культурно-мистецькі майданчики Чернівців – від академічного театру з його пишною ліпниною до понівеченого бетонними плитами костелу та інклюзивних галерей – виконують роль хабів творчості, що об'єднують громаду навколо цінностей збереження спадщини. Інвестиції у публічні простори забезпечують кращий доступ до культурних благ та інформації, що є запорукою стійкого розвитку згідно з Порядком денним ЮНЕСКО до 2030 року [3]. Необхідно впроваджувати «державну політику нового покоління», яка базуватиметься на середовищному підході, охороні історичного «орнаменту» вулиць та розумінні міста як цілісного культурного організму. Саме через інтеграцію актуального мистецтва в «архітектурну тканину» місто перетворюється на відновлювальний простір, який не лише експлуатує, а й духовно регенерує людину. Збереження такого культурного ландшафту для майбутніх поколінь є основою формування здорового, демократичного та креативного суспільства, де архітектура слугує інструментом гуманізації урбанізованого світу, простором для втілення мистецтва та репрезентації митця.

Література:

1. Бабій Н.П. Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу.

Питання культурології. 2020. №36. С.69–78.
<https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221047>

2. Береза Ю. Концертні майданчики країни. Чернівці. [Електронний ресурс]. Чернівецький фолк-співак Саша Буль розповів Karabas Live, де на його батьківщині грають музику, 22.02.17. URL: <https://karabas.live/chernovitzsplaces/> (дата звернення 23.03.2026 р.).

3. Олійник О. Відкритий міський простір як об'єкт культурної спадщини: методи виявлення та збереження. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування.* 2020. №58. С.178–191. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.178-191>

4. Центр культури «Вернісаж». [Електронний ресурс]. Інформаційний портал Go Chernivtsi. URL: <https://travel.chernivtsi.ua/show/67/the-vernissage-cultural-center> (дата звернення 26.03.2026 р.).

ВИКОРИСТАННЯ ГРАНТОВИХ ПРОГРАМ І ДОНОРСЬКОЇ ДОПОМОГИ У ВІДНОВЛЕННІ ТЕРИТОРІЙ

Марусяк Н. Л.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Марусяк О. В.

аспірант кафедри фінансів і кредиту
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

В умовах сучасних соціально-економічних викликів, пов'язаних із масштабними руйнуваннями інфраструктури та територій, особливого значення набуває залучення альтернативних джерел фінансування відбудови. Одними з найбільш ефективних інструментів у цьому процесі виступають грантові програми та донорська допомога, які забезпечують мобілізацію значних фінансових ресурсів без збільшення боргового навантаження на державу.

Грантове фінансування є формою безповоротної фінансової допомоги, що надається міжнародними організаціями, урядами інших держав або національними інституціями для реалізації соціально значущих проєктів. У контексті відновлення територій такі програми спрямовані на реконструкцію інфраструктури, підтримку бізнесу, розвиток громад та забезпечення соціальної стабільності.

В Україні система грантової підтримки активно розвивається в межах державних і міжнародних ініціатив. Зокрема, урядова програма «Гранти на відновлення» передбачає фінансування підприємств, що постраждали внаслідок війни, у розмірі до 16 млн грн на відновлення виробничих потужностей і створення нових робочих місць [1]. Важливою умовою є співфінансування проєктів та орієнтація на довгостроковий

економічний ефект, що стимулює розвиток підприємницької активності та регіональної економіки.

Поряд із внутрішніми програмами значну роль відіграє міжнародна донорська допомога. Одним із ключових механізмів є цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF), створений за участі міжнародних партнерів. Даний фонд спрямовує грантові ресурси на підтримку урядових інституцій, забезпечення надання базових послуг та реалізацію проєктів відновлення. За оцінками міжнародних організацій, загальні потреби України у відбудові сягають понад 500 млрд доларів, що зумовлює необхідність масштабного залучення донорських ресурсів [2].

Важливу роль у координації міжнародної допомоги відіграють наднаціональні інституції. Зокрема, Європейський Союз запровадив спеціальний фінансовий інструмент Ukraine Facility, який передбачає надання до 50 млрд євро підтримки на відновлення, модернізацію та розвиток України у 2024–2027 роках [3]. Крім того, створення платформи донорів для України забезпечує узгодженість дій міжнародних партнерів та підвищує ефективність використання фінансових ресурсів.

Грантові програми та донорська допомога реалізуються за різними напрямками відновлення територій, охоплюючи ключові сфери соціально-економічного розвитку. Зокрема, їх використання спрямоване на відбудову житлової та соціальної інфраструктури, що забезпечує відновлення базових умов життєдіяльності населення. Важливим напрямом є також модернізація енергетичного сектору, яка передбачає підвищення енергоефективності та зміцнення енергетичної безпеки.

Окрім цього, грантові ресурси активно використовуються для підтримки малого та середнього бізнесу як основи економічного відновлення та створення нових робочих місць. Значна увага приділяється розвитку муніципальних послуг, що сприяє підвищенню якості управління територіями та рівня життя населення. Водночас важливим напрямом є відновлення транспортної інфраструктури, яке забезпечує покращення логістичних зв'язків і сприяє економічній інтеграції регіонів.

Наприклад, у межах співпраці з міжнародними фінансовими інституціями реалізуються програми фінансування

муніципальної інфраструктури, спрямовані на відновлення житлово-комунального господарства, медичних закладів та систем водопостачання [4].

Використання грантових ресурсів поєднує в собі як суттєві переваги, так і певні обмеження. З одного боку, грантове фінансування не потребує повернення коштів, що значно зменшує фінансове навантаження на бюджети різних рівнів. Воно відкриває можливості для реалізації соціально значущих проєктів, сприяє впровадженню інноваційних рішень і стимулює розвиток територій, а також підвищує інституційну спроможність громад.

З іншого боку, процес отримання грантів часто супроводжується складними процедурами відбору та високими вимогами до підготовки проєктної документації, що ускладнює доступ до таких ресурсів. Крім того, існує залежність від зовнішніх джерел фінансування, а також ризики неефективного використання залучених коштів, що потребує належного контролю та управління.

Особливої уваги потребує питання координації донорської допомоги. Наявність великої кількості програм і джерел фінансування вимагає створення єдиної системи управління, що дозволить уникнути дублювання проєктів і забезпечити їхню узгодженість із національними пріоритетами розвитку.

У сучасних умовах важливим напрямом є інтеграція грантових програм із іншими фінансовими інструментами, такими як публічно-приватне партнерство, державні інвестиції та кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій. Такий комплексний підхід дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів і забезпечити сталий розвиток територій.

Таким чином, грантові програми та донорська допомога відіграють ключову роль у процесах відновлення територій України. Вони забезпечують залучення значних фінансових ресурсів, сприяють модернізації інфраструктури та підтримують економічну активність. Подальший розвиток цієї сфери потребує вдосконалення механізмів координації, підвищення прозорості використання коштів і посилення інституційної спроможності органів влади.

Література:

1. Гранти на відновлення (державна програма «Зроблено в Україні»). URL: <https://madeinukraine.gov.ua/granty-na-vidnovlennya>
2. Світовий банк. Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF). URL: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf/overview>
3. Європейська комісія. Відновлення та відбудова України. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_uk
4. Укрінформ. Програма відновлення України за підтримки ЄІБ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3946677-startuvav-tretij-etap-programi-vidnovlenna-ukraini-z-finansuvannam-vid-eib-u-100-miljoniv.html>

**ВІДНОВНІ МІСТА ЯК ГІБРИДНА МОДЕЛЬ
УРБАНІЗАЦІЇ:
СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР
(НА ПРИКЛАДІ IT VILLAGE)**

Медіна Т. В.

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри
педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

В умовах післявоєнного відновлення України постає необхідність не лише відбудови зруйнованої інфраструктури, а й формування нової моделі розвитку міст. Традиційні підходи, орієнтовані на відновлення існуючого стану, не враховують сучасних викликів, серед яких кліматичні зміни, урбанізація, трансформація ринку праці та потреба у зміцненні соціального капіталу.

Сучасні виклики — кліматичні зміни, трансформація ринку праці, зростання мобільності населення та посилення ролі соціального капіталу — зумовлюють необхідність переходу до комплексних підходів, орієнтованих на інтеграцію екологічних, економічних і соціальних компонентів розвитку. У цьому контексті концепція «відновного міста» набуває особливого значення, оскільки передбачає створення міських систем, здатних не лише функціонувати, а й відновлювати природні, соціальні та економічні ресурси [1;4].

Сучасні урбаністичні підходи дедалі більше орієнтуються на інтеграцію екологічних, соціальних та економічних аспектів розвитку [3]. Концепція відновного міста розглядається як наступний етап після сталого розвитку та передбачає активну регенерацію міських систем [2]. Особливу роль у впровадженні цієї концепції відіграють локальні ініціативи, які можуть виступати як експериментальні платформи для апробації нових підходів. Такі проекти дозволяють адаптувати глобальні ідеї до локального контексту та оцінити їх ефективність.

Відновне місто розглядається як середовище, здатне відновлювати ресурси — природні, соціальні та економічні — і водночас формувати нову якість життя. Водночас сучасні

урбаністичні трансформації демонструють важливий зсув: від розуміння міста як просторової структури — до розуміння його як способу життя. Поширення дистанційної зайнятості, зокрема у сфері ІТ, створює передумови для децентралізації економічної активності та переосмислення ролі великих міст. Робота перестає бути жорстко прив'язаною до конкретного місця, що відкриває можливості для розвитку альтернативних форматів поселень.

Гібридні простори, які поєднують риси міського та сільського способу життя, забезпечують одночасно доступ до професійної реалізації та високу якість життя, що включає екологічність, безпеку, комфортне середовище та розвинену спільноту.

Пілотні урбаністичні проекти відіграють ключову роль у тестуванні інноваційних моделей розвитку міст. Вони дають можливість апробувати нові просторові рішення, оцінити соціальну прийнятність змін, проаналізувати економічну доцільність запропонованих ідей, сформувати масштабовані моделі. Особливу роль вони здатні відігравати після завершення війни в Україні, коли розпочнуться інтенсивні процеси відновлення пошкоджених війною міст. Одним із прикладів подібного підходу є проєкт IT Village поблизу Львова, який можна розглядати як потенційну модель відновного розвитку [5].

Проєкт було ініційовано Львівським ІТ Кластером і реалізовано у форматі кооперативу майбутніх мешканців, які спільно беруть участь у його створенні та управлінні. Такий підхід свідчить про зміну ролі жителів - від споживачів міського простору до його співтворців.

IT Village — це замський простір, розташований поблизу Львова, у природному середовищі біля озера та лісових масивів. Проєкт передбачає створення цілісного житлового середовища з інтегрованою інфраструктурою, включаючи дороги, велоспоріжки, інженерні мережі та спільні простори.

Важливою характеристикою є поєднання природного середовища з доступом до міської інфраструктури, що дозволяє мешканцям зберігати зв'язок із містом, не втрачаючи переваг замського життя. Ключовою особливістю проєкту є його соціальна складова. Спільнота формується з представників ІТ-сфери та креативних індустрій, які мають спільні цінності та

зацікавлені у створенні комфортного середовища для життя і роботи. Як наслідок - соціальний капітал виступає не лише результатом, а й передумовою розвитку простору.

З огляду на це, IT Village можна розглядати як приклад інтеграції житлових, професійних і соціальних функцій у єдиному просторі. Тут реалізується модель, у якій місце проживання одночасно виступає середовищем для роботи, комунікації та розвитку спільнот. Це відповідає сучасним тенденціям, згідно з якими професійна взаємодія дедалі більше залежить від неформальних зв'язків і горизонтальних мереж.

Важливим аспектом є також орієнтація на якість життя як ключовий фактор розвитку. Проживання у природному середовищі, низький рівень шуму, безпека та можливості для відпочинку створюють умови, які стають конкурентною перевагою таких проєктів у боротьбі за людський капітал. У підсумку економічний розвиток території дедалі більше пов'язується не лише з робочими місцями, а й з умовами життя.

З позицій концепції відновного міста IT Village демонструє низку важливих характеристик:

- інтеграцію просторових функцій (житло, робота, соціальна взаємодія);
- формування локальної спільноти як основи розвитку;
- використання сучасних технологій у плануванні та будівництві;
- поєднання природного та урбанізованого середовища;
- участь мешканців у створенні та управлінні простором.

Крім того, проєкт відображає тенденцію до децентралізації урбаністичних систем. Перенесення частини економічної активності за межі великих міст сприяє зменшенню навантаження на мегаполіси та відкриває нові можливості для розвитку малих територій. У післявоєнному контексті це набуває особливого значення, оскільки дозволяє формувати більш гнучкі та стійкі моделі розселення.

Отже, відновні міста можуть розглядатися не лише як модернізовані урбаністичні системи, а як гібридні соціально-просторові утворення, що поєднують риси міського та сільського способу життя. У цьому контексті IT Village виступає як

експериментальна платформа, що демонструє можливості поєднання просторових, соціальних та економічних компонентів розвитку. Досвід подібних проєктів свідчить про наявність суспільного запиту на нові формати організації життєвого простору. У післявоєнній Україні вони можуть стати основою для формування нової моделі урбанізації, орієнтованої на відновлення не лише інфраструктури, а й соціальних зв'язків, якості життя та локальних спільнот. Пілотні проєкти, зокрема IT Village у Львові, можуть стати ефективним інструментом апробації відновного підходу.

Література:

1. Girardet H. Creating regenerative cities. London : Routledge, 2014. 208 p.
2. Newman P., Beatley T., Boyer H. Resilient cities: overcoming fossil fuel dependence. Washington : Island Press, 2017. 264 p.
3. UN-Habitat. World cities report 2020: the value of sustainable urbanization. Nairobi : UN- Habitat, 2020. 377 p.
4. Mang P., Reed B. Designing from place: a regenerative framework and methodology // Building Research & Information. 2012. Vol. 40, № 1. P. 23-38.
5. IT Village: про проєкт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://itvillage.lviv.ua/#about-project> (дата звернення: 18.04.2026). Назва з екрана.

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ

Меленко О.В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного
права Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна,

Стратій О.В.

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального
права Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Відновлення міст після масштабних руйнувань є комплексним процесом, що охоплює не лише реконструкцію інфраструктури, але й формування якісно нового середовища. Досвід європейських країн, які зазнали значних втрат під час воєн, збройних конфліктів демонструє ефективні підходи до інтегрованого розвитку територій [1].

Одним із ключових сучасних орієнтирів є підхід, закріплений у документах European Commission, зокрема у New Leipzig Charter – The transformative power of cities for the common good (2020) [2], у якому наголошується на необхідності забезпечення сталого, інклюзивного та інтегрованого розвитку міст, що поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти.

Практична реалізація таких підходів простежується у відбудові європейських міст. Наприклад, Роттердам після руйнувань було відновлено за принципами функціональності та модернізації, що сприяло формуванню сучасного урбаністичного простору [3]. Водночас у Варшаві реалізовано модель відтворення історичного середовища на основі архівних матеріалів, що дозволило зберегти культурну спадщину [4].

Окремим напрямом є ревіталізація постіндустріальних територій. Досвід Більбао свідчить про ефективність трансформації занедбаних промислових зон у культурні та туристичні центри, зокрема через створення Музею Гутгенхайма

в Більбао, що стало каталізатором економічного розвитку міста [5].

Як показує європейський досвід, відновлення міст базується на принципах інтегрованого планування, збереження культурної спадщини та впровадження інноваційних підходів до розвитку територій. Для України ці підходи є важливими орієнтирами у формуванні ефективної стратегії повоєнної відбудови [1; 2]. Саме, в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України масштабні руйнування інфраструктури, житлового фонду та об'єктів соціального призначення призводять до катастрофічної житлової кризи, масового внутрішнього переміщення населення, глибокої гуманітарної катастрофи, руйнування економіки та необхідності проведення масштабних довгострокових робіт з відновлення.

В світлі цих руйнацій, пошкоджень, проблема забезпечення прав людини у процесах відновлення міст набуває особливої актуальності, адже «відновлення» обумовлює необхідність не лише їх фізичної реконструкції, але й формування ефективного правового механізму гарантування прав і свобод громадян.

Фундаментальною основою такого механізму є Конституція України, яка закріплює принцип верховенства права та визначає людину найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті процес відбудови міст має здійснюватися з урахуванням конституційних норм, міжнародних стандартів і принципів сталого розвитку. Беззаперечно, конституційні положення визначають базові орієнтири державної політики у сфері відбудови. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, що обумовлює необхідність людиноцентричного підходу до відновлення територій. Особливого значення набувають такі права як: право на житло (ст. 47); право приватної власності (ст. 41); право на безпечне довкілля (ст. 50); право на участь в управлінні державними справами (ст. 38) [6]. Зазначені права формують нормативну основу, яка має бути інтегрована у всі етапи відбудови.

Так, право на житло, як одне з ключових соціально-економічних прав людини, гарантується міжнародними та

національними нормативно-правовими актами. Документи Організації Об'єднаних Націй, такі як Загальна декларація прав людини (1948) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), закріплюють право кожної особи на достатній життєвий рівень, що включає належне житло.

В умовах російського вторгнення в Україну 2022 реалізація цього права ускладнилася. Масові руйнування житлового фонду, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури та вимушене переміщення населення призвели до значного погіршення житлових умов і зростання соціальної напруги. Крім того, воєнні дії спричинили значні економічні труднощі, що обмежують можливості населення самотійно забезпечувати себе житлом. Втрата доходів, зростання вартості оренди та дефіцит житлового фонду у відносно безпечних регіонах ускладнюють доступ до житла [7].

Тому, прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», яка встановлює механізми фіксації, оцінки та обліку втрат житлового фонду, стало базою для майбутнього відшкодування, алгоритмом дій для фіксації знищеного чи пошкодженого майна, втраченого життя чи здоров'я, можливістю отримати компенсації або репарацій. Значення цієї постанови полягає також у формуванні правової основи для отримання компенсації, плануванні відбудови та захисту майнових прав громадян, що є необхідною передумовою відновлення порушеного права на житло. [8]. Однак, забезпечення права на житло в умовах воєнного стану потребує в цілому комплексного підходу, що включає не лише відбудову зруйнованого житла, ефективні механізми оцінки збитків, компенсації, а й довгострокове планування житлової політики.

Реалізація права власності у процесах відновлення міст також ускладнюється низкою факторів, зокрема втратою правовстановлюючих документів, руйнуванням об'єктів нерухомості та обмеженим доступом до державних реєстрів. Відсутність належного документального підтвердження права власності ускладнює процес отримання компенсації та відновлення майнових прав громадян. У цьому контексті

важливим є впровадження цифрових реєстрів та спрощення адміністративних процедур.

В умовах воєнних дій та після руйнувань житлового фонду та інфраструктури реалізація права на безпечне довкілля набуває великого значення, адже руйнування інфраструктури спричиняє значні екологічні ризики. Проте, й реалізація цього права ускладнюється через: забруднення ґрунтів, водних ресурсів і повітря внаслідок руйнувань; накопичення небезпечних відходів, будівельного сміття та непридатної техніки; порушення екологічних норм при відновлювальних роботах тощо. І саме в процесі відновлення міст важливим є дотримання принципів екологічної безпеки та інтеграція сталого розвитку у планування через впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій у будівництві; забезпечення належної утилізації будівельних та промислових відходів; контролю якості води, повітря та ґрунту у відновлюваних районах тощо.

Демократичний характер відбудови передбачає активну участь громадян у плануванні міського простору – участі громадян у прийнятті рішень щодо відновлення міського середовища. Наприклад, реалізація права громадян на управління державними справами в процесі проведення громадських обговорень щодо планів реконструкції, сприяє врахуванню інтересів місцевого населення. Це сприяє врахуванню інтересів мешканців та підвищує довіру до влади. Водночас існує проблема недостатньої залученості окремих соціальних груп, що потребує розвитку інклюзивних механізмів участі, потребує удосконалення і запровадження в окремих процесах інструментів електронної демократії. Окремі питання виникають і щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Перевантаження інфраструктури, обмеженість ресурсів, складнощі інтеграції ВПО у нові громади, реалізація та хахист трудових, житлових, соціальних та інших прав свідчать про необхідність удосконалення державної політики у цій сфері.

Отже, виклики, які стоять перед Україною, і ті труднощі, з якими стикнеться держава і її народ, пов'язані з масштабним відновленням міст після руйнувань, відновленням житлового фонду та інфраструктури, забезпеченням права на житло і власність, інтеграцією екологічних стандартів, а також потребою

координації державних, місцевих і міжнародних ресурсів для створення безпечного та сталого міського середовища, потребують комплексного підходу, поєднання правових, соціальних, економічних та екологічних механізмів, активної участі громади та координації з міжнародними партнерами. Відновлення міст в Україні має здійснюватися як комплексний правовий процес, спрямований на забезпечення гідності, безпеки та якості життя людини. Практика українських міст, таких як Ірпінь, Маріуполь, Харків, свідчить про наявність позитивних зрушень. У цьому контексті особливого значення набуває концепція людиноцентричної відбудови, яка передбачає орієнтацію на потреби людини. І така відбудова міст сприяє створенню більш стійкого, безпечного та сучасного урбаністичного середовища, що відповідатиме принципам сталого розвитку та прав людини.

Література:

1. Hall, P. *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design*. Wiley-Blackwell, 2014.
2. European Commission. *New Leipzig Charter – The transformative power of cities for the common good*. Brussels, 2020. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/202
3. Shannon, K. *Rebuilding Rotterdam*. Nai.Publishers, 2018.
4. UNESCO. *Reconstruction of Warsaw Old Town*. — Available at: <https://whc.unesco.org>
5. Plaza, B. *The Guggenheim Museum Bilbao: An economic impact study*. *Urban Affairs Review*, 2006.
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.04.2026).
7. World Bank. *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment*. 2023. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>
8. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії

Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів
України від 20 березня 2022 року № 326
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Мудрий Я. С.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
та соціальної роботи Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, спричинених процесами децентралізації, соціально-економічними змінами та війсьними викликами, особливої актуальності набуває проблема формування безпечних територіальних громад. Безпека громади сьогодні розглядається не лише як відсутність загроз, але і як здатність соціальної системи забезпечувати стабільність, довіру та згуртованість її членів.

Одним із ключових чинників забезпечення безпеки громади є соціальна згуртованість, яка визначається як рівень інтеграції суспільства, наявність довіри між його членами та інституціями, а також готовність до взаємодії та солідарності. Високий рівень соціальної згуртованості сприяє зменшенню соціальної напруги, запобіганню конфліктам і формуванню сприятливого соціального середовища [1, с. 15].

В умовах реалізації реформи децентралізації в Україні значно зросла роль територіальних громад у забезпеченні добробуту та безпеки населення. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], територіальні громади отримали ширші повноваження щодо вирішення питань місцевого значення, у тому числі у сфері соціального захисту та безпеки. Це створює додаткові можливості для розвитку соціальної згуртованості на локальному рівні.

Водночас важливе значення має Закон України «Про соціальні послуги» [4], який визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, підтримку вразливих груп населення та їх інтеграцію в громаду. Реалізація цього закону

сприяє підвищенню рівня соціальної включеності та зміцненню соціальних зв'язків у громаді.

Соціальна згуртованість проявляється через такі структурні компоненти, як:

- довіра між членами громади та до інституцій влади;
- соціальна інтеграція та інклюзія;
- громадянська активність і участь;
- соціальна справедливість і рівність доступу до ресурсів;
- розвиток горизонтальних зв'язків і взаємодопомоги.

Високий рівень соціальної згуртованості безпосередньо впливає на рівень безпеки громади. Зокрема, у згуртованих громадах спостерігається нижчий рівень злочинності, вищий рівень громадської активності, ефективніша взаємодія з правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування. Крім того, такі громади мають вищу здатність до самоорганізації та швидшого реагування на кризові ситуації.

У контексті формування безпечних громад соціальна згуртованість виконує низку важливих функцій.

По-перше, вона сприяє підвищенню рівня довіри до інституцій влади, що забезпечує легітимність управлінських рішень.

По-друге, активізує участь громадян у процесах прийняття рішень та вирішення локальних проблем.

По-третє, сприяє розвитку взаємодопомоги та соціальної підтримки, особливо щодо вразливих груп населення.

В умовах України особливого значення набуває питання інтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю та інших соціально вразливих категорій у життя громади. Низький рівень згуртованості може призводити до соціальної ізоляції, конфліктів та зниження рівня безпеки.

Соціальна згуртованість виступає важливим ресурсом соціальної стійкості громади, забезпечуючи підтримку внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, сімей загиблих, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5], держава гарантує інтеграцію ВПО у приймаючі громади, що безпосередньо пов'язано з рівнем соціальної згуртованості.

Важливу роль у зміцненні соціальної згуртованості відіграє система соціальних послуг, яка забезпечує підтримку населення та сприяє його інтеграції. Розвиток інтегрованих соціальних послуг, міжвідомча взаємодія, залучення громадських організацій і волонтерів є ефективними інструментами підвищення згуртованості громади [2, с. 28].

Окремої уваги заслуговує питання формування безпечного середовища через розвиток програм «Безпечна громада», що реалізуються на місцевому рівні. Вони передбачають комплексний підхід до безпеки, включаючи профілактику правопорушень, розвиток соціальної інфраструктури, підвищення рівня довіри до поліції та інших інституцій [6].

Таким чином, соціальна згуртованість виступає не лише важливим соціальним ресурсом, але й стратегічним інструментом забезпечення безпеки територіальних громад. Її формування потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавчої бази, розвиток соціальних послуг, підтримку громадянської активності та забезпечення інклюзивного розвитку.

Література:

1. Perspectives on global development: Social cohesion. Paris : OECD Publishing, 2012. 186 p.
2. Social cohesion framework. New York : United Nations Development Programme (UNDP), 2020. 52 p.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
4. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2020 р. № 2671-VIII. Голос України. 2020. № 28.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
6. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27 верес. 2021 р. № 487/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 79

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ

Назарук О.

аспірант кафедри психології та особистісного розвитку,
Навчально-науковий інститут,
менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»,
м. Київ, Україна

У сучасних умовах інфраструктура виконує не лише технічну, а й важливу соціально-психологічну функцію. Стабільна робота транспортних систем, енергопостачання, логістики, комунальних і відновлювальних служб забезпечує не тільки належні умови життєдіяльності населення, а й формує відчуття впорядкованості, передбачуваності та безпеки. Натомість порушення у функціонуванні інфраструктурних систем спричиняють не лише побутові труднощі, а й підвищення тривожності, напруження, недовіри та переживання нестабільності на рівні громади. У зв'язку з цим особливого значення набуває людський чинник функціонування інфраструктури, оскільки саме працівники інфраструктурної галузі забезпечують безперервність процесів, приймають рішення в умовах високої відповідальності, дефіциту часу, обмежених ресурсів і стресових навантажень.

Одним із важливих психологічних ресурсів, що забезпечує ефективність професійної діяльності в таких умовах, є самоефективність. У науковому розумінні вона пов'язана з вірою людини у власну здатність організувати й реалізувати дії, необхідні для досягнення поставленого результату [1]. Самоефективність впливає на вибір поведінки, рівень мотивації, наполегливість у подоланні труднощів, готовність брати відповідальність і здатність зберігати продуктивність у складних ситуаціях. У професійній сфері вона виконує регулятивну функцію, оскільки визначає, наскільки працівник сприймає себе

здатним діяти результативно навіть в умовах невизначеності та підвищеного навантаження.

Для працівників інфраструктурної галузі значення самоєфективності є особливо високим. Їхня діяльність безпосередньо пов'язана із забезпеченням життєво важливих процесів, а отже, помилки, зволікання або дезорганізація можуть мати не лише виробничі, а й соціальні наслідки. За таких умов працівник із високим рівнем самоєфективності виявляє більшу готовність до активного розв'язання професійних завдань, швидше адаптується до нових вимог, краще контролює власні емоційні реакції та зберігає працездатність у стресових обставинах. Саме тому самоєфективність доцільно розглядати не лише як внутрішню характеристику особистості, а як чинник професійної стійкості, надійності та безперервності функціонування інфраструктурних систем.

Водночас самоєфективність не формується ізольовано від організаційного середовища. Її розвиток значною мірою залежить від соціально-психологічного клімату, рівня підтримки в колективі, зрозумілості професійних ролей, наявності зворотного зв'язку, ефективного управління та можливостей професійного розвитку. Дослідження свідчать, що соціально-психологічні чинники істотно впливають на управління людськими ресурсами в умовах кризових явищ, а також на збереження професійної ефективності працівників [2]. Важливим є й сприятливий соціально-психологічний клімат у професійному середовищі, який підтримує довіру, згуртованість, передбачуваність взаємодії та психологічну стійкість персоналу [3].

У цьому контексті самоєфективність пов'язана також із психологічною безпекою, яку доцільно розуміти як стан захищеності особистості від деструктивних впливів, що забезпечує збереження її цілісності, працездатності та здатності до конструктивного функціонування [4]. Якщо працівник інфраструктурної галузі зберігає впевненість у власній спроможності діяти результативно, це знижує ймовірність дезорганізації поведінки, посилює самоконтроль і підтримує надійність виконання професійних функцій. У свою чергу, стабільна робота інфраструктурних систем формує у членів

громади відчуття безперервності життєвих процесів, передбачуваності соціального середовища та довіри до інституцій.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах кризових і екстремальних соціальних викликів, коли роль психологічної стійкості особистості суттєво зростає [5]. У таких ситуаціях саме внутрішні ресурси працівника, зокрема самоефективність, дають змогу витримувати стрес, адаптуватися до змін і зберігати здатність до ефективних дій. Це узгоджується з положеннями ресурсного підходу, відповідно до якого наявність і збереження особистісних ресурсів є визначальною умовою протидії стресу та підтримання адаптивного функціонування [6]. У ширшому суспільному контексті проблема психологічної безпеки громади пов'язана також із підтримкою ментального здоров'я населення, що особливо актуалізується в умовах соціальної нестабільності та воєнних викликів [7].

Отже, можна стверджувати, що самоефективність працівників інфраструктурної галузі має не лише індивідуально-психологічне, а й суспільне значення. Вона впливає на якість професійної діяльності, стабільність функціонування інфраструктурних систем і, опосередковано, на психологічний стан громади. У цій логіці простежується послідовний взаємозв'язок: самоефективність працівника визначає якість його професійної діяльності; якість професійної діяльності впливає на стабільність інфраструктури; стабільність інфраструктури формує відчуття безпеки, передбачуваності та довіри в громаді. Саме тому самоефективність доцільно розглядати як важливий чинник психологічної безпеки громади та перспективний напрям психологічного супроводу персоналу інфраструктурної галузі.

Література:

1. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. New York : W.H. Freeman, 1997.
2. Яковенко В. Г., Громова О. В. Вплив соціально-психологічних чинників на управління людськими ресурсами в умовах кризових явищ. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2024. № 85. С. 234–241.

3. Маруховський Н. Особливості забезпечення соціально-психологічного клімату у логістичних компаніях. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 79. С. 377–386.

4. Винославська О., Кононець М. Психологічна безпека підприємця в умовах пандемічних обмежень. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2022. № 1(25). С. 31–38.

5. Чиханцова О. А. Психологічна стійкість особистості в умовах екстремальних соціальних викликів. Психологія. 2025. № 3.

6. Hobfoll S. E. Conservation of resources theory: Its implication for stress and resilience. In: The Oxford handbook of stress, health, and coping / ed. by S. Folkman. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 127–147.

7. Панок В. Г., Максименко С. Д., Слюсаревський М. М. та ін. Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану. Київ, 2024.

8. Southwick S. M., Charney D. S. Resilience: The science of mastering life's greatest challenges. Cambridge : Cambridge University Press, 2018.

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ВІДНОВНИХ МІСТ В СИСТЕМІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Нестеренко Л.Б.

асистентка кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, координаторка медіаційної служби
університету
м. Чернівці, Україна

Відновне місто - це складна «жива» екосистема, яка базується на цінностях гідності, поваги, відповідальності та зцілення. Незважаючи на різні спроби визначити концепцію відновного міста як процесу формування соціального життя та міського простору крізь призму філософії, принципів та цінностей відновного правосуддя, численні спроби уточнити суть цієї концепції залишаються актуальними. Найновішим досягненням у цьому відношенні, здається, є включення цінностей та принципів відновного правосуддя до поточного видання Довідника з програм відновного правосуддя, опублікованого Управлінням Організації Об'єднаних Націй зі злочинності та наркотиків. Це принципи: відновлення, повага, добровільність, інтеграція, розширення прав і можливостей, безпека, підзвітність та трансформація (UNODC 2020).

Програми, які включають цінності відновного правосуддя у свою реалізацію, потім визначаються як відновні практики, які можуть діяти на різних рівнях системи правосуддя та за їх межами [6]. Різниця між програмами відновного правосуддя та відновними практиками також закладена в Принципі 59 Рекомендації Ради Європи: Хоча діалог між сторонами є характерним елементом відновного правосуддя, багато втручань, які не включають діалог між жертвою та правопорушником, все ще можуть бути організовані та впроваджені таким чином, щоб відповідати принципам відновного правосуддя. Такі втручання охоплюють інноваційні підходи до відшкодування шкоди, покращення становища жертви злочину та інтеграції правопорушника. Наприклад, громадські фонди або ради з питань відшкодування збитків, пряма компенсація жертвам

злочинів, програми підтримки жертв та свідків, кола підтримки жертв, терапевтичні спільноти, курси підвищення обізнаності щодо жертв, освіта для ув'язнених або правопорушників, спеціалізовані суди, кола підтримки або підзвітності, ритуали реінтеграції для правопорушників та проекти, що залучають правопорушників, їхні сім'ї або інших жертв, можуть проводитися відновлювальним способом, якщо вони здійснюються відповідно до фундаментальних принципів відновного правосуддя [2].

Декларація про приєднання до мережі відновних міст таким чином означає зобов'язання зміцнити та/або відкритися до відновної культури, яка сприяє впровадженню процедур втручання в міські громади, які вже існують або прагнуть вважатися програмами відновного правосуддя чи відновними практиками [3].

Хоча реалізація згаданої концепції залежить від специфіки міста та його проблем, дослідники пропонують враховувати елементи, які відіграють вирішальну роль, особливо на підготовчому етапі впровадження:

- реалізація концепції повинна супроводжуватися визначенням найважливіших цінностей відновного правосуддя, які слугуватимуть натхненням для процесу.

- важливо пам'ятати про необхідність застосовувати термінологію відновного правосуддя (яке характеризується розсудливістю, дружелюбністю, неупередженістю та співпрацею) у різних ситуаціях планування втручання.

- важливо ознайомитися з існуючими передовими практиками, які допоможуть у застосуванні відновного підходу.

- необхідно підвищити обізнаність громадськості про важливість, можливості та обмеження відновного правосуддя.

- співпрацю із зацікавленими сторонами у певній сфері слід посилити шляхом укладання угод та меморандумів про взаєморозуміння.

- визначити ключові установи або осіб з глибоким розумінням масштабів конфлікту та які відповідають за своєчасне управління та вирішення конфліктів.

- розробити практичні можливості для відновного управління конфліктами.

- визнати потребу в послугах належним чином навчених та кваліфікованих медіаторів/фасилітаторів.

- розглянути науковий супровід впровадження концепції у синергії з відповідними дослідницькими установами та університетами [3].

Перехідне правосуддя є комплексною системою підтримки постраждалих від найтяжчих міжнародних злочинів. Вона охоплює не лише притягнення винних до відповідальності в межах кримінального процесу, а й репарації потерпілим, встановлення істини, політику пам'яті, інституційні реформи та гарантії неповторення [6]. Чим така концепція відновних міст важлива для українського майбутнього? Відновне місто не просто існує паралельно з системою правосуддя, а може стати фундаментом для втілення принципів перехідного правосуддя на рівні повсякденного життя громади. В ідеальному відновному місті «правда» - це не лише сухий юридичний протокол, а багатогранна історія, яку важливо почути. Це надзвичайно важливо через призму такого елементу системи відновного правосуддя як «право на правду». Замість одностороннього свідчення, місто використовує «відновні кола» (restorative circles), де постраждалі можуть розповісти про свій досвід, а громада - визнати цю шкоду, що створює спільний наратив подій.

Відновне місто трансформує правосуддя з «покарання від держави» на «відповідальність перед громадою». Відновні зустрічі (conferencing) - це практики, які передбачають інтеграцію медіації в роботу поліції та судів, коли зустрічається правопорушник та потерпілий. Це дозволяє досягти правосуддя там, де державний апарат може бути занадто повільним або формальним.

Право на репарації - один із обов'язкових елементів перехідного правосуддя. Репарації у відновному місті виходять за межі грошових виплат, вони спрямовані на відновлення гідності. Акти публічного вибачення, створення меморіалів за участю громади, соціальні проєкти, які втілюють правопорушники як форму компенсації це те, що не просто відшкодовує матеріальні збитки, а в цілому сприяє зціленню (healing). Адже репарація - це процес відновлення цілісності постраждалого. Місто надає психологічну та соціальну

підтримку, яка допомагає людині повернутися до повноцінного життя, що є вищою формою репарації [1].

Культурна трансформація та гарантії неповторення - це найважливіша, на нашу думку, сторона відновного міста. Воно змінює «соціальний код», щоб конфлікти більше не переростали в системне насильство. Виховати покоління, яке вміє вирішувати суперечки діалогом - це найкращий запобіжник від ескалації майбутніх конфліктів. Створюючи мережу довіри між різними групами (ВПО, ветерани, родини військових, місцеві жителі), місто ліквідує ґрунт для ворожнечі та сприяє соціальній згуртованості. Відновне місто - це «стійке місто» (resilient city), де кожен відчуває себе частиною спільноти.

Отже, відновне місто - це коли конфлікти вирішуються через кола порозуміння, а не лише через покарання. Відновне місто - це не просто реагування на шкоду, а зміна умов, що її спричинили. Створення безпечних просторів для спілкування допомагає запобігти радикалізації та насильству. Жителі мають навички та доступ до інструментів самостійного вирішення локальних конфліктів (наприклад, через медіацію в громадах); стратегія розвитку міста базується на відновних цінностях, спільно розроблених громадою, владою та експертами. Усі голоси (включаючи постраждалих, правопорушників та звичайних громадян) почуті під час розробки відповідних міських програм розвитку та правил. Всі жителі використовують спільну термінологію, розуміють відновний підхід однаково, що допомагає уникати непорозумінь. Інституційно відновне місто може мати різні моделі управління, але це завжди поєднання енергії активістів та підтримки публічних інституцій. Муніципалітет офіційно визнає статус «відновного міста», виділяє фінансування та створює спеціальні підрозділи, координаційні ради чи інші організаційні форми. Існує широка мережа неурядових організацій, навчальних закладів, університетів та волонтерів, які впроваджують практики на місцях. Місто як «жива лабораторія», що постійно вчиться: проводяться тренінги для громадян та професіоналів, щоб підтримувати рівень навичок медіації та діалогу. Результати відновних практик регулярно оцінюються, щоб розуміти, як вони впливають на безпеку, довіру та добробут у громаді.

Ідеальне відновне місто - це «місто, яке говорить та чує і таким чином створює можливості для розвитку та зміцнення соціальних зв'язків. А в системі перехідного правосуддя – створює можливості для відновлення та примирення.

Література:

1. European Forum for Restorative Justice. A journey around restorative cities in the world: a travel guide. Leuven: European Forum for Restorative Justice. 2023. URL: www.euforumrj.org/en/restorative-cities.
2. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2018)8 concerning restorative justice in criminal matters. 2018.
3. Mannozi, G. Restorative justice and the city. The International Journal of Restorative Justice, 2(2). 2019.
4. Matczak Anna. What is a restorative city? Archiwum Kryminologii. 2021. P. 1-29. URL: https://www.academia.edu/56969405/What_is_a_restorative_city.
5. Kirchhoff Lars. Linking Mediation and Transitional Justice. Study “Workshop 1 – From Mediation to Sustainable Peace”. URL: https://www.ikm.europa.uni.de/de/_publikationen-dokumente/linking-mediation-transitional-justice.pdf
6. Walgrave, L. Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship. Willan Publishing. 2008.

АВТОНОМНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Павленок К.С.

доктор філософії (PhD) в галузі психології, доцент,
доцент кафедри практичної психології ментального здоров'я
Національного університету «Львівська політехніка»
Львів, Україна.

В умовах війни, соціальної нестабільності та тривалого психоемоційного напруження особливого значення набуває проблема збереження психологічної безпеки й соціальної згуртованості університетської спільноти. Заклад вищої освіти сьогодні виконує не лише освітню, а й стабілізаційну, підтримувальну та інтеграційну функції, виступаючи важливим середовищем професійної взаємодії, соціального відновлення та смислотворення. У цьому контексті зростає значущість особистості викладача як носія професійних цінностей, комунікативної культури, норм взаємодії та психологічного клімату академічного середовища. Одним із ключових ресурсів, що визначають якість його професійної діяльності та характер впливу на університетську спільноту, є автономність [1–4].

Автономність викладача в сучасних умовах не обмежується правом на самостійне виконання професійних функцій. Вона охоплює здатність до саморегуляції, відповідального вибору, ціннісно-смыслового самовизначення, професійної рефлексії, етичної позиції та конструктивної взаємодії з іншими. У теоретико-методологічному вимірі автономія викладача закладу освіти постає як багатовимірне утворення, пов'язане із суб'єктністю, внутрішньою свободою, професійною відповідальністю та здатністю до самостійного прийняття рішень [1]. Емпіричні дані щодо викладачів закладів вищої освіти також засвідчують, що професійна автономність пов'язана з активною творчою позицією, самостійністю та готовністю виступати суб'єктом власної професійної діяльності [2].

Проблема автономності особистості є предметом дослідження у філософії, психології, педагогіці та організаційній науці. У педагогічному і професійному контексті автономність викладача пов'язують з академічною свободою, самостійністю у прийнятті рішень, здатністю до інноваційної діяльності та побудови суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Водночас у сучасному науковому дискурсі окремо розробляються питання психологічної безпеки освітнього середовища, довіри, підтримувального клімату та стійкості викладача в кризових умовах. Проте взаємозв'язок автономності викладача з психологічною безпекою та соціальною згуртованістю університетської спільноти потребує подальшого теоретичного уточнення, особливо в умовах воєнного часу, коли освітній простір зазнає впливу невизначеності, емоційного виснаження та інституційних трансформацій [1–4].

Мета публікації полягає у теоретичному обґрунтуванні автономності викладача закладу вищої освіти як чинника психологічної безпеки та соціальної згуртованості університетської спільноти.

Автономність викладача є складним інтегративним утворенням, що поєднує внутрішню свободу, відповідальність, професійну суб'єктність, здатність до самостійного ухвалення рішень і збереження ціннісної послідовності у професійній діяльності. Її не слід ототожнювати з ізольованістю чи індивідуалізмом. Навпаки, автономність передбачає зрілу здатність до співпраці без втрати професійної ідентичності, до відкритого діалогу без конформізму та до дотримання академічних і етичних норм без зовнішнього примусу. Саме така автономність є підґрунтям професійної надійності викладача та його здатності підтримувати конструктивний формат взаємодії в освітньому середовищі [1; 2].

У соціально-психологічному сенсі автономний викладач створює в освітньому середовищі передумови для психологічної безпеки. За даними дослідження психологічної безпеки освітнього середовища українських закладів вищої освіти, безпечність такого середовища пов'язана з характером взаємодії його учасників, відчуттям захищеності, підтримки та можливості навчатися і працювати без деструктивного психологічного тиску

[3]. У цьому контексті автономний викладач, який володіє внутрішньою опорою, емоційною саморегуляцією та професійною рефлексією, меншою мірою відтворює авторитарні або маніпулятивні форми взаємодії, натомість підтримує атмосферу довіри, визнання, відкритості й етичного діалогу [1; 3].

Не менш важливим є вплив автономності викладача на соціальну згуртованість університетської спільноти. Соціальна згуртованість передбачає не лише формальну належність до спільноти, а й наявність довіри, солідарності, взаємної підтримки, готовності до співпраці та спільного переживання цінностей. Автономний викладач не руйнує колектив надмірною конкуренцією або захисною дистанційованістю, а здатний до відповідальної участі у спільних процесах, до конструктивного вирішення суперечностей, до визнання різноманітності позицій та підтримання партнерської взаємодії. Саме тому автономність можна розглядати як одну з психологічних передумов зміцнення горизонтальних зв'язків в університетському середовищі [1; 2].

В умовах війни автономність викладача набуває додаткового значення. Тривалий стрес, емоційне виснаження, досвід втрат, вимушене переміщення, дистанційні та змішані формати роботи, посилення ролі невизначеності створюють ризики професійної дезорганізації та руйнування довіри в освітньому середовищі. У цьому зв'язку резильєнтність викладача постає як важливий ресурс його професійного функціонування в умовах військового стану [4]. Автономність у такій ситуації виступає не лише ознакою професійної зрілості, а й механізмом внутрішньої стабілізації, що дозволяє викладачеві зберігати цілісність, відповідальність і здатність бути психологічно надійною фігурою для студентів і колег [2; 4].

Водночас важливо враховувати, що автономність не формується ізольовано від інституційного середовища. Вона потребує організаційної культури, у якій підтримуються академічна свобода, довіра, професійна ініціатива, участь у прийнятті рішень, можливість відкритого висловлення позицій та етична взаємодія. Отже, психологічна безпека і згуртованість університетської спільноти залежать не лише від індивідуальних рис викладача, а й від того, наскільки сама інституція створює

умови для розвитку його автономності. У цьому значенні автономність викладача та психологічна безпека університету перебувають у відношенні взаємозумовленості [1; 3].

Особливої актуальності це набуває в контексті відновлення соціального простору міста після кризових потрясінь. Університет як частина міської спільноти може виконувати роль одного з осередків соціальної стабілізації, формування культури діалогу, довіри, поваги й включеності. Саме тому автономність викладача доцільно розглядати не лише як професійний ресурс індивіда, а як чинник ширшої соціальної стійкості, що впливає на здатність університетської спільноти бути безпечним, підтримувальним і консолідуючим середовищем [1–4].

Таким чином, автономність викладача закладу вищої освіти є важливим соціально-психологічним чинником психологічної безпеки та соціальної згуртованості університетської спільноти. Її значення полягає у здатності забезпечувати внутрішню стійкість, професійну відповідальність, етичну взаємодію, підтримання довіри та конструктивної співпраці. В умовах війни автономність викладача постає як ресурс не лише особистісного і професійного самозбереження, а й стабілізації освітнього середовища. Це дає підстави розглядати розвиток автономності викладачів як один із важливих напрямів формування безпечної, згуртованої та психологічно підтримувальної університетської спільноти.

Література:

1. Павленок, К. С. Основні теоретико-методологічні підходи до проблеми розвитку автономії викладача закладу освіти. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*, 32(61), 2025, с. 108–124. [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-32\(61\)-108-124](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-32(61)-108-124)
2. Павленок, К. С. Особливості професійної автономності залежно від рівнів креативності викладачів закладів вищої освіти. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*, 26(55), 2023, с. 91–104. [https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26\(55\)-91-104](https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26(55)-91-104)

3. Bondarchuk, O., Balakhtar, V., Ushenko, Y., Gorova, O., Osovska, I., Pinchuk, N., Yakubovska, N., Balakhtar, K., & Moskalov, M. The Psychological Safety of the Educational Environment of Ukrainian Higher Education Institutions in a Pandemic: Empirical Data of a Comparative Analysis of Participants' Assessments Studying Online. In *Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology*, 2022 (pp. 14–31). <https://doi.org/10.5220/0010920100003364>

4. Балахтар, К. С. Резильєнтність викладача ЗВО в умовах військового стану. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 1(20), 2022, с.55–62. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/58483>

**Позитивні зобов'язання держави у сфері розвитку медіації
та відновного правосуддя**

Паламарчук А. І.

асистент кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Сучасні трансформації правової системи зумовлюють необхідність пошуку ефективних, гуманістичних та соціально орієнтованих підходів до вирішення правових конфліктів. У цьому контексті особливого значення набувають медіація та відновне правосуддя як альтернативні способи врегулювання спорів, що спрямовані не лише на формальне вирішення конфлікту, але й на відновлення соціальних зв'язків, досягнення справедливості та примирення сторін. Водночас ефективність функціонування таких інститутів значною мірою залежить від активної ролі держави. Саме тому ключового значення набуває доктрина позитивних зобов'язань держави, яка передбачає не лише утримання від втручання, але й обов'язок створення належних умов для розвитку та реалізації медіації і відновного правосуддя. Актуальність дослідження зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками, а саме: по-перше, у сучасному суспільстві спостерігається зростання рівня соціальних конфліктів, що особливо загострюються в умовах збройного конфлікту, внутрішнього переміщення населення та соціальної нестабільності. Традиційні механізми правосуддя не завжди здатні ефективно реагувати на такі виклики, що зумовлює необхідність розвитку альтернативних підходів; по-друге, міжнародні стандарти у сфері прав людини дедалі більше акцентують увагу на необхідності забезпечення ефективного доступу до правосуддя, включаючи альтернативні способи вирішення спорів. У цьому контексті медіація та відновне

правосуддя розглядаються як важливі інструменти реалізації права на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту; по-третє, для України розвиток цих інститутів має особливе значення в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, коли актуалізується потреба у відновленні соціальної довіри, згуртованості громад та ефективному врегулюванні конфліктів на локальному рівні.

Позитивні зобов'язання держави у сфері розвитку медіації та відновного правосуддя полягають у необхідності вживати активних заходів, спрямованих на створення, підтримку та ефективне функціонування відповідних інститутів. Зміст таких зобов'язань можна умовно поділити на кілька взаємопов'язаних аспектів. Нормативний аспект передбачає формування належної правової бази, яка регламентує процедури медіації, визначає статус медіаторів, гарантії їх діяльності, а також закріплює можливість застосування відновних практик у різних сферах правовідносин [1]. Прийняття спеціального законодавства є необхідною умовою легітимізації та поширення цих інститутів. Інституційний аспект включає створення та підтримку організаційних структур, що забезпечують розвиток медіації, підготовку фахівців, а також інтеграцію відновних практик у діяльність органів правосуддя, освітніх установ та соціальних служб. Процедурний аспект полягає у забезпеченні реального доступу до медіації, включаючи інформування населення, фінансову доступність процедур, а також можливість їх застосування на різних стадіях розгляду спору [2]. Превентивний аспект передбачає використання медіації як інструменту попередження конфліктів, зокрема на рівні територіальних громад, у сфері освіти, соціального захисту та трудових відносин. Особливу роль відіграє відновне правосуддя, яке орієнтоване на відшкодування шкоди, участь потерпілих, відповідальність правопорушника та відновлення соціальної справедливості. Його розвиток сприяє гуманізації правової системи та зменшенню

навантаження на судові органи. Важливим є також врахування міжнародного досвіду, який свідчить про ефективність впровадження медіації у кримінальному, цивільному та адміністративному процесах, а також про необхідність державної підтримки цих механізмів. Позитивні зобов'язання держави у сфері розвитку медіації та відновного правосуддя є важливим елементом сучасної правової політики, спрямованої на забезпечення ефективного захисту прав людини та підвищення доступності правосуддя. Роль держави полягає не лише у нормативному закріпленні відповідних інститутів, але й у створенні умов для їх практичної реалізації, що включає інституційну підтримку, підготовку кадрів та популяризацію альтернативних способів вирішення конфліктів. В умовах сучасних викликів, зокрема збройного конфлікту та соціальної трансформації, розвиток медіації та відновного правосуддя набуває особливого значення як інструмент зміцнення соціальної згуртованості, відновлення довіри та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Отже, ефективна реалізація позитивних зобов'язань держави у цій сфері є необхідною передумовою формування сучасної, гуманістичної та орієнтованої на потреби людини правової системи.

Література

1. Земляна А. М. Відновне правосуддя як засіб реалізації позитивних зобов'язань держави у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис*. 2023. № 1. С. 88–95.

2. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: від теорії до практики : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 416 с.

СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В МЕЖАХ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОВНИХ МІСТ: РІВНІ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Поліщук О. М.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

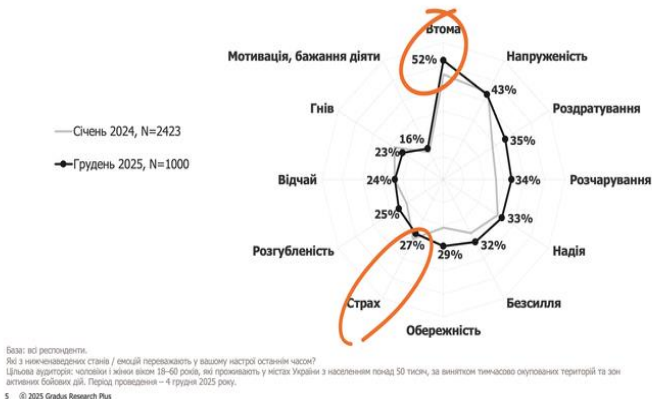
Фундаментом здорового суспільства є відчуття причетності: кожен має бути почутим, залученим до життя громади та впевненим у підтримці в складні часи. Проте сьогодні ми все частіше бачимо протилежне – розрив зв'язків, дискримінацію та соціальну ізоляцію. В умовах повномасштабної війни в Україні ці проблеми загострилися: мільйони людей стали переселенцями, громади прийняли нових мешканців із різним досвідом травми, а соціальна напруга посилилася через виснаження та невизначеність. Війна не лише руйнує інфраструктуру, а й випробовує на міцність внутрішні зв'язки між людьми. Щоб змінити ситуацію, нам потрібна «культура перезавантаження», яка замінить стереотипи на солідарність і турботу. Одним із ключових інструментів цього процесу є впровадження практики «відновних міст».

Концепція «*відновного міста*» (restorative city) постає як цілісна соціально-урбаністична екосистема, що створюється для трансформації колективної травми у ресурс громадського розвитку через пріоритет індивідуального досвіду справедливості над формальними політичними нормами. Метою таких міст є розбудова інклюзивного середовища, де солідарність та соціальна згуртованість забезпечуються через конкретні інструменти: відновне консультування, практику «вислуховування» в правоохоронних органах та інтеграцію відновних підходів у освітній і соціальний сектори. Функціонуючи на принципах автентичної комунікації та особистої відповідальності, відновне місто об'єднує різні інституції – від шкіл до поліції – у єдиний рух, що має на меті підвищення якості життя, зміцнення почуття власної гідності

мешканців та перетворення громади на простір безпечної взаємодії та взаємопідтримки [7].

Масштаб колективної травми в Україні станом на сьогодні є безпрецедентним для Європи з часів Другої світової війни. Це явище не є просто сумою індивідуальних стресів, а системне ураження «соціальної тканини», яке торкається всіх верств населення. Масштаб травми можна оцінити через рівень емоційного виснаження та різних психологічних змін, зокрема 60% українців зазначають суттєве погіршення ментального здоров'я [2,3]. Більшість населення перебуває у стані стресу, а

Втоми побільшало. Страху поменшало.

gradus®

найпоширенішими емоціями є втома (яка зросла з 52% до 55%), напруженість (41%) і надія (з 31% до 36%), що вказує на посилення психологічного тиску, але й на збереження стійкості, про що йдеться в дослідженні Gradus Research [4]. Результати дослідження представлені на рис.1.

Рис. 1. Емоції та настрої, що переважають на 2024-2025 рік [4].

На початок 2026 року 52% респондентів називають «втому» своїм основним емоційним станом [1,5]. Це свідчить про перехід від гострого стресу до фази хронічного виснаження.

Кожен п'ятий українець має низький запас психологічної стійкості (резильентності). Депресивні стани різного ступеня відчували близько 50% опитаних. Ймовірний рівень ПТСР (посттравматичного стресового розладу) серед населення оцінюється в межах 15–40% залежно від регіону та близькості до зони бойових дій [4,6]. Отже, відповідно до статистичного виміру, ми спостерігаємо загальне погіршення ментального стану, домінантною стає втома населення, підвищення рівня стресу та поширення симптомів депресивних станів.

Колективна травма в Україні має кілька специфічних вимірів, що розширюють її масштаб: мільйони сімей розділені кордонами або лінією фронту, а кожен другий українець має близьких, які воюють, перебувають у полоні, зникли безвісти або загинули; спроби знищення культурної та національної самобутності на окупованих територіях створюють глибокий екзистенційний стрес; нищівний вплив на якість життя (72% українців оцінюють її як низьку) підсилює психологічне відчуття безпорадності [5]; через постійний потік новин та цифрову присутність на війні, травми зазнають навіть ті, хто фізично перебуває в тилових містах.

На нашу думку складовими колективної травми ми можемо відзначити: травму втрати та розлуки, травму ідентичності, економічну депресію та вторинну травматизацію. Групами найвищого ризику є діти та підлітки, оскільки вони переживають травму перерваного дитинства, страх за батьків, що може формувати підґрунтя для трансгенераційної травми [6]. Вразливими є ветерани та їх родини, які потребують специфічної реінтеграції, а також мешканці прифронтових зон, оскільки перебування під обстрілами веде до стану «гіперпильності» та руйнування базового відчуття безпеки. Вказані дефіцити психологічного ресурсу не залишаються в межах особистісного досвіду, а проєктуються на міжособистісну взаємодію, визначаючи новий, травматичний характер суспільного життя, перетворюючи індивідуальний біль на спільне поле соціальної напруги. Ці чинники впливають на соціальні зв'язки та ідентичність громади, що проявляється у зниженні рівня довіри, зростання дратівливості та поширення відчуття «втраченого майбутнього».

Саме ця деструкція суспільної взаємодії зумовлює неможливість подолання наслідків війни лише шляхом індивідуального консультування. Тому реалізація стратегії «відновних міст» у цьому контексті виступає не просто як урбаністичний проєкт, а як комплексна система психологічної допомоги, де місто стає активним суб'єктом підтримки [7]. Така стратегія передбачає багаторівневу архітектуру втручань, спрямовану на стабілізацію психологічного стану населення через інтегровані в міський простір інструменти та сервіси. Отже актуалізується необхідність переходу від індивідуально-центричної моделі психологічної допомоги до *системно-орієнтованої моделі*, де міське середовище стає активним суб'єктом підтримки та зцілення, мінімізує ретравматизацію та сприяє посттравматичному зростанню. Тому, ми пропонуємо розглядати рівневу систему допомоги як мережу, де взаємодіють державні структури, громадський сектор та міський простір (табл.1.)

Табл.1. Рівні надання допомоги

Рівень	Цільова аудиторія	Основні інструменти
Мікрорівень (Первинний)	Все населення громади	Психоедукація, зони релаксації в місті, соціальна реклама стійкості.
Мезорівень (Вторинний)	Групи ризику, вразливі верстви	Групи взаємодопомоги, тренінги життестійкості, шкільні програми.
Макрорівень (Третинний)	Особи з ПТСР та глибокими розладами	Спеціалізовані центри ментального здоров'я, довготривала психотерапія.

Отже, аналіз сучасного стану українського суспільства свідчить про глибоку деструкцію «соціальної тканини», спричинену повномасштабною війною. Статистичні дані 2026 року підтверджують перехід колективної травми у фазу

хронічного виснаження, що робить класичну модель індивідуальної психологічної допомоги недостатньою.

Впровадження стратегії «відновних міст» постає як необхідний еволюційний крок у реабілітації суспільства. Ця концепція пропонує перенести акцент із лікування окремих симптомів на створення цілісного терапевтичного середовища. Запропонована трирівнева система допомоги (від психоедукації на мікрорівні до спеціалізованих центрів на макrorівні) дозволяє інтегрувати психологічну підтримку безпосередньо в урбаністичний та соціальний простір. У підсумку, життєздатність громад залежатиме від здатності міст трансформуватися у суб'єкти зцілення, де відновлення довіри та соціальної згуртованості стане пріоритетом міського розвитку.

Література

1. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»: куди звертатися за допомогою [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vseukrainska-prohrama-mentalnoho-zdorovia-ty-iak-kudy-zvertatysia-za-dopomohoiu> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Дайджест досліджень ментального здоров'я українців [Електронний ресурс]. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-l2RPPk0Zb0ZBHJ66fZo73hvjv6Q5S1zm/view> (дата звернення: 16.04.2026)
3. Результати впровадження Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» у 2025 році [Електронний ресурс] // Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://mms.gov.ua/news/rezultaty-vprovadzhenia-vseukrainskoi-prohramy-mentalnoho-zdorovia-ty-iak-u-2025-rotsi> (дата звернення: 15.04.2026)
4. Частка українців у стані стресу сягає 87%, але оптимізм щодо майбутнього зростає [Електронний ресурс] // Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/news/chastka-ukraintsiv-u-stani-stresu-syagae-87-ale-optimizm-shchodo-maybutnogo-zrostaе-opituvannya-gradus-research-17062025-30603> (дата звернення: 16.04.2026)].

5. Що українці відчувають на 4-му році війни і як дають собі раду [Електронний ресурс] // Gradus Research. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-ukrainians-feel-4th-year-war-and-how-they-cope/> (дата звернення: 16.04.2026)]

6. Health needs assessment of the adult population in Ukraine: survey report. April 2025 [Електронний ресурс] // World Health Organization, Regional Office for Europe. URL: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2025-6904-46670-80597> (дата звернення: 15.04.2026).

7. Restorative Cities [Електронний ресурс] // European Forum for Restorative Justice. URL: <https://www.euforumrj.org/restorative-cities> (дата звернення: 16.04.2026)

ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ЗАНЕДБАНИХ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У ПОЛЬЩІ

Попов О. А.

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Підґрунтя для системного запровадження підходів, пов'язаних із здійсненням соціальної ревіталізації занедбаних міських просторів у Польщі, було закладено із прийняттям у 2015 році Закону про ревіталізацію. Згідно з ним, ревіталізація є комплексним процесом виведення з кризового стану занедбаного простору, який здійснюється суб'єктами ревіталізації, шляхом інтегрованих, територіально зосереджених дій. До суб'єктів ревіталізації належать мешканці місцевої громади, організації, установи та підприємства, які здійснюють на її території господарську чи соціальну діяльність, у тому числі неурядові організації та неформальні групи, органи місцевого самоврядування, представники державної влади тощо. Вагому роль при цьому відіграють програми ревіталізації, які розробляються місцевими громадами [5].

Власне соціальна ревіталізація, зазвичай тлумачиться як один із можливих вимірів ревіталізації загалом, який є «багаторічним процесом вжиття узгоджених, інтегрованих дій, пов'язаних із припиненням розвитку негативних соціальних тенденцій, протидією патологічним явищам, соціальному виключенню та покращенням безпеки, який ініціюється та координується місцевим самоврядуванням ... з метою виведення з кризового становища визначених територій міст чи громад» [4, с. 9].

Така діяльність значною мірою перегукується із так званою «середовищною соціальною роботою», яка вважається одним із класичних методів соціальної роботи. Цілком закономірним, у цьому контексті, є активне залучення соціальних працівників до здійснення соціальної ревіталізації.

Слід зауважити, що ініціативи із поєднання середовищної соціальної роботи із соціальною ревіталізацією занедбаних територій у Польщі виникли задовго до затвердження вищеназваного закону та були пов'язаними із Операційною Програмою Людський Капітал, яка реалізовувалась у 2007-2013 роках за сприяння Європейського соціального фонду, зокрема із її системними проектами «Соціальна ревіталізація» та «Створення і розвиток стандартів послуг допомоги і соціальної інтеграції» [6, с. 36].

Саме в межах другого з них, експертами з Товариства Центру локальної активності та Фундації Інституту громадських справ у Лабораторії суспільних інновацій, було розроблено модель організації місцевих громад. Її апробація відбулась у 52 осередках соціальної допомоги у період з березня 2011 по листопад 2012 року. Хоча модель насамперед є орієнтованою на спільноти, яким загрожує соціальне виключення, головним бенефіціаром від її впровадження, згідно з задумом авторів, виступає загалом вся громада, яка розглядається як цілісна система. Соціальні працівники при цьому можуть виконувати ролі локального аніматора, організатора суспільних мереж та місцевого планувальника [3].

Приклади інтеграції зусиль із організації місцевих громад у хід ревіталізаційних заходів наявні також у межах Програм місцевої активності. Вперше такі програми започаткували у 2008 році як складову частину вже згаданих системних проєктів. Зазвичай вони мають на меті покращення становища груп населення, що перебувають у складному становищі та проживають на певній обмеженій території (територіальна громада, житловий мікрорайон, вулиця і т. д.), шляхом їх активізації та залучення до співпраці із локальними партнерствами задля розкриття та використання наявного в них потенціалу [2, с. 98]. Окрім того, після прийняття Закону про ревіталізацію, окремі громади почали вносити згадки про метод організації місцевих громад до своїх програм ревіталізації [7].

Ще одним концептуальним підходом такого спрямування є здійснення так званої «малої» ревіталізації сусідських дворів, коли мешканці власними силами ініціюють та перетворюють спільний громадський простір. Його було започатковано у

кількох житлових мікрорайонах м. Лодзь у 2018 році колективом кафедри соціальної педагогіки та ресоціалізації Лодзького університету [1].

Підсумовуючи вищевикладене, та, з огляду на актуальність розвитку соціальної роботи з місцевими громадами та соціально-ревіталізаційних підходів в нашій державі, можемо відзначити значущість подальшого дослідження польського досвіду у цій сфері.

Література:

1. Gulczyńska A. «Małe rewitalizacje podwórek». Przykład zastosowania społeczno-pedagogicznej tradycji ożywiania społeczności lokalnych ich siłami w procesach rewitalizacji miast. Praca Socjalna. 2022. Vol. 37, № 2. S. 157–181.

2. Krzyszkowski J., Przywojska J. Program aktywności lokalnej (PAL) jako instrument kreowania aktywnej polityki społecznej na problemowych obszarach wiejskich. Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. 2014. Vol. 179. S. 94-104.

3. Model środowiskowej pracy socjalnej / organizowania społeczności lokalnej / B. Bąbska, M. Dudkiewicz, P. Jordan, T. Kaźmierczak, E. Kozdrowicz, M. Mendel, M. Popłońska-Kowalska, M. Rymsza, B. Skrzypczak. Warszawa : Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, 2014. URL: http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2014/12/Model_OSL1.pdf (data pobrania: 18.06.2024). 1

4. Modelowy standard aktywnej integracji wraz z konkluzjami z pilotażu programów rewitalizacji społecznej / Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2013. 94 s.

5. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. «O rewitalizacji» / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001777/T/D20151777L.pdf> (data pobrania: 15.06.2024)

6. Wódz K. Organizacja pracy ze społecznością lokalną jako instrument rewitalizacji społecznej. Rewitalizacja społeczna: od aktywizacji do rozwoju lokalnego / red. B. Skrzypczak. Katowice : Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, 2011. S. 36–52

7. Wódz K., Szpoczek-Sało M. Praca ze społecznością jako element kluczowy i warunek powodzenia programu rewitalizacji zdegradowanych obszarów miasta. Studium przypadku. Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa. 2016. № 7. S. 62–86.

МОДУЛЬНЕ ТА ШВИДКЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Резанова К.А.

асистентка кафедри містобудування та архітектурного
проектування, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Овсієнко О.В.

асистентка кафедри містобудування та архітектурного
проектування, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Повномасштабне російське вторгнення завдало Україні колосальних руйнувань житлового фонду та інфраструктури. Станом на листопад 2024 року пошкоджено або зруйновано понад 236 тисяч будівель, у тому числі понад 209 тисяч приватних будинків і 27 тисяч багатоквартирних. Прямі збитки житловому сектору оцінюються в десятки мільярдів доларів. У таких умовах традиційні методи будівництва, що потребують значного часу та ресурсів, не можуть забезпечити швидке повернення людей до нормального життя. Модульне та швидке будівництво постає як один із найбільш ефективних інструментів кризового відновлення українських міст, дозволяючи в стислі терміни створювати комфортне, безпечне та економічно вигідне житло [1].

Модульне будівництво — це технологія, за якої основні елементи будівлі (модулі) виготовляються в заводських умовах, а на майданчику відбувається лише їх складання. Швидке будівництво доповнює цю технологію застосуванням сучасних матеріалів (СІП-панелі, дерев'яний каркас, легкі металоконструкції) та оптимізованих процесів, що дозволяє зводити об'єкти в кілька разів швидше, ніж за класичними технологіями. Такі споруди можуть бути як тимчасовими, так і постійними, залежно від ступеня готовності та інженерних рішень.

Головними перевагами модульного та швидкого будівництва в кризових умовах є:

Швидкість реалізації. Модульний будинок площею 80–100 м² можна зібрати за 2–4 тижні після доставки модулів, тоді як традиційне будівництво триває 12–24 місяці.

Економічна ефективність. Зниження вартості на 20–40 % за рахунок заводського виробництва, зменшення відходів і мінімізації впливу погодних факторів.

Мобільність та гнучкість. Можливість демонтажу, переміщення або розширення будівлі, що особливо важливо для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб.

Екологічність і енергоефективність. Використання сучасних утеплювачів, відновлюваних матеріалів та інтеграція «зелених» технологій відповідає принципам «Build Back Better».

Якість і безпека. Заводський контроль забезпечує відповідність нормам ДБН, сейсмостійкості та пожежної безпеки [2].

В Україні модульне будівництво вже продемонструвало свою ефективність під час воєнного стану. У 2022–2025 роках за підтримки міжнародних партнерів (УВКБ ООН, Данія, Польща, Швейцарія) збудовано десятки модульних містечок у Київській, Львівській, Чернігівській, Сумській, Запорізькій та інших областях. Зокрема, у Бузова Бучанського району завдяки данським модульним будинкам 95 сімей отримали можливість залишитися в рідній громаді замість евакуації. Аналогічні проекти реалізовано в Миронівській громаді Київської області (план — до 200 будинків для 600 ВПО) та на Сумщині. Компанії, такі як Wauzen Haus, пропонують готові СІП-модульні рішення, які збираються за лічені дні [3; 4].

Міжнародний досвід підтверджує універсальність технології. Після землетрусів у Туреччині та землетрусів у Новій Зеландії, а також у проєктах відновлення після воєнних конфліктів модульні технології дозволили відновити житло для сотень тисяч людей у стислі терміни. У контексті України швейцарська компанія Divario AG разом із Helvetas планує збудувати 330 модульних будинків місцевого виробництва, що створить додаткові робочі місця та стимулюватиме розвиток національного ринку [5].

Водночас впровадження модульного будівництва в Україні стикається з певними викликами. По-перше, недосконалість нормативно-правової бази: чинні ДБН не повною мірою враховують специфіку заводського виробництва та транспортування великогабаритних модулів. По-друге, логістичні проблеми та брак кваліфікованих кадрів у будівельній галузі. По-третє, суспільне сприйняття: частина населення досі асоціює модульні будинки з «тимчасовим» житлом низької якості. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу: оновлення нормативів, державної підтримки національних виробників, пілотних проєктів із демонстрацією довговічності та енергоефективності таких споруд.

Перспективи розвитку модульного та швидкого будівництва в Україні пов'язані з інтеграцією цієї технології в загальну стратегію післявоєнного відновлення. На першому етапі (2025–2027 роки) доцільно використовувати модульні рішення для тимчасового та соціального житла, а на другому — для створення цілих кварталів з урахуванням принципів сталої урбаністики. Це дозволить не лише швидко вирішити житлову кризу, а й сформувати новий стандарт українських міст: енергоефективних, резилієнтних і комфортних для життя.

Таким чином, модульне та швидке будівництво є не просто технічним рішенням, а стратегічним інструментом кризового відновлення, що поєднує швидкість, економію та сучасні стандарти якості. Його широке впровадження в Україні сприятиме поверненню мільйонів громадян до нормального життя, стимулюватиме економіку та зміцнюватиме стійкість міст до майбутніх викликів.

Література:

1.Ринок модульного будівництва в Україні: перспективи та тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Pro-Consulting. – 2025. – URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-modulnogo-stroitelstva-v-ukraine-perspektivy-i-tendencii-razvitiya> (дата звернення: 25.03.2026).

2.Модульні будинки для українців: важливість під час війни [Електронний ресурс] // Газета.ua. – 2023. – URL: <https://gazeta.ua/articles/promotion/modulni-budinki-dlya->

ukrayinciv-vazhlivist-pid-chas-vijni/1159987 (дата звернення: 25.03.2026).

3.Завдяки модульним будинкам люди, чиї будинки були зруйновані або серйозно пошкоджені, залишаються в своїх громадах [Електронний ресурс] // УВКБ ООН. – 2022. – URL: <https://www.unhcr.org/ua/news/modular-homes-help-people-whose-homes-were-destroyed-or-severely-damaged-stay-their> (дата звернення: 25.03.2026).

4.Тимчасові, модульні, дерев'яні. Які будинки зводять в Україні для переселенців і тих, чиє житло зруйноване війною [Електронний ресурс] // Texty.org.ua. – 2023. – URL: <https://texty.org.ua/articles/109401/tymchasovi-modulni-derevjani-jake-zhytlo-v-ukrayini-budut-dlja-pereselentsiv-i-tykh-chyye-zrujnovane-vijnoju/> (дата звернення: 25.03.2026).

5.Reconstructing Ukraine: Four Pathways for Building Back Better [Електронний ресурс] // Helvetas. – 2025. – URL: <https://www.helvetas.org/en/switzerland/how-you-can-help/follow-us/blog/urban-engagement/reconstructing-ukraine-four-pathways-for-building-back-better> (дата звернення: 25.03.2026).

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ У ПРИФРОНТОВОМУ МІСТІ: ШАНС НА ЖИТТЯ

Снітко І.А.

кандидат архітектури, доцент, доцент кафедри будівництва,
архітектури та дизайну Херсонського державного аграрно-
економічного університету
м. Кропивницький, Україна

Курушина М.А.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
українознавства, Харківський національний університет імені
В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Російське вторгнення в Україну стало найбільшою гуманітарною катастрофою в Європі від Другої світової війни, що спричинила не лише значні жертви, а й системне знищення української культурної спадщини [9]. Актуальність теми визначається не лише масштабами руйнувань, а й тим, що цей процес, на жаль, триває. Особливо страждають міста, що перебувають у прифронтовій зоні. За даними моніторингової групи архітекторів, у Харкові, другому за величиною місті України, розташованому за 30 км від російського кордону, пошкоджено понад 500 об'єктів культурної спадщини, а по області загалом — прибіл. 750 [3]. Історичний ареал міста (від Центрального парку до Гімназійної набережної) постраждав найбільше: практично всі архітектурні пам'ятки мають сліди руйнувань. Серед найбільш вагомих втрат — садиба Павлових, зруйнована російською ракетою 6 липня 2022 р., та Держпром — світовий шедевр конструктивізму, який зазнав прямого влучання керованою авіабомбою ФАБ-500 28 жовтня 2024 р. Наразі питання захисту архітектурних пам'яток у місті є критичним.

Проблема збереження архітектурних пам'яток у прифронтовому місті не є локальною [2]. Це тест на здатність міжнародної спільноти захистити спільну культурну спадщину людства від сучасних загроз. Порятунк архітектурної спадщини в умовах постійних обстрілів стикається з низкою критичних перешкод. Фізична небезпека унеможлиблює проведення

повноцінних реставраційних робіт, оскільки навіть обстеження пошкоджених об'єктів має потенційні ризики для життя фахівців. Значною проблемою є фінансова та ресурсна скрута: за даними Харківського антикорупційного центру, кошти навіть на консервацію пам'яток відсутні, а публічно анонсовані збори на збереження спадщини не були успішні [3]. Показовим є приклад музею Григорія Сковороди в селі Сковородинівка, зруйнований російською ракетою понад три роки тому: консерваційні заходи не були проведені, зібрані ще 2022 р. кошти на його відновлення не використані [1, 3]. Додатковою проблемою є правова невизначеність. Україна не має загального реєстру пошкоджених об'єктів культурної спадщини, що унеможливорює системний підхід до їх збереження [2]. Крім того, навіть ті об'єкти, що перебувають під посиленням захистом UNESCO, не мають реального фізичного захисту від обстрілів. Міжнародна спільнота накопичила значний досвід збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів та техногенних катастроф, який є надзвичайно цінним для України.

1. Міжнародно-правові рамки та інституційна координація. Фундаментальним документом у цій сфері є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (1954 р.) та два її протоколи (1954 та 1999 рр.), ухвалені під егідою UNESCO. Конвенція встановлює, що захист культурних цінностей у час війни є зобов'язанням міжнародного гуманітарного права, а не другорядною проблемою [4]. Ключову координаційну роль відіграє Міжнародний комітет Блакитного щита (ICBS), створений 1996 р. чотирма організаціями — ICOMOS, ICOM, Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) та Міжнародною радою архівів (ICA). Блакитний щит забезпечує координацію між національними комітетами та міжнародними організаціями для захисту культурної спадщини під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій. На сьогодні Гаазька конвенція 1954 р. ратифікована 133 державами, що свідчить про їхню зацікавленість у захисті культурної спадщини під час збройних конфліктів [8].

2. Ключові тематичні дослідження. Найбільш показовим прикладом символічного відновлення є міст Старі-Мост у

Мостарі (Боснія і Герцеговина). Зведений 1566 р., він простояв 427 років і був зруйнований 9 листопада 1993 р. під час боснійської війни. Під егідою UNESCO, Світового банку та міста Мостар у 1998 р. було розпочато проєкт відновлення; роботи тривали з 1999 по 2004 рр., а 2005 р. міст та старе місто внесені до Списку всесвітньої спадщини UNESCO в ім'я «людської солідарності заради миру та потужної співпраці перед обличчям катастрофічних катастроф» [10]. Відновлений міст став символом примирення та свідченням того, що спільна спадщина може бути основою для соціальної згуртованості [10].

3. Екстрене реагування та фінансування. У відповідь на дедалі більші загрози культурній спадщині в зонах конфліктів створено спеціалізовані механізми екстреного фінансування. ALIPH (International alliance for the protection of heritage) відіграє провідну роль у захисті спадщини, що перебуває під загрозою. Станом на 2025 р. ALIPH надала понад 116 млн дол. США на захист культурної спадщини в усьому світі, реалізувавши 592 проєкти у 64 країнах. У відповідь на загрози на Близькому Сході ALIPH ухвалила план дій із початковим фінансуванням у 2 млн дол. США для захисту об'єктів та музеїв регіону. Крім того, організація Cultural Emergency Response (CER), яка позиціонує себе як «культурна швидка допомога», з 2003 р. підтримала понад 565 екстрених проєктів у більш ніж 85 країнах, надаючи швидке та гнучке фінансування для стабілізації та раннього відновлення спадщини. Важливим кейсом стала реакція на вибух у порту Бейрута (4 серпня 2020 р.), який завдав нищівних руйнувань сотням історичних будівель XVIII–XIX століть, музеям, бібліотекам та галереям [7]. У відповідь було створено екстрений підрозділ реагування за участі Blue Shield International, Lebanese Blue Shield National Committee, Biladi, Управління старожитностей Лівану (DGA), Збройних сил Лівану (LAF) та UNIFIL. Завдяки фінансуванню від ALIPH Foundation, Gerda Henkel Stiftung, British Council та Prince Claus Fund стартувала тримісячна екстрена програма збереження пошкоджених історичних будівель, яка охопила 600 об'єктів, 8 музеїв, 15 бібліотек та 10 художніх галерей [7]. Цей досвід доводить критичну важливість швидкого реагування та створення мобільних бригад екстреної консервації.

4. Цифрове документування. У зонах активних бойових дій цифрове документування стає критично важливим інструментом збереження спадщини. Дослідження, проведене в Україні, демонструє, що фотограмметрія є швидким і надійним засобом документування культурної спадщини у воєнний час. Методика передбачає використання безпілотних літальних апаратів та наземної фотозйомки для створення точних 3D-моделей частково зруйнованих історичних будівель [9]. Одержані цифрові моделі фіксують структурні деформації та деталі фасадів, забезпечуючи основу для майбутньої реставрації та структурного аналізу. Приклад Пальміри (Сирія) показує, як технології геоматики, сферичної фотограмметрії та віртуальної реальності можна використати для реконструкції втраченої історичної архітектури та підвищення обізнаності громадськості [5].

5. Роль громадянського суспільства. Останні дослідження підкреслюють ключову роль організацій громадянського суспільства в захисті культурної спадщини в зонах конфліктів, особливо коли традиційні державні механізми неефективні. Наприклад, іспанська неурядова організація Heritage for Peace (H4P) зосереджується на довгострокових відносинах і розбудові місцевого потенціалу, навчаючи громади реагувати на загрози спадщині ще до виникнення кризи [6]. У Судані місцеві волонтери змогли швидко оцінити та задокументувати пошкодження культурної спадщини під час спалаху конфлікту 2023 р., демонструючи, як локальна спроможність може вплинути навіть у найнестабільніших умовах [6].

Харків може врахувати міжнародний досвід, звернувши увагу на необхідність швидкого реагування (як у Бейруті), важливість символічного значення відновлення (як у Мостарі) для соціальної згуртованості та залучення міжнародної підтримки, пріоритетність цифрового документування до того, як об'єкти будуть втрачені назавжди.

Попри виклики, архітектурні пам'ятки Харкова зберігають потенціал для реставрації та подальшого функціонування. Для цього необхідними є низка невідкладних та стратегічних заходів: створення єдиного реєстру пошкоджених об'єктів культурної спадщини (національного та регіонального

рівнів), проведення першочергових протиаварійних робіт і консервація найбільш критичних пам'яток, а також системне 3D-сканування всіх об'єктів архітектурної спадщини Харкова із залученням міжнародної технічної допомоги. Серед стратегічних напрямів слід виокремити прискорення процедури номінування Держпрому до Списку всесвітньої спадщини UNESCO (зокрема через екстрену процедуру «під загрозою» — in danger), продовження роботи щодо внесення інших пам'яток Харкова до Міжнародного списку культурних цінностей, що перебувають під посиленим захистом, а також інтеграцію завдань зі збереження культурної спадщини до загальнодержавної стратегії післявоєнної відбудови. Ключову роль у цьому процесі повинна взяти на себе міжнародна спільнота: необхідна активізація співпраці з UNESCO, ICOMOS, Blue Shield, ALIPH, залучення міжнародних грантів та донорської допомоги на реставраційні роботи, а також розширення практики проведення міжнародних архітектурних конкурсів із залученням світової експертизи.

Література:

1. «Ми ще оговтуємось»: що відомо про руйнування музею Григорія Сковороди на Харківщині. Гвара Медіа, 10 Травня 2022. URL: <https://gwaramedia.com/mi-shhe-ogovtuiemos-shho-vidomo-pro-rujnuvannya-muzeyu-grigoriya-skovorodi-na-harkivshhini/> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Феномен культури постглобалізму — контекст військових конфліктів. Виклики і перспективи культурологічного аналізу в повоєнному світі: зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листопада 2022 р.: у 2 ч. Маріупольський. ун.-т.; заг. ред. Ю. С. Сабадаш; ред. та упоряд. С. Янковський. Київ: Маріупольський університет, 2023. Ч. I. 187 с.
3. Як Харківщина втрачає історичні пам'ятки. Харківський антикорупційний центр, 22 вересня 2025. URL: <https://anticor-kharkiv.org/our-work/yak-kharkivshchyna-vtrachaye-istorychni-pamiatky/> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Dingwall McCafferty J. UNESCO's Legal Obligation and Capability to Protect Cultural Heritage During Armed Conflict.

UNESCO, *Cultural Heritage and Conflict in Yemen, Syria and Iraq*. 2023. P. 11-42. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-19675-1_2

5. Forte A., Alkhatib Y.J., Bitelli G., Malinverni E.S., Pierdicca R. Geomatics and metaverse for lost heritage sites documentation and dissemination: the case study of Palmyra Roman Theatre (Syria). *Virtual archaeology review*. 2025. V. 16(32). P. 85-99. DOI: <https://dx.doi.org/10.4995/var.2024.21662>

6. Licci E, Sabrine I. Beyond the Rubble: Civil Society Organizations' Emergency Response to Protect Cultural Heritage in Conflict Areas. *Advances in Archaeological Practice*. 2025. V. 13(1). P. 89-112. DOI: <https://doi.org/10.1017/aap.2024.48>

7. Saving heritage after the Beirut Blast. Blue Shield International, 20 August 2024. URL: <https://theblueshield.org/saving-heritage-after-the-beirut-blast/> (дата звернення: 04.04.2026).

8. Srinivas H. Preserving Cultural Heritage in Times of Crisis: The Significance and Symbolism of the Blue Shield Emblem. GDRC Research Notes Series E-200. Kobe, Japan: *Global Development Research Center*. 5 April 2026. URL: <https://www.gdrc.org/heritage/blue-shield.html> (дата звернення: 04.04.2026).

9. Tytarenko I., Pavlenko I. Digitization of civil architecture objects during wartime using photogrammetry: A case study of Sumy State University. *EAI Endorsed Transactions on Digital Transformation of Industrial Processes*. 2025. Vol. 1 No. 2. DOI: <https://doi.org/10.4108/dtip.9697>

10. World Heritage Committee. Decision 29 COM 8B.102 – Old Bridge Area of the Old City of Mostar. UNESCO, 2005. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/946rev.pdf> (дата звернення: 04.04.2026).

МІСТОБУДІВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Собко Ю.Т.

асистентка кафедри містобудування та архітектурного
проектування Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

У сучасних умовах розвитку міст особливої актуальності набуває проблема формування безпечного та інклюзивного міського середовища, що відповідає потребам різних груп населення. Інтенсивні процеси урбанізації, соціальна диференціація та зростання вимог до якості життя обумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до містобудівного проектування. У цьому контексті вагому роль відіграє урбаністика як міждисциплінарна галузь, що поєднує архітектурні, соціальні та інженерні підходи до організації міського простору [1].

Проблематика безпечного та доступного середовища широко висвітлюється у сучасних наукових дослідженнях, де акцент робиться на необхідності забезпечення рівного доступу до міської інфраструктури. Одним із базових підходів є концепція універсальний дизайн, яка передбачає створення простору, придатного для використання максимально широким колом людей без необхідності додаткової адаптації [2]. Такий підхід дозволяє зменшити бар'єрність середовища та сприяє інтеграції маломобільних груп населення у міське життя.

Важливим аспектом містобудівного планування є також забезпечення безпеки міського середовища, що розглядається не лише як фізичний, але й як соціально-психологічний феномен. У цьому контексті ефективними є підходи, що базуються на принципах Crime Prevention Through Environmental Design, які передбачають формування простору таким чином, щоб зменшити ймовірність виникнення правопорушень через підвищення рівня природного нагляду, відкритості та контролюваності територій

[3]. Застосування таких принципів сприяє підвищенню рівня довіри та комфорту мешканців.

Не менш значущим є питання формування соціально орієнтованих міських просторів, що забезпечують взаємодію різних груп населення. Створення багатофункціональних громадських просторів, таких як площі, парки та пішохідні зони, сприяє розвитку соціальної активності та формуванню міської ідентичності. У цьому контексті сучасні підходи містобудування активно використовують інструменти тактичний урбанізм, що дозволяють оперативно реагувати на потреби громади шляхом тимчасових або експериментальних рішень [4]. Водночас концепція місто коротких відстаней орієнтується на створення компактного міського середовища, у якому основні функції є доступними в межах пішохідної досяжності, що значно підвищує комфорт та безпеку повсякденного життя [5].

У сучасних українських реаліях питання безпеки міського середовища набуває особливої ваги у зв'язку з необхідністю адаптації міст до кризових умов та відновлення територій. Це передбачає інтеграцію елементів цивільного захисту, зокрема укриттів, а також підвищення стійкості інфраструктури до надзвичайних ситуацій. Водночас важливим завданням залишається збереження гуманістичної спрямованості містобудівних рішень, що забезпечують комфортне та інклюзивне середовище для всіх мешканців.

Особливе значення у формуванні безпечного та інклюзивного міського середовища в Україні мають нормативно-правові документи, що регламентують вимоги до планування та забудови територій. Зокрема, державні будівельні норми визначають основні принципи забезпечення доступності об'єктів для маломобільних груп населення, організації безпечних пішохідних зв'язків та формування громадських просторів [6]. Впровадження цих норм у практику проєктування сприяє системному підходу до створення безбар'єрного середовища та підвищенню якості міського простору.

Крім того, важливу роль відіграють сучасні українські наукові дослідження у сфері містобудування, які акцентують увагу на адаптації міжнародного досвіду до національного контексту. У працях вітчизняних науковців розглядаються

питання реконструкції міського середовища, розвитку інклюзивної інфраструктури та формування безпечних громадських просторів з урахуванням соціокультурних особливостей українських міст [7]. Це дозволяє розробляти ефективні моделі розвитку, що відповідають сучасним викликам та потребам суспільства.

Таким чином, формування безпечного та інклюзивного міського середовища є комплексним процесом, що вимагає інтеграції різних підходів та інструментів. Поєднання принципів доступності, безпеки та соціальної взаємодії дозволяє створювати якісні міські простори, орієнтовані на людину та її потреби. Використання сучасних концепцій і практик містобудування сприяє підвищенню рівня життя населення та забезпечує сталий розвиток міських територій.

Література:

1. Carmona M., Heath T., Oc T., Tiesdell S. *Public Places – Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. — Oxford: Architectural Press, 2010.
2. Mace R. *Universal Design: Barrier-Free Environments for Everyone*. — North Carolina State University, 1985.
3. Crowe T. *Crime Prevention Through Environmental*. — Butterworth-Heinemann, 2000.
4. Design Lydon M., Garcia A. *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change*. — Island Press, 2015.
5. Moreno C. *The 15-Minute City: A New Urban Model for a Sustainable Future*. — 2020.
6. ДБН В.2.2-40:2018. *Інклюзивність будівель і споруд*. — Київ: Мінрегіон України, 2018.
7. Габрель М.М. *Містобудування та територіальне планування*. — Київ: КНУБА, 2019.

НАРРАТИВ ЗЦІЛЕННЯ: МІСТО-МЕДІАТОР У ПОДОЛАННІ СТРЕСУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Собкова С. І.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
психології Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Собков Ю. В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних
мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

У давнину пергамент, який виготовляли зі шкіри тварин, був дуже дороговартісним. Саме тому, коли текст, написаний на ньому, ставав неактуальним, писарі не викидали матеріал, а обережно зішкрібали або змивали старі чорнила і писали поверх новий текст. Однак хімічний склад давніх чорнил був таким, що з часом старі літери – «тіні» попередніх слів – починали проступати крізь новий запис. Так виникав багатошаровий текст, де минуле не зникало, а ставало підкладкою для теперішнього. Тук ми зіштовхуємося з метафорою палімпсеста (від грец. *palin* – «знову» та *psestos* – «зіскребений»), яка прийшла до нас із давнього світу книжників, але саме вона сьогодні ідеально описує і психологію людини, і життя старого міста.

Бувають різні міста. Усі вони існують і живуть під загальною назвою «місто», проте за фасадами кожного з них пульсує свій унікальний ритм – те, що ми звикли називати «душею міста». І тут на перший план виходить потреба говорити про душу особливого міста – того, що розквітло біля кордону, поліетнічного, наділеного високим рівнем толерантності та особливою тишею релігійного споглядання. Це місто – не просто архітектурний ансамбль, а живий палімпсест, де крізь нові рядки тривоги проступає вікова мудрість стійкості. Бути в такому просторі – це як сидіти поруч на старій лавиці під липою: тут не обов'язково одразу викрикувати свій біль. Достатньо відчутти

плече архітектури, яка вистояла, і погляд вулиць, що вчать нас «мовчати разом», аби згодом знову почати говорити цілісно.

Для глибокого розуміння цього процесу необхідно звернутися до витоків поняття. Сучасне офіційне визначення трактує місто як «великий населений пункт, що є адміністративним, промисловим, торговельним і культурним центром» [2, с. 753]. Проте таке визначення є суто функціональним і не відображає його терапевтичного потенціалу. Етимологічний аналіз свідчить, що слово «місто» походить від праслов'янського *mьsto*, що первинно означало не просто географічний пункт, а «місце», «простір», а згодом – і «спокій» [1, с. 493]. Як бачимо, мовна пам'ять фіксує місто як територію, відвойовану в хаосу для безпечного буття. Семантичне наповнення слова також дуже цінне: місто перестає бути лише «місцем» і стає «співрозмовником».

Семантика «міста-медіатора» – це погляд на нього, як на олюднений простір, який бере на себе функцію контейнування травми. За методом Жаклін Моріно, саме такий простір забезпечує перехід від «Крику» (хаосу) до «Зустрічі» (сенсу) [5, с. 42]. Адже, коли внутрішні опори людини хитаються від стресу війни, розуміння і відчуття міста як «стабільного місця» стає зовнішнім каркасом душі. Міський ландшафт через «м'яку fascinaцію» (від лат. *fascinatio* – «зачарування», «магія», «погляд, що приковує») архітектурних форм дозволяє знизити когнітивне навантаження та почати процес реконструкції ментального здоров'я [4, с. 174]. При цьому термін «фасцинація» у психології та нейронауці означає стан мимовільної, глибокої зосередженості уваги на певному об'єкті, що супроводжується відчуттям захоплення, спокою або навіть легкого трансу. Це підкреслює те, що «Нарратив зцілення» – це повернення місту його первісної семантики спокою, де фізичне «місце» перетворюється на метафізичний прихисток для відновлення людської ідентичності.

Оскільки медіація – це своєрідний шлях віднайдення сенсу, то саме в умовах впливу війни місто має перебрати на себе роль медіатора. Воно не просто надає прихисток, а створює умови для внутрішнього діалогу людини зі своїм досвідом. Чернівці, з їхньою багатошаровою історією та «гуманною»

архітектурою, є еталонним майданчиком, де простір допомагає контейнувати тривогу. Реалізація моделі такого міста розгортається у трьох взаємодоповнюючих вимірах:

Психологічний вимір. Психологічне відновлення, наприклад, при ПТСР потребує стабільного та передбачуваного середовища, де місто перестає бути декорацією і стає активним живим медіатором [5, с. 84]. У його просторі мають бути присутні:

Візуальний спокій та fascinaція. Гармонійні пропорції архітектури, ритміка фасадів та природні елементи міського ландшафту діють як зовнішній стабілізатор нервової системи. Через механізм «м'якої fascinaції» місто дарує втомленій увазі спокій, необхідний для виходу зі стану хронічного стресу [4, с. 174].

Терапія простором. Місто-медіатор пропонує мешканцю безпечні «точки опори». Це не просто лавиці чи сквери – це вузли безпеки, які допомагають знизити рівень кортизолу та відновити когнітивні ресурси, виснажені війною. Місто ніби «сидить поруч», віддзеркалюючи людині її власну здатність до вцілілості та цілісності.

Лінгвістичний нарратив безпеки. Місто говорить до нас через назви, знаки та комунікацію. Для філолога місто – це живий текст, який у процесі медіації потребує «терапевтичного редагування» для створення нового сюжету життя.

Мовна інклюзивність як простір прийняття. У моделі міста-медіатора українська мова постає не лише як засіб комунікації, а як терапевтичне середовище. Використання чіткої, дружньої мови та якісної навігації створює для ветеранів, ВПО та кожного мешканця відчуття передбачуваності та контролю над простором. Місто ніби промовляє до людини: «Ти вдома, ти в безпеці, ти зрозумілий». Така лінгвістична відкритість маркує місто як частину «безпечного світу», де мова стає не бар'єром, а м'яким інструментом соціальної реадптації та ментального заземлення [3, с. 24]. Українська мова в такому міському просторі стає не просто офіційним кодом, а живою естетичною стихією, яка через свою мелодійність та глибину пропонує кожному шлях лагідного і красивого включення у спільний культурний контекст. Це – простір, де слово не диктує умови, а запрошує до

співтворчості, перетворюючи процес мовної адаптації на акт віднайдення власного голосу в гармонійному поліфонічному тексті міста.

Відсутність семантичного шуму. Очищення міста від агресивного візуального та семантичного хаосу дозволяє «прочитати» місто як спокійний та послідовний нарратив. Це перетворює міський простір на зрозумілу історію, яка не провокує тривожних тригерів, а запрошує до мирного діалогу.

Отже, реконструкція ментального здоров'я в межах відновного міста можлива лише через синергію права на безпеку, психологічного комфорту та лінгвістичної зрозумілості. Модель «міста-медіатора» дозволяє перетворити міський простір на дієвий інструмент соціальної та індивідуальної реабілітації, де архітектура, мова та психологія зливаються у єдиний нарратив зцілення [6, с. 88]. І саме гуманістична медіація дозволяє людині «сидіти поруч» зі своїм минулим і майбутнім одночасно. Нарратив зцілення – це і є той новий текст, який пишеться в медіативному полі міста. Це не просто відбудова – це духовна репарація, де місто допомагає людині знову стати автором власного життя.

Література:

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1989. Т. 3 : Кора-М. 552 с.
2. Словник української мови : в 11 т. За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4 : І-М. 840 с.
3. Gorter D. Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism. Clevedon : Multilingual Matters, 2006. 96 p.
4. Kaplan S. The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*. 1995. Vol. 15, Issue 3. P. 169-182.
5. Morineau J. L'esprit de la médiation. Paris : Erès, 1998. 184 p.
6. Roe J., McCay L. Restorative Cities: Urban Design for Mental Health and Wellbeing. London : Bloomsbury Visual Arts, 2021. 304 p.

МЕМИ ЯК МЕХАНІЗМ КОЛЕКТИВНОГО КОПІНГУ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ГУМОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Тритенко І. М.

асистентка кафедри психології
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Життя в сучасному світі характеризується підвищеним рівнем нестабільності та активних соціально-психологічних трансформацій суспільства, що супроводжується зростанням рівня стресу та тривожності. Всі пам'ятаємо початок пандемії COVID-19, різні економічні кризи революції та звісно повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. В таких умовах існування особливого значення набуває вивчення механізмів психологічної адаптації та подолання стресу, серед яких гумор один є одним з найцікавіших. В контексті війни та економічних криз говорити про гумор здається дивним, проте він виявляється дуже ефективним механізмом проживання стресових реакцій. Він може виконувати функцію регуляції емоцій, дозволяючи людям переосмислити загрозливу реальність та підтримувати відчуття контролю [2,6].

В контексті даної тематики було б важливо розглянути феномен інтернет-мемів, як специфічної форми комунікації та одиниці цифрового гумору, що може поєднувати в собі емоційний, когнітивний та соціально-культурний компоненти, швидко поширюється в онлайн просторі та може ставати засобом колективного осмислення та переживання подій, що відбуваються навколо [1,2].

Власне термін «мем» був описаний та визначений біологом Річардом Докінзом у книзі «Егоїстичний ген» в 1976 році. В своїй роботі автор проводить аналогію між процесами передавання культурного спадку та генетичних ознак. Докінз визначає мем як невеликі культурні одиниці інформації, які мають здатність поширюватися від однієї людини до іншої шляхом копіювання та імітації. Також відповідно до генетичних

поглядів вченого, інтернет-меми можуть мати різні варіації, однієї і тієї самої інформації, конкурувати між собою, піддаватися відбору та збереженню і суспільній свідомості. Можемо зробити висновок, що ті одиниці інформації, які збереглися носіями та активно використовуються в інтернет-просторі, є такими, що відповідають умовам соціокультурного середовища та задовільняють певні потреби суспільства на даному етапі [1,3].

В наукових колах питання дослідження даного виду інтернет-контенту викликає суперечки, підкреслюється неоднозначність концепції та категоризації контенту, кількісної оцінки та вимірювання. Незважаючи на це велика кількість науковців зацікавлена у вивченні даної теми, серед зарубіжних авторів можна виділити Д. Джонсона, який застосовував географічний підхід та так зване «картографування мему», Л. Шифман, який переосмислює концепцію «мему» в контексті цифрової культури та Дж. Берджесса, який займався вивченням вірусних відео та контенту. Серед вітчизняних психологів важливо згадати В. Борисенко, І. Мартиненко, О. Дзюбіна, В. Неклесова та ін [1,4,5].

Аналізуючи специфіку даного контенту можна припустити, що в умовах війни, він може виконувати функцію психологічної підтримки, зниження рівня тривоги, є важливим елементом комунікації та способом вираження емоційних станів у соціально прийнятній формі. Крім того, меми виступають важливим інструментом формування колективної ідентичності та соціальної згуртованості. Вони дозволяють створювати спільне символічне поле, в якому закріплюються образи “своїх” і “чужих”, а також транслиуються цінності, наративи та емоційні реакції суспільства. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що гумор у медіапросторі відіграє значну роль у формуванні соціальних настроїв і навіть у політичній комунікації [1,2].

Якщо проаналізувати внутрішні характеристики мемного-контексту, то можна виділити важливі саме в контексті нашої теми: емоційність (тобто, очікується, що людині певним чином відгукнеться інформація, контекст або ін.), активність (те чим вона захоче поділитися з іншими), полімодальність (існування у різних форматах та можливість поширюватися за

допомогою різних каналів комунікації), форма відповіді на актуальні події, гумор та елемент фантазії [2,6].

Дані характеристики є важливими для розуміння тих соціальних та психологічних процесів, які відбувалися в Україні після 24 лютого 2022 року. А саме, в перші тижні повномасштабного вторгнення це було способом людей відреагувати події, що відбувалися навколо, новий контент створювався швидше ніж офіційні джерела встигали пояснити, що ж взагалі сталося, переважав контент, що містив чорний гумор та іронію.

З часом меми перестали виконувати функції вираження емоцій, а почали виконувати символічну та в деякій мірі ідеологічну функцію. Посилюються процеси соціальної категоризації, де за допомогою даного контенту можна було визначити «своїх та чужих». Небезпека вже не сприймається так гостро, це стає звичним станом речей, відбувся процес нормалізації зовнішніх обставин. З'являються певні «меми-символи» (наприклад, бавовна або пес Патрон), повторювані персонажі та сюжети, які допомагають підтримувати моральний дух нації [1].

В процесі розвитку «мемів війни» можна побачити, що стає все менше паніки, а більше іронії, підтримки та гордості за власну націю та людей. Стає все більше буденного гумору, «життя під час війни» стає звичністю, що допомагає формуванню позитивних копінгів та стабілізації емоційного стану людей.

Важливо згадати, що меми стали способом поділитися власним часто травматичним досвідом у легкій, розважальній формі, отримати підтримку та виразити власні страхи і невпевненість. Також, за їх допомогою люди могли піднімати важкі та болісні питання в межах країни, обговорювати табуйовані теми та стали способом виразити власне ставлення до подій оточуючого середовища [2].

Можемо підсумувати, що існує потреба у комплексному соціально-психологічному аналізі того, як саме меми впливають на емоційний стан, рівень тривожності та відчуття єдності в суспільстві. Хоча ми спостерігаємо тенденцію, що гумор у медіапросторі, відіграє значну роль у формуванні соціальних настроїв і навіть у політичній комунікації. Після 2022 року меми

в Україні еволюціонували з емоційної реакції на кризу до складного соціально-психологічного інструменту, що поєднує функції колективного копіngu, формування ідентичності та участі в інформаційній війні. Їхня динаміка може відображати глибокі трансформації колективного досвіду та способів його осмислення.

Література:

1. Мілютина К., Садівнича Н. Меми як стратегія подолання війни. URL: <https://share.google/60Y2Y4t2xvHj3pu0A>
2. Сізова К., Хміль-Чуприна В., Воробйов А. Інтернет-меми як інструмент інформаційної війни. URL: <https://share.google/0s8TZXD92jLYEw4X>.
3. Dawkins, R., & Davis, N. (2017). The selfish gene. Macat Library.
4. Johnson D. Mapping the Meme: A Geographical Approach to Materialist Rhetorical Criticism. *Communication and Critical/Cultural Studies*. 2007. Vol. 4, no. 1. P. 27–50. URL: <https://doi.org/10.1080/14791420601138286> (date of access: 21.04.2026).
5. Steinfeld N., Rosenberg H., Mahat-Shamir M. TikTok war humor: social and psychological functions of humor videos by micro-influencers and ordinary users during conflict. *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 16. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1637194> (date of access: 21.04.2026).
6. Karamushka, L. (2020). Karamushka L. M., Snihur Yu. S. Kopinh-stratehii: sutnist, pidkhody do klasyfikatsii, znachennia dlia psykhologichnoho zdorovia osobystosti ta orhanizatsii. Aktualni Problemy Psykhologii. Tom 1. Orhanizatsiina Psykhologhiia. Ekonomichna Psykhologhiia. Sotsialna Psykhologhiia., 55, 23–30.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ІЗ СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Тягур Л.

доктор філософії з психології, доцент кафедри психології та
особистісного розвитку ННІМП ДЗВО
Університет менеджменту освіти

Актуальність дослідження. Кризовий період суттєво зростає потреба соціально вразливих груп населення у своєчасній, зрозумілій та психологічно безпечній комунікації з фахівцями соціальної сфери. Для внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, сімей у складних життєвих обставинах, осіб, які пережили втрату, насильство або тривалий стрес, якість професійної взаємодії часто визначає не лише доступ до соціальної допомоги, а й готовність приймати підтримку, рівень довіри до інституцій та подальшу мотивацію до співпраці. У сучасних умовах професійна комунікація в соціальній сфері виконує не тільки інформаційну, а й підтримувальну, координаційну та стабілізаційну функції, що посилює значення її психологічного супроводу.

Актуальність цієї проблематики зумовлена також тим, що у кризовий період зростає не лише кількість звернень по допомогу, а й складність самих комунікативних ситуацій. Фахівці соціальної сфери працюють з особами, які нерідко перебувають у стані емоційного виснаження, страху, дезорієнтації, втрати контролю над життєвими обставинами. За таких умов навіть правильно організоване інформування не гарантує ефективної взаємодії, якщо воно не поєднується з психологічною чутливістю, емпатією, вмінням знижувати напруження та адаптувати стиль спілкування до актуального стану людини. Саме тому професійна комунікація в соціальній сфері має розглядатися не лише як техніка передавання інформації, а як важливий інструмент психологічної підтримки особистості в кризі.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати зміст психологічного супроводу професійної комунікації фахівців соціальної сфери із соціально вразливими групами населення в кризовий період.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Психологічний супровід професійної комунікації доцільно розглядати як систему умов, засобів і прийомів, що забезпечують емоційну безпеку взаємодії, зниження напруження, підтримання довіри, точніше розуміння потреб клієнта та збереження професійної ефективності самого фахівця. Його зміст охоплює емпатійне слухання, коректне формулювання запитань, добір зрозумілої і нетравматичної мови, здатність до емоційної саморегуляції, повагу до гідності людини, дотримання етичних меж і партнерського характеру взаємодії. За такого підходу комунікація набуває значення не лише каналу передачі інформації, а й способу психологічної підтримки людини, яка перебуває у стані невизначеності, страху чи дезадаптації [1; 2].

Особливого значення в кризовий період набуває травмоінформований підхід, який орієнтує фахівця на безпеку, прозорість, співпрацю, повагу до суб'єктності клієнта та уникнення повторної травматизації. Для роботи із соціально вразливими групами це означає необхідність врахування індивідуального психоемоційного стану людини, її досвіду втрати, переміщення, насильства чи соціальної ізоляції. У такій ситуації професійна комунікація має бути гнучкою, безоціночною, доступною за змістом і темпом, а також спрямованою не лише на збирання інформації, а й на створення відчуття безпеки та підтримки. Саме тому психологічний супровід комунікації є важливою умовою ефективної соціальної допомоги [2].

Суттєвим аспектом є й те, що представники соціально вразливих груп нерідко мають попередній негативний досвід взаємодії з інституціями, який формує недовіру, очікування формального ставлення або переконання у марності звернення. У такому випадку фахівець соціальної сфери фактично має долати не лише актуальну проблему клієнта, а й бар'єри комунікації, пов'язані з попереднім досвідом розчарування, стигматизації чи байдужості. Це підвищує вимоги до професійної підготовки

працівника, його вміння встановлювати контакт, демонструвати повагу, підтримувати суб'єктну позицію людини та не відтворювати адміністративно-бюрократичний стиль взаємодії. Від якості такого первинного контакту часто залежить подальша ефективність соціального супроводу, прихильність клієнта до рекомендацій і готовність включатися у процес отримання допомоги [1; 3].

Не менш важливою є психологічна готовність самого фахівця соціальної сфери до професійної взаємодії в умовах підвищеного емоційного навантаження. Постійний контакт із кризовими випадками, переживаннями клієнтів, агресією, тривогою або безпорадністю може знижувати якість спілкування, спричиняти емоційне виснаження та професійне вигорання. У зв'язку з цим розвиток комунікативної компетентності має включати не лише формування технік активного слухання й ведення професійної бесіди, а й розвиток стресостійкості, рефлексії, навичок саморегуляції та здатності витримувати емоційно складний контакт. Узагальнення досліджень у сфері соціальної роботи свідчить, що комунікаційні навички потребують цілеспрямованого навчання і не зводяться лише до практичного досвіду [4].

У структурі психологічного супроводу професійної комунікації доцільно виокремити кілька взаємопов'язаних складових. Когнітивна складова охоплює знання про особливості кризових станів, закономірності поведінки людини у стресі, типові потреби різних соціально вразливих груп та принципи надання допомоги. Емоційно-регулятивна складова пов'язана зі здатністю до самоконтролю, емоційної стійкості, емпатії, толерантності до невизначеності й напруження. Комунікативно-поведінкова складова виявляється в умінні слухати, ставити уточнювальні запитання, давати підтримувальний зворотний зв'язок, деескалювати конфлікт, пояснювати складну інформацію доступно та коректно. Організаційна складова передбачає наявність чітких алгоритмів взаємодії, перенаправлення, міжвідомчої координації, а також доступу до професійної підтримки у формі супервізії чи інтервізії [1; 3].

Водночас ефективність професійної комунікації залежить не тільки від індивідуальних умінь окремого працівника, а й від

організаційного середовища. У роботі з вразливими групами важливими є міжвідомча взаємодія, узгодженість дій спеціалістів, зрозумілі алгоритми перенаправлення, супервізійна підтримка та можливість обговорення складних випадків у професійному колі. У цьому контексті психологічний супровід комунікації слід розглядати і як організаційний ресурс, що підвищує якість соціальних послуг, зменшує ризик помилок у взаємодії та сприяє більш цілісному реагуванню на потреби людини [3].

Практичний вимір порушеної проблеми полягає в тому, що психологічний супровід професійної комунікації має бути інтегрований у систему фахової підготовки та післядипломного розвитку працівників соціальної сфери. Йдеться про тренінги з кризової комунікації, розвиток навичок активного слухання, навчання принципам травмоінформованого підходу, відпрацювання алгоритмів взаємодії з різними категоріями клієнтів, формування навичок саморегуляції та профілактики емоційного виснаження. Такі заходи дозволяють не лише підвищити якість комунікації з клієнтами, а й посилити професійну впевненість самих фахівців, знизити рівень тривоги у складних випадках та забезпечити більш стабільне функціонування соціальних служб у кризовий період.

Висновки. Отже, психологічний супровід професійної комунікації фахівців соціальної сфери із соціально вразливими групами населення у кризовий період є важливою умовою ефективної соціальної допомоги. Його значення полягає у забезпеченні емоційної безпеки взаємодії, формуванні довіри, точнішому розумінні потреб клієнта, профілактиці вторинної травматизації та підтриманні професійної стійкості самого фахівця. Психологічно-підтримуюча комунікація підвищує доступність послуг, сприяє збереженню людської гідності у взаємодії та посилює ресурсність як клієнта, так і спеціаліста. Практичне значення порушеної проблеми полягає в можливості використання окреслених положень під час розроблення програм підготовки і підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, тренінгів із кризової комунікації, супервізійних програм і моделей міжвідомчої взаємодії у громаді.

Література:

1. Гринців М. В., Зубрицький І. Я. Організація професійної комунікації в соціальній роботі. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2024. № 2 (59). С. 18–23. DOI: 10.15587/2519-4984.2024.302398.
2. Столярик О. Переосмислення соціальної роботи через призму травмоінформованості. *Social Work and Education*. 2025. Т. 12, № 3. С. 424–443. DOI: 10.25128/2520-6230.25.3.11.
3. Pietushkova L. Interaction of Specialists in the Process of Provision of Patronage. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, No. 2. P. 244–259. DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.9.
4. Reith-Hall E., Montgomery P. Communication skills training for improving the communicative abilities of student social workers: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews*. 2023. Vol. 19, No. 1. e1309. DOI: 10.1002/cl2.1309.

EUROPEAN URBAN INITIATIVE ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄС ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ

Харабара В.М.

кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Грубляк С.

здобувач, Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

У сучасних умовах зростання кількості кризових явищ, зокрема військових конфліктів, економічних потрясінь і кліматичних викликів, особливої актуальності набуває питання ефективного відновлення і сталого розвитку міст. Європейський Союз формує комплексну політику підтримки міських територій, у межах якої важливе місце займають інноваційні програми розвитку.

Одним із ключових інструментів є European Urban Initiative – сучасна програма, спрямована на підтримку міст через впровадження інновацій, обмін досвідом та розвиток стратегічного управління, яка є складовою політики ЄС у сфері міського розвитку і орієнтується на принципи сталості, інклюзивності та цифровізації [1].

Розвиток політики відновлення міст Європейського Союзу супроводжується активною науковою рефлексією, у межах якої дослідники аналізують нові підходи до сталого розвитку та інновацій у містах. Особливу увагу приділяють трансформації урбаністичних стратегій у відповідь на сучасні виклики, що дозволяє сформувати теоретичну базу для практичних ініціатив. V. Fedeli досліджує інновації в урбаністичній політиці ЄС та розвиток міських стратегій [2]. С. Lenzi аналізує роль міст у політиці ЄС та концепцію сталого розвитку [3]. Р. Briata вивчає соціальні аспекти урбаністики та інноваційні підходи в містах [4]. Таким чином, European Urban Initiative акцентує увагу на інноваційності, партнерстві між

містами і комплексному плануванні, що дозволяє використовувати їхні висновки як основу для розробки підходів до відновлення міст України, зокрема щодо поєднання відбудови з довгостроковим сталим розвитком.

European Urban Initiative орієнтована на формування нової якості міського розвитку, де ключовим є не просто відновлення, а підвищення здатності міст адаптуватися до майбутніх викликів. Серед її стратегічних цілей – зміцнення стійкості міських систем, розвиток інноваційного середовища та інтеграція принципів сталого розвитку у всі сфери життєдіяльності міста. Особлива увага приділяється екологічній трансформації, цифровізації управління і підвищенню якості життя населення.

Реалізація цих цілей відбувається через підтримку конкретних напрямів діяльності. Зокрема, ініціатива фінансує експериментальні міські проекти, які можуть бути масштабовані в інших регіонах ЄС. Важливим елементом є створення мереж співпраці між містами, що дозволяє обмінюватися практиками і ефективними рішеннями. Крім того, значну роль відіграє розвиток стратегічного планування, яке забезпечує комплексний підхід до відновлення міського середовища після криз.

Механізми реалізації European Urban Initiative базуються на поєднанні фінансової підтримки та інституційного розвитку міст. Ключовим інструментом виступає надання грантів для реалізації інноваційних проектів, які спрямовані на вирішення конкретних міських проблем. Поряд із цим важливу роль відіграє формування партнерств між органами місцевого самоврядування, експертними середовищами та громадськістю. Значна увага приділяється також освітнім і консультативним програмам, які сприяють підвищенню управлінської спроможності міст.

European Urban Initiative пропонує широкий спектр фінансових інструментів для підтримки міських ініціатив. Основні фінансові інструменти включають:

1. Гранти на пілотні і експериментальні проекти, що дозволяють містам тестувати інноваційні рішення у сфері інфраструктури, екології і цифровізації.

2. Фінансування партнерських мереж між містами, яке сприяє обміну досвідом і спільній реалізації масштабних міських стратегій.

3. Підтримка освітніх і консультаційних програм, що дозволяє підвищувати управлінську спроможність місцевих органів влади і формувати стратегії сталого розвитку.

4. Сприяння підготовці стратегічних планів, що можуть отримати фінансування для комплексного відновлення після криз, поєднуючи соціальні, економічні та екологічні аспекти.

Таким чином, European Urban Initiative не лише надає ресурси на відбудову, а й стимулює впровадження інновацій, стратегічне планування і розвиток партнерств між містами.

У контексті відновлення міст ця ініціатива виконує функцію каталізатора змін і не лише сприяє відбудові, а й стимулює переосмислення підходів до розвитку міського середовища. Завдяки впровадженню інновацій, міста отримують можливість швидше адаптуватися до нових умов, підвищити ефективність управління і забезпечити довгострокову стійкість. Таким чином, European Urban Initiative виступає інструментом якісної трансформації міст, а не просто їх відновлення.

Для України European Urban Initiative відкриває перспективи післявоєнного відновлення і модернізації міст. Програма допомагає поєднати відбудову з інноваційним розвитком, залученням цифрових та «зелених» технологій, а також підвищенням ефективності управління на місцевому рівні. Таким чином, European Urban Initiative не лише допомагає відбудовувати міста, а й закладає основу для їх довгострокового сталого розвитку.

Отже, European Urban Initiative демонструє як Європейський Союз підходить до вирішення проблем міського розвитку у кризових умовах через інновації, партнерства та стратегічне планування. Цей інструмент дозволяє містам не лише відновлювати пошкоджену інфраструктуру, а й впроваджувати «зелені» і цифрові технології, підвищувати ефективність управління та якість життя населення. Для України досвід European Urban Initiative може слугувати прикладом комплексного підходу до відбудови міст: інтеграція сучасних технологій і міжнародного досвіду сприятиме формуванню більш

стійких, інклюзивних і конкурентоспроможних міських середовищ. Таким чином, ініціатива є не просто фінансовим інструментом, а механізмом трансформації міст у довгостроковій перспективі, закладаючи основу для сталого та адаптивного розвитку.

Література:

1. European Urban Initiative. European Urban Initiative: Policy framework and funding opportunities. *European Commission*. URL: <https://urban-initiative.ec.europa.eu>.

2. Fedeli V. Innovation in urban policy: European perspectives. *EU Regional and Urban Policy*. 2020. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-34575-4>.

3. Lenzi C. Sustainable city development in the EU context. *EU Regional and Urban Policy*. 2019. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-34575-4>.

4. Briata P. Social dimensions of urban innovation in Europe. *EU Regional and Urban Policy*. 2021. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-34575-4>.

ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДБУДОВИ МІСТ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ

Харабара В. М.

кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Масштабні руйнування інфраструктури та житлового фонду України, спричинені збройною агресією, зумовлюють необхідність формування принципово нових фінансових підходів до відбудови держави, передусім міст і територіальних громад. Урбанізовані території зазнали найбільших втрат, оскільки саме в містах зосереджена критична інфраструктура, виробничі потужності та соціальні об'єкти. Відтак відновлення міського середовища стає ключовим завданням економічної політики, що потребує інтеграції інвестиційних, інституційних та екологічних інструментів.

У сучасних умовах традиційні підходи до фінансування відбудови виявляються недостатніми, що актуалізує використання інноваційних фінансових механізмів. Одним із таких інструментів виступають «зелені» інвестиції, які поєднують економічну доцільність із екологічною відповідальністю [1]. Їхня сутність полягає у спрямуванні фінансових ресурсів на проєкти, що забезпечують не лише економічний ефект, а й зменшення негативного впливу на довкілля. У контексті відбудови міст це означає перехід від відтворення зруйнованої інфраструктури до її якісної модернізації на засадах сталого розвитку.

У системі публічних фінансів зелені інвестиції реалізуються через комплекс взаємопов'язаних інструментів. До них належать екологічно орієнтоване бюджетування, яке передбачає врахування екологічних критеріїв у процесі розподілу бюджетних ресурсів; податкові стимули для суб'єктів господарювання, що впроваджують екологічні технології; державні гарантії для зниження інвестиційних ризиків; а також

цільові трансферти місцевим бюджетам для фінансування проєктів відбудови. Така багаторівнева система інструментів створює передумови для формування ефективної фінансової бази відновлення міської інфраструктури [3].

Особлива роль у реалізації зеленої інвестиційної політики належить органам місцевого самоврядування. Саме вони виступають ключовими суб'єктами планування та впровадження проєктів відбудови міст. На муніципальному рівні формується попит на екологічні рішення, що реалізується, зокрема, через механізми зелених публічних закупівель. Застосування екологічних критеріїв у тендерних процедурах стимулює виробників до переходу на більш безпечні технології та сприяє розвитку відповідних ринків. Це дозволяє не лише підвищити якість відбудови, а й забезпечити довгострокову екологічну стійкість міських територій.

Важливим напрямом є розвиток міжмуніципального співробітництва, що набуває особливої актуальності в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Об'єднання зусиль кількох громад дозволяє реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, зокрема у сфері поводження з відходами, водопостачання чи енергозабезпечення. Такий підхід забезпечує економію від масштабу, підвищує ефективність використання ресурсів і сприяє формуванню інтегрованих систем управління міською інфраструктурою.

Суттєву роль у процесі відбудови міст відіграє приватний сектор. Залучення приватних інвестицій до фінансування інфраструктурних проєктів дозволяє компенсувати обмеженість бюджетних ресурсів та забезпечити впровадження сучасних технологій. Особливо перспективним є використання механізмів державно-приватного партнерства, які передбачають розподіл ризиків і відповідальності між державою та бізнесом. У сфері зеленої економіки такі проєкти можуть включати будівництво об'єктів переробки відходів, розвиток відновлюваної енергетики, модернізацію систем теплопостачання та впровадження енергоефективних технологій у житловому секторі.

В умовах цифрової трансформації важливим чинником ефективності інвестиційної діяльності стає впровадження сучасних інформаційних технологій у процеси управління

відбудовою. Цифрові платформи забезпечують прозорість фінансових потоків, спрощують координацію між учасниками інвестиційного процесу та створюють можливості для моніторингу реалізації проєктів у режимі реального часу. Відкритість даних сприяє підвищенню рівня довіри з боку громадян і міжнародних партнерів, що є важливою передумовою залучення додаткових інвестицій.

Залучення малого та середнього бізнесу до процесу відбудови міст є ще одним важливим аспектом формування ефективної інвестиційної моделі. Участь підприємств у реалізації проєктів через прозорі тендерні процедури сприяє розвитку конкурентного середовища, підвищує якість виконання робіт і стимулює економічну активність на місцевому рівні. Це також створює додаткові робочі місця та сприяє відновленню економічної бази міст.

Концептуально відбудова українських міст має здійснюватися на засадах принципу «відбудувати краще», що передбачає інтеграцію інноваційних технологій, екологічних стандартів і сучасних підходів до міського планування. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток енергоефективного житлового фонду, впровадження відновлюваних джерел енергії, створення сталої транспортної інфраструктури та цифровізація міського управління. Такі підходи дозволяють не лише відновити зруйновані об'єкти, а й сформувати нову якість міського середовища.

Важливим елементом сучасної моделі відбудови є інтеграція принципів сталого розвитку та екологічного фінансування у державну політику. Це передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, впровадження механізмів оцінки екологічного впливу інвестиційних проєктів та розвиток інструментів зеленого фінансування. Такі кроки сприятимуть підвищенню інвестиційної привабливості України та забезпечать доступ до міжнародних фінансових ресурсів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що зелені інвестиції виступають ключовим інструментом відбудови міст України в умовах повоєнного відновлення. Вони забезпечують не лише мобілізацію фінансових ресурсів, а й сприяють структурній

модернізації економіки, впровадженню інноваційних технологій та формуванню ефективного інституційного середовища.

Ефективна реалізація потенціалу зеленого інвестування потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення бюджетної політики, розвиток партнерських моделей взаємодії між державою, громадами та бізнесом, а також активне використання цифрових інструментів управління. Важливим є також забезпечення прозорості та підзвітності у використанні фінансових ресурсів, що підвищить довіру інвесторів і сприятиме залученню додаткового капіталу. Таким чином, відбудова міст України на основі зелених інвестицій створює передумови для формування сучасної, конкурентоспроможної та екологічно стійкої економіки. Реалізація цього підходу дозволить не лише подолати наслідки руйнувань, а й закласти основу для довгострокового сталого розвитку держави.

Література

1. Демчук А. Де громадам шукати додаткове фінансування. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/29/707113/> (дата звернення: 23.03.2026)
2. Пишний М., Олійник О., Вишневський Р. Інвестиційні моделі відновлення економіки України після війни. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14593400>
3. Ткачук Н. В. Парадигма зелених інвестицій крізь призму публічних фінансів. *Економіка та суспільство*. 2026. Вип. 83. DOI:
4. Тополов М. Нова енергетична мапа світу із «зеленими» наддержавами: куди рухається людство. *Економічна правда*. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-157> URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/22/708030/> (дата звернення: 23.03.2026).

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО (ПСИХОЛОГІЧНА МЕДІАЦІЯ) ЯК РІЗНОВИД ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Чаплак Я.В.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Чуйко Г.В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Перш ніж розкрити значення психологічного посередництва в процесі психоконсультативної взаємодії чи як різновиду психологічного консультування, потрібно дати відповідь на ключове питання цієї проблематики, що саме собою представляє психологічне посередництво (психологічна медіація) і чому його сміливо можна віднести до психосоціального чи психологічного консультування.

Психологічне посередництво (тобто, психологічна медіація, або медіація з чітко визначеним психологічним акцентом) — це певний формат психосоціальної чи психологічної допомоги, у процесі якого психолог-консультант виступає в ролі нейтральної особи (третьою стороною) між учасниками конфлікту (двома, або більше) чи напружених стосунків у відповідній взаємодії й старається допомогти їм: у відновленні комунікації (тобто, почути одне одного й прийти до певного консенсусу); в усвідомленні інтересів, потреб, емоцій тощо за позиційністю («вимагаю» чи «хочу»); у зменшенні (зниженні рівня) ескалації, тобто, дійти згоди між собою про правила міжособистісної взаємодії; у пошуку взаємоприйнятної шляху виходу з конфліктної ситуації та закріпити ці рішення на основі спільних домовленостей.

Психологічну медіацію можна ствердно назвати різновидом психосоціальної чи психологічної консультативної взаємодії, бо:

- психологічне посередництво використовує типові психоконсультативні навички у своєму процесі (акомодацию, емпатійне віддзеркалення, прийоми активного (рефлексивного) слухання, рефреймінг, уточнення, прояснення, робота з емоціями тощо);

- окрім цього, медіація з вираженим психологічним компонентом має структуру (етапи (стадії), процедури та техніки) й контракт взаємодії, як у психосоціальному чи психологічному консультуванні;

- психологічне посередництво тримає орієнтир саме на психологічну природу механізмів конфліктної ситуації (страх, образа, злість, агресія, сором, афект, потреба в контролі, травматичні тригери, стрес, невизнання, когнітивні викривлення тощо);

- медіація з психологічним акцентом спрямовує свій фокус не лише на «домовленості» (угоді), а й на ефективності самої взаємодії (визначення меж (кордонів), комунікаційні навички, повага, відповідальність тощо).

Тут важливо зазначити що психологічне посередництво не потрібно прирівнювати до психотерапії (чи психотерапевтичного консультування). Психологічна медіація може в певній мірі торкатися глибоких особистісних переживань людини, але її ключова мета — це, в першу чергу, налагодження міжособистісної взаємодії та досягнення відповідних домовленостей щодо вирішення конфліктних ситуацій, а не «лікування» тих чи інших психічних розладів в учасників певної взаємодії [4; 5].

Є визначені чіткі відмінності між індивідуальним психологічним консультуванням (класичним консультуванням), психологічною медіацією та психотерапією:

- індивідуальне психологічне консультування (класичне): взаємодія відбувається «психолог-клієнт»; ключовий фокус спрямований на внутрішній стан клієнта, ресурси, вибір тощо;

- психологічна медіація (група чи тріада): взаємодія відбувається за таким шаблоном як: «учасник А ↔ практикуючий психолог ↔ учасник В»; фокусування сконцентровано на комунікації, балансі інтересів учасників, комунікації тощо;

- психотерапія: її процес за своєю природою спрямований на триваліше й глибше пропрацювання травм, симптомів, схем, особистісних паттернів тощо.

Але, якщо не концентруватися на індивідуальному (класичному) психологічному консультуванні, то однією із форм групового психологічного консультування за П.Горностаєм [2] є психологічне посередництво (психологічна медіація) у конфліктних ситуаціях, націлене на організацію взаємодії врегулювання психологічних міжособистісних конфліктів, допомогу учасникам у пошуку конструктивних чи консенсусних шляхів виходу зі складної конфліктної психологічної ситуації [3; 6].

Як було зазначено вище, у психологічному посередництві взаємодія не діадна, а тріадна (або поліадна): практикуючий психолог проводить сесію з двома чи більше клієнтами. В основі ж проведення індивідуального психологічного консультування знаходиться діадний зв'язок «психолог-клієнт». Але в різновидах психологічної взаємодії є тріадний варіант психологічного консультування, описаний такими науковцями-дослідниками як Вільям А. Уоллес, Дональд Л. Холл [1].

Психологічне консультування у тріадному форматі «консультант-консультуємий-клієнт» (такий формат може застосовуватися в таких різновидах консультативних взаємодій як: сімейне, організаційне, управлінське та шкільне консультування) [1; 5] та групове консультування — це різновиди психологічного консультування, у яких практикуючий психолог може працювати не тільки з внутрішнім станом одного із клієнтів (чи групи клієнтів), а також із міжособистісною взаємодією. Тобто, на одному з етапів психоконсультативного процесу фахівець може використовувати психологічне посередництво (психологічну медіацію) між сторонами (2+ клієнти) і забезпечувати при цьому: межі (кордони) правил і мінімальної безпеки, структуровану комунікацію (щоб клієнти

могли почути одне одного); регуляцію в емоційній сфері (якщо спостерігається напруга); перехід від позиційності до потреб/інтересів; спільне формулювання реалістичних і конструктивних домовленостей з метою виходу з відповідної конфліктної ситуації; узгодження стратегічного плану дій у цьому спрямуванні.

Так, наприклад, досить часто психологічна медіація виступає як процедура у структурі сімейного консультування. Медіація з вираженим психологічним компонентом у процесі сімейної психоконсультативної взаємодії — це структурована психоконсультативна процедура, з допомогою якої практикуючий психолог допомагає клієнтам (членам «сімейного організму») [5]:

- скоординувати, вибудувати чи відновити ефективну комунікацію (чи хоча б зробити її керованою);
- перефокусувати конфліктну ситуацію з ракурсу «хто винен» у ракурс домовленостей, цінностей і потреб;
- знизити рівень ескалації у конфронтації й постаратися відновити кооперацію (наприклад, кооперація батьків щодо дітей);
- розробити реалістичний стратегічний план міжособистісної взаємодії (ролі, правила, графіки, фінанси, межі (кордони), способи вирішення конфліктів у майбутньому тощо).

Але, потрібно зазначити, що в порівнянні із сімейною психотерапією, фокусування психологічного посередництва як процедури сімейного консультування спрямоване не на глибинний психотерапевтичний зміні особистості, а на робочих домовленостях та процесі взаємодії. У сімейній психотерапії психологічна медіація може бути лише початковим етапом в пропрацюванні взаємодії та угод [4; 5]. чи паралельним інструментарієм у складних сімейних ситуаціях (наприклад, вирішення питання про співбатьківство після розлучення). Хоча на практиці часто застосовують комбінований дизайн: посередництво — для швидкого створення угод і правил(фінанси, побут, графік, кордони тощо); сімейне психологічне консультування чи сімейна психотерапія — для

програцювання глибинних патернів (образа, недовіра, тригери тощо), якщо клієнти цього бажають і в них є на це ресурс.

Отже, психологічна медіація — це структурований різновид психосоціального чи психологічного консультування, де практикуючий психолог допомагає учасникам конфліктної ситуації повернути конструктивний діалог у своїй взаємодії, усвідомити ціннісні й емоційні складові конфронтації та перейти до конструктивних узгоджень (домовленостей). Психологічне посередництво поєднує психологічні консультативні навички з основними принципами медіації: добровільність, нейтральність, самовизначення сторін конфлікту, конфіденційність, пріоритетність безпеки. Окрім цього, психологічна медіація може виступати процедурою психоконсультативного процесу на різних етапах її взаємодії, в залежності від ситуації. Особливо часто психологічне посередництво може бути частиною трідного психологічного консультування чи групового.

Література:

1. Wallace, William A., Hall, Donald L, Psychological consultation : perspectives and applications. United States. Pacific Grove, CA : Brooks/Cole Pub. Co., c. 1996. xv, 361 p. : ill.
2. Горностай П. П. Консультативна психологія : Теорія і практика проблемного підходу. 2-ге вид., перероб. і допов. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Ніка-Центр, 2025. 416с.
3. Зарицька В. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : Видавничий дім "Гельветика", 2019. 379 с.
4. Лeko Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2014. 520 с.
5. Панок В.Г. Психологічне консультування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / В. Г. Панок, І. М. Зварич, Я. В. Чаплak, О. М. Чернописький; ред.: І. М. Зварич, В. Г. Панок, В. М. Радчук; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2011. 272 с.

6. Практика медіації : словник-довідник / уклад. :
С.О.Гарькавець, Л.П.Волченко. Лисичанськ : ТОВ
«ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНФЛІКТІВ У ГРОМАДІ ЧЕРЕЗ ДІАЛОГІЧНІСТЬ МЕДІАЦІЇ

Шарафін О.В.

аспірант кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасні громади, особливо в умовах екзистенційної загрози з боку ворога та глибинних трансформацій потерпають від конфліктів, які не лише руйнують соціальні зв'язки, але й деструктивно впливають на здатність спільнот до розвитку. Традиційні механізми владного чи правового регулювання часто виявляються недостатніми для глибинного подолання конфліктів, оскільки зберігають монологічну логіку накладання рішень ззовні, перетворюючи сторони на пасивних об'єктів. Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою у переосмисленні підходів до вирішення конфліктів у громадах шляхом звернення до діалогічної парадигми, яка спроможна забезпечити не просто примирення сторін, а їхню онтологічну трансформацію на принципово новій основі.

Завданням дослідження є аналіз методологічних засад трансформації конфліктів через призму діалогічності.

Сучасні практики вирішення конфліктів у громадах поступово виходять за межі традиційного підходу, орієнтованого виключно на досягнення угоди, який Роберт Буш та Джозеф Фолгер критично окреслюють як «розповідь про задоволення інтересів». У цій моделі медіація зводиться до інструментального пошуку компромісу, де діалог виступає лише засобом обміну претензіями та пошуку взаємоприйнятного розподілу ресурсів [1, с. 3–8]. Однак для глибинної трансформації конфліктів, що руйнують соціальну тканину громад, такий підхід виявляється недостатнім, оскільки він не зачіпає сутнісних змін у свідомості учасників.

Альтернативою виступає трансформаційний підхід, який фокусується не на результаті угоди, а на зміні якості взаємин між сторонами. Буш та Фолгер виокремлюють два ключових моменти

такого підходу: розширення можливостей та взаємне визнання [1, с. 84–96]. Розширення можливостей полягає у здатності сторін приймати власні рішення, тоді як взаємне визнання передбачає перехід від інструментального сприйняття до прийняття іншого як суб'єкта з власною гідністю.

Сучасна конфліктологія пропонує розмаїття підходів до врегулювання суперечок, однак не всі вони здатні забезпечити глибинну трансформацію відносин у громаді. Традиційні моделі, зокрема підхід влади/сили (адміністративне втручання) та підхід прав (формально-юридичне вирішення), зосереджуються на прийнятті рішень ззовні, зведені до монологічного накладання зобов'язань, що часто залишає сторони конфлікту в позиції пасивних об'єктів впливу [1, с. 47]. На відміну від них, «гарвардський» (медіаційний) підхід, розроблений Роджером Фішером та Вільямом Юрі, робить крок до діалогу, фокусуючись на взаємовигідній реалізації інтересів сторін через принципові переговори [2, с. 39]. Однак і він залишається у площині інструментального пошуку компромісу, не завжди зачіпаючи глибинні трансформації особистісного та культурного рівнів.

Переломним є трансформаційний підхід, концепція якого базується на синтезі відновної та трансформаційної філософії, і який концентрується не лише на вирішенні конфлікту, але й на відновленні зруйнованих відносин та побудові нових форм взаємодії [2, с. 18]. Згідно з теорією Джона Пола Ледерака, трансформація орієнтована на глибинні конструктивні зміни з метою побудови здорових взаємовідносин у спільноті. Вона базується на двох принципах: розумінні конфлікту як природного явища з потенціалом розвитку та готовності використати цей потенціал для позитивних змін [3, с. 10].

Не варто забувати, що в основі будь-якого конфлікту завжди є сприйняття стороною себе та іншого. У такому випадку варто звернутися до концепції Мартіна Бубера про відношення «Я-Ти», яка надає онтологічне підґрунтя ідеї взаємного визнання. Бубер стверджує, що справжня зустріч із «Ти» трансформує саме «Я», розкриваючи його автентичну сутність через взаємодію [4, с. 24–37]. У контексті конфліктів у громаді це означає, що сторони перестають бути «позивачем» і «відповідачем», вони позбавляються відносин «Я-Воно», а стають суб'єктами

спільного пошуку істини, що лежить поза їхніми первинними позиціями.

Ще глибше етичний вимір трансформації розкриває феноменологія Еммануеля Левінаса. Його концепція «Обличчя Іншого» (*le visage d'autrui*) демонструє, що справжнє визнання настає не як акт волі, а як етична відповідь на первинний заклик Іншого [5, с. 187–201]. Обличчя Іншого, його вразливість зупиняє моє прагнення до поглинання іншого і спонукає до відповідальності. У медіації ця динаміка проявляється як момент, коли учасник конфлікту раптово усвідомлює глибину шкоди, завданої іншому, і це усвідомлення стає сильнішим за прагнення до власної вигоди. Такий етичний імператив є фундаментом для глибокої трансформації конфлікту, а не поверхневого примирення.

Проте для реалізації цього потенціалу у громаді необхідний простір, де діалог може вийти за рамки звичних патернів вирішення конфліктів. Джон Пол Ледерак у своїй концепції «моральної уяви» наголошує, що трансформація конфлікту потребує здатності учасників уявити себе у відносинах, які ще не існують, але потенційно можливі [3, с. 27–35]. Ця концепція базується на можливості сприймати конфлікт як природне явище, у якому закладений потенціал конструктивного розвитку та змін. Тобто це не про креативність чи фантазії, а онтологічна готовність вийти звідти, де «все чітко визначено», і створити простір для змін [3, с. 112–120].

Тоді саме діалогічність медіації, яка поєднує концепцію М. Бубера «Я-Ти» із етичною відповідальністю Е. Левінаса, створює саме такий простір, де можна і варто не боятися конфлікту, а трансформувати його у взаємовигідне вирішення конфлікту. Це дозволить громаді не просто тимчасово «вирішити» інцидент, або «замирити» його а створювати нові соціальні зв'язки, які будуть базуватися на спільному досвіді, а отже і на довірі.

Таким чином, ми бачимо, що трансформація конфліктів через медіацію починається не з техніки переговорів, а зі зсуву парадигми: від інструментального використання діалогу до сприйняття його як онтологічного фундаменту відносин, де

визнання іншого та етична відповідальність стають каталізаторами зміни соціальної реальності.

Ключовим є те, що трансформаційний підхід спрямований на зміни чотирьох вимірів: особистісного (зміна свідомості учасників), відносин (трансформація взаємин між сторонами), структурного (зміна інституційних рамок) та культурного (трансформація цінностей та норм) [6, с. 10]. Це повністю резонує з діалогічною парадигмою: якщо гарвардський метод працює переважно на структурному рівні, то трансформаційна медіація, опираючись на діалогічність, проникає в особистісний та культурний виміри, змінюючи саму свідомість учасників через взаємне визнання.

У цьому контексті важливо розрізнати роботу з позиціями та інтересами, що є центральним для гарвардського методу, але набуває нового смислу у діалогічній перспективі. Позиції – це зовнішні, часто жорсткі та конфронтаційні заяви сторін, тоді як інтереси відображають глибинні потреби, страхи та цінності. Діалогічна медіація, однак, йде далі за просте «відокремлення людей від проблеми». Вона створює простір, де інтереси стають видимими через «Обличчя Іншого, а їхнє узгодження відбувається не як торг, а як етичний акт відповідальності за Іншого. Реалізація цього підходу у громаді вимагає системного та комплексного підходу, який розглядає конфлікт як «живий організм» з власною історією, контекстом та динамікою змін.

Таким чином, можна дійти висновку, що трансформація конфліктів у громаді через діалогічність медіації потребує кардинального зсуву парадигми: від інструментального пошуку компромісу до онтологічного сприйняття діалогу як простору взаємного визнання. Концепція Дж. П. Ледерака демонструє, що справжня трансформація неможлива без здатності учасників уявити нові форми співіснування, що виходять за рамки наперед визначених позицій. Комплексний підхід, який поєднує розширення суб'єктності та глибинне етичне визнання, дозволяє медіації проникати не лише в структурний, але й в особистісний вимір конфлікту, забезпечуючи стійкість громади через відновлення довіри та конструювання спільних цінностей. Таким чином, діалогічна медіація постає не просто методом врегулювання суперечок, а фундаментальним механізмом

побудови міцних соціальних зв'язків та розбудови мирного співіснування на рівні громади.

Література:

1. Bush, R. A. B., & Folger, J. P. (2005). *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict* (Rev. ed.). Jossey-Bass.
2. Fisher, R., Ury, W., & Patton, B. (1991). *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In* (2nd ed.). Penguin Books. – P. 39; 78.
3. Lederach, J. P. (2003). *The Little Book of Conflict Transformation*. Good Books. – P 64.
4. Buber, M. (1970). *I and Thou* (W. Kaufmann, Trans.). Scribner's. (Original work published 1923). – P. 24–37.
5. Levinas, E. (1969/1979). *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority* (A. Lingis, Trans.). Martinus Nijhoff Publishers. (Original work published 1961). – P. 187–201.
6. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання: практичний посібник Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусев, В. І. Давидов, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, О. Г. Цукур / за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, 2020. – С. 78-91.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЕФЕКТИ

Юрій Е.О.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і
кредиту Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Сучасний етап розвитку системи публічних фінансів України характеризується суттєвими трансформаційними процесами, зумовленими як євроінтеграційним курсом держави, так і безпрецедентними викликами, пов'язаними з воєнним станом. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення ефективного державного фінансового контролю, який виступає ключовим інструментом гарантування прозорості, підзвітності та раціонального використання бюджетних ресурсів.

Реформування системи публічних закупівель, з одного боку, забезпечило оперативність задоволення нагальних потреб держави, з іншого — актуалізувало ризики зниження рівня конкуренції та послаблення контрольних механізмів [1]. Це обумовлює необхідність комплексного аналізу ефективності інструментів державного фінансового контролю, зокрема моніторингу закупівель, як базового елементу системи запобігання фінансовим порушенням.

В умовах воєнного стану в Україні відбулося суттєве розширення застосування спрощених і неконкурентних процедур закупівель, включаючи прямі договори та відкриті торги з особливостями. Така лібералізація процедур дозволила значно скоротити часові витрати на забезпечення потреб оборони та критичної інфраструктури, однак водночас спричинила зростання ризиків неефективного використання бюджетних коштів [2].

Ключову роль у мінімізації зазначених ризиків відіграє державний фінансовий контроль, реалізація якого покладена на Державну аудиторську службу України відповідно до чинного

законодавства [3]. Основним інструментом такого контролю є моніторинг закупівель, який забезпечує як превентивний, так і коригувальний вплив на діяльність замовників.

Аналіз статистичних даних свідчить про стійку тенденцію до зростання кількості проведених моніторингів у 2020–2023 роках із подальшим незначним зниженням у 2024 році, що зумовлено стабілізацією системи та оптимізацією контрольних заходів [4]. Водночас охоплення значної кількості закупівельних процедур моніторингом дозволило виявити системні порушення, які мають повторюваний характер.

Структурний аналіз порушень демонструє, що найбільш проблемними залишаються етапи оцінки тендерних пропозицій (близько 43 %) та дотримання вимог щодо оприлюднення інформації (16 %) [4]. Це свідчить про недостатній рівень професійної підготовки замовників, а також про наявність інституційних дисфункцій у системі управління закупівлями.

Водночас позитивною тенденцією є поступове скорочення кількості виявлених та попереджених порушень, що є індикатором зростання дисциплінованості учасників системи та підвищення ефективності контрольних заходів [5]. Значну роль у цьому відіграє впровадження автоматизованих ризик-індикаторів, які дозволяють оперативно ідентифікувати потенційно проблемні закупівлі [1].

Особливої уваги заслуговує функція моніторингу як інструменту не лише фіксації порушень, а й їх попередження. Завдяки можливості своєчасного реагування на виявлені недоліки забезпечується мінімізація фінансових втрат та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Таким чином, державний фінансовий контроль у сфері публічних закупівель в умовах воєнного стану набув нових функціональних характеристик, поєднуючи гнучкість реагування з необхідністю забезпечення прозорості та підзвітності. Моніторинг закупівель підтвердив свою ефективність як ключовий інструмент запобігання порушенням і підвищення фінансової дисципліни.

Водночас збереження системних порушень на окремих етапах закупівельного процесу свідчить про необхідність подальшого вдосконалення інституційного середовища,

підвищення кваліфікації замовників та розширення аналітичних інструментів контролю. Перспективним напрямом розвитку є інтеграція нецінових показників оцінки ефективності закупівель та гармонізація національної системи контролю з європейськими стандартами.

Література:

1. Захаров Д., Федорова О. Публічні закупівлі в умовах воєнного стану: баланс між гнучкістю та прозорістю. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. Вип. 10. С. 343-358.
2. Пантелеймоненко А., Мілька А., Павленко О. Публічні закупівлі в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №51.
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.93 р. № 2940-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
4. Публічний модуль аналітики ВІ Prozorro. URL: <https://bi.prozorro.org/hub/stream/aaec8d41-5201-43ab-809f-3063750dfafd>
5. Державна аудиторська служба України. Статистичні звіти URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/53>

Трибуна Молодого Науковця

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Богущ Д.

студентка 2 курсу групи ПБС-24-1

Навчально-наукового інституту права ДПУ

Науковий керівник: Наталія ЛАГОВСЬКА,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу

Державний податковий університет м. Ірпінь, Україна

В умовах масштабних руйнувань міської інфраструктури, спричинених збройною агресією проти України, особливої актуальності набувають питання правового забезпечення її відновлення. Ефективна відбудова об'єктів житлово-комунального господарства, транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури неможлива без належного договірного регулювання відносин між державою, органами місцевого самоврядування, підрядними організаціями, інвесторами та міжнародними партнерами. Саме договірні відносини виступають ключовим юридичним інструментом реалізації проєктів відновлення, забезпечуючи розподіл ризиків, відповідальності, фінансових ресурсів та контроль за виконанням зобов'язань. Водночас сучасні виклики, пов'язані з необхідністю оперативного відновлення інфраструктури, залученням міжнародної технічної допомоги, застосуванням механізмів державно-приватного партнерства та дотриманням принципів прозорості й підзвітності, зумовлюють потребу в удосконаленні правового регулювання договірних відносин у цій сфері. Отже, дослідження договірних відносин як основи відновлення міської інфраструктури є своєчасним і має важливе теоретичне та практичне значення.

Проблематика договірних відносин традиційно перебуває у центрі уваги цивільно-правової та господарсько-правової науки, зокрема у працях вітчизняних і зарубіжних науковців досліджуються питання правової природи договору, його

функцій, класифікації, а також особливостей укладення та виконання господарських договорів. Окремі аспекти правового регулювання відносин у сфері будівництва, публічних закупівель, інвестиційної діяльності та державно-приватного партнерства також знайшли відображення у наукових дослідженнях. Водночас комплексний аналіз договірних відносин саме як системоутворюючого елементу відновлення міської інфраструктури в умовах післявоєнної реконструкції залишається недостатньо розробленим. Наявні наукові підходи не повною мірою враховують сучасні виклики, пов'язані з інтеграцією міжнародних стандартів, участю іноземних донорів, необхідністю прискорених процедур укладення договорів та посилення контролю за ефективним використанням ресурсів. Це зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі.

Прийняття 19 червня 2025 року Законом України «Про публічно-приватне партнерство» № 4510-IX створило принципово нову правову рамку для структурування відносин між публічним і приватним секторами у сфері відновлення інфраструктури [1]. Закон визначає публічно-приватне партнерство (далі – ППП) як співробітництво між публічним та приватним партнерами, що здійснюється на основі договору та відповідає встановленим ознакам. Договір ППП передбачає взяття приватним партнером зобов'язань щодо фінансування (повного або часткового), будівництва, реконструкції, капітального ремонту та технічного обслуговування об'єкта, з можливою передачею права на управління та надання суспільно значущих послуг [1]. Зазначена конструкція є оптимальною для відновлення комунальних об'єктів – доріг, мостів, шкіл, лікарень, систем водопостачання та енергомереж.

Для контексту відновних міст особливе значення мають кілька нововведень Закону № 4510-IX:

- по-перше, до переліку публічних партнерів віднесено господарські товариства публічного сектору, що розширює коло суб'єктів, уповноважених укладати договори ППП на локальному рівні.

- по-друге, передбачено можливість поєднання приватного та донорського фінансування як на етапі будівництва,

так і на етапі управління, що мінімізує ризики для приватних партнерів і робить проєкти доступнішими для невеликих громад.

- по-третє, запроваджено спрощений порядок підготовки проєктів ППП для відбудови зруйнованої інфраструктури, який діятиме під час воєнного стану і ще сім років після його завершення.

Окрему увагу заслуговує інструмент «інфраструктури в розстрочку», закріплений у Законі: держава отримала право оплачувати реалізацію проєктів приватному партнеру бюджетними коштами вже після введення об'єкта в експлуатацію [2]. Зазначений підхід зменшує навантаження на бюджети різних рівнів і водночас стимулює якісне виконання робіт, оскільки фінансова винагорода прив'язана до результату. Для міських громад, які потребують відновлення, це формує передумови для реалізації більшої кількості соціально значущих проєктів навіть за обмеженого фінансування.

На міжнародному рівні договірна модель відновлення міст також набуває інституційного оформлення. Під час Конференції з питань відновлення України (URC 2025) у Римі підписано угоди та меморандуми загальним обсягом 3,55 мільярдів євро, зокрема фінансову угоду з Європейським інвестиційним банком на 134 млн євро щодо відновлення транспортних мереж [3]. План заходів на 2025-2027 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку містить 101 пункт щодо комплексного відновлення регіонів, включаючи створення сучасної соціальної інфраструктури в громадах [4]. Зазначені документи підтверджують, що договірні механізми стають ключовим інструментом координації зусиль усіх учасників відновлення.

Водночас повноцінне впровадження нової моделі ППП неможливе без ухвалення низки підзаконних нормативно-правових актів, що наразі перебувають на етапі розробки [2]. Для територіальних громад критичним залишається питання інституційної спроможності: укладання та супровід складних договорів ППП потребує відповідної юридичної та управлінської кваліфікації, якої багатьом громадам бракує. Без цілеспрямованого навчання та методичної підтримки на місцевому рівні договірний інструментарій ризикує залишитися

недоступним саме для тих громад, які потребують відновлення найбільше.

Отже, договірні відносини, побудовані на засадах публічно-приватного партнерства, становлять юридичний фундамент відновлення міської інфраструктури. Закон № 4510-IX сформував адаптовану до воєнних і повоєнних реалій правову базу, що поєднує приватні інвестиції, донорські ресурси та публічний інтерес у єдину систему. Подальша ефективність зазначеного механізму залежить від якості підзаконного регулювання, розвитку інституційної спроможності громад та послідовної імплементації європейських стандартів.

Література:

1. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Лаговська Н.В., Лаговська Т.В. Особливості впровадження громадського бюджету в Україні як інструменту розвитку місцевої демократії. Ірпінський юридичний часопис. 2023. Вип. 3 (12). С. 85–92.

3. Kovacs E.M. Participatory budgeting and the collaborative governance movement on the Hungarian local government level. The Future of Public Administration Enabled Through Emerging Technologies: the 31st NISPAcee Annual Conference 2023 e-proceedings (Serbia, Belgrade, May 25-27, 2023). URL: https://www.nispa.org/files/conferences/2023/e-proceedings/system_files/papers/nispacee2023_Kovacs_Eva.pdf (дата звернення 31.03.2026).

4. Pulkkinen M., Sinervo L.-M., Kurkela K. Premises for sustainability – participatory budgeting as a way to construct collaborative innovation capacity in local government. Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management. 2024. Vol. 36, № 1. P. 40–59. DOI: 10.1108/JPBAFM-04-2022-0077.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У МЕДІАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Бурякова О. В.

студентка 2 курсу юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Волкова Н.О.

асист. кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

У сучасному світі, що постійно розвивається, медіація, як спосіб альтернативного вирішення спорів, набуває все більшого поширення. Для забезпечення ефективної взаємодії учасників медіаційного процесу важливе значення має психологічне середовище, в якому він відбувається. Саме психологічна безпека є основою для досягнення консенсусу, а також окремим елементом гарантії основоположних прав людини.

Емі Едмондсон досліджувала поняття психологічної безпеки у бізнес-середовищі та закріпила його визначення, як - спільне переконання команди, що середовище є безпечним для міжособистісного ризику. [1] Іншими словами, психологічна безпека – це впевненість людини у тому, що вона не буде покарана чи принижена за те, що висловлює свої ідеї, задає питання, ділиться занепокоєннями або визнає свої помилки. Концепція психологічної безпеки у контексті медіації охоплює стан захищеності особи від психологічного тиску, маніпуляцій, залякування та будь-яких форм психологічного насильства з боку протилежної сторони, посередника або третіх осіб під час переговорного процесу.

У процесі медіації психологічна безпека виступає безпосереднім гарантом основоположних прав людини, які закріплені Загальною декларацією прав людини 1948 року (далі - Декларація). Зокрема, стаття 19 Декларації зазначає, що: «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення». [2] Таким чином, це положення є опосередкованим законодавчим закріпленням концепції психологічної безпеки,

адже свобода вільно висловлювати переконання — без страху покарання чи приниження — є не лише правовою нормою, а й загалом сутнісною ознакою психологічно безпечного середовища, зокрема і у медіації.

Формувати та підтримувати психологічну безпеку осіб під час переговорів допомагають принципи медіації, що в Україні закріплені Законом «Про медіацію» (далі - Закон). Відповідно до положень Закону: «медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації». [3] Кожна з цих засад виконує важливу та незамінну функцію у формуванні психологічно безпечного середовища медіаційного процесу. Наприклад, добровільність виключає примусовий характер участі і, відповідно, особа, яка вільно обирає участь у медіації, відчуває себе в безпеці та більше відкрита до діалогу. Принцип конфіденційності формує безпечний простір для комунікації, в якому сторони можуть відверто висловлювати свої позицію без побоювання, що розкрита інформація буде використана проти них, що допомагає знизити рівень психологічної напруги. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора усуває можливість медіатора діяти в інтересах однієї зі сторін чи застосування психологічного тиску на будь-кого з учасників, гарантуючи кожній стороні відчуття рівної поваги та неупередженого ставлення з боку третьої особи. І також, самовизначення та рівність прав сторін нейтралізує ефект дисбалансу між учасниками конфлікту, оскільки рівні процесуальні можливості та право самостійно визначати порядок денний і зміст угоди дозволяють кожній стороні відчути себе рівноправним учасником, що є критично важливим для психологічної безпеки учасника, що попередньо знаходиться у слабшому становищі.

Проте, на практиці, дотримання закріплених принципів не є достатньою умовою для підтримання сталого рівня психологічної безпеки. Медіація базується не лише на добровільності та конфіденційності, а й на емоційному інтелекті її учасників. Відповідно, кожен випадок та суспільні відносини, де виникають розбіжності в інтересах сторін, є абсолютно

унікальним. Саме медіатор виступає гарантом основоположних прав, зокрема і психологічної безпеки учасників процесу. Принципи виступають лише основою для формування безпечного середовища, а для підтримання цього рівня посереднику варто застосовувати відповідні навички. Наприклад, активне слухання допомагає зосередитися на тому, що говорить людина. Також, важливим є умінням повторити людям їхні слова їхніми ж словами, щоб вони мали змогу почути себе зі сторони. Це підкреслює цінність того, що вони сказали і визнати, що це справді їхня думка. Тож якщо ви застосовуєте цю практику до всіх, це підтвердить, що їх справді слухали та підвищить рівень безпеки, оскільки сторони знатимуть, що жодна з точок зору не має пріоритету над іншою. Крім того, навичка ставити уточнюючі запитання до сторін, щоб наштовхнути їх до досягнення спільного рішення.

Також, психологічна безпека у медіації формується не лише через вербальну комунікацію, а й через архітектуру медіаційного простору. Фізичне середовище (освітлення, розташування меблів, відсутність бар'єрів) виступає "німим медіатором", що підсвідомо сигналізує сторонам про рівність та захищеність. Зокрема, принцип "круглого столу" або відсутність ієрархічної посадки мінімізує відчуття домінування однієї зі сторін. Таким чином, створення безпечного середовища починається з організації простору, який має нівелювати тривожність та сприяти деескалації конфлікту на рівні нейропсихологічного сприйняття[6]

Головна роль медіатора полягає в тому, щоб допомогти сторонам висловити свої ідеї один одному і використання відкритих запитань справді сприяє відчуттю психологічної безпеки учасників.

Отже, психологічна безпека у медіації є комплексним поняттям, що перебуває на перетині права, психології та етики. Її забезпечення є невід'ємною частиною гарантії прав людини, оскільки без реальної психологічної захищеності учасника неможливо говорити про дотримання принципів рівності, добровільності та поваги до людської гідності. Як показує практика, люди значно краще за будь-кого іншого розуміють, що з ними відбувається і що їх турбує. Саме тому, якщо надати їм

безпечний простір для висловлення своїх турбот, вони здатні самостійно сформулювати для себе найкращі результати.

Важливо підкреслити, що психологічна безпека тісно пов'язана із правом на вразливість. У традиційному судовому процесі виявлення слабкості чи визнання помилки часто трактується як програш. Натомість у медіації безпека створює умови, де сторона може відійти від захисної стратегії "боротьби" і перейти до стратегії "спільного вирішення проблеми"[5]. Це перетворює медіацію на інструмент відновного правосуддя, де визнання заподіяної шкоди або власної неправоти не веде до соціальної стигматизації, а стає необхідним етапом відновлення справедливості та міжособистісної довіри.

У сучасних реаліях концепція психологічної безпеки набуває нової специфіки в умовах онлайн-медіації. Цифровий формат вимагає від медіатора додаткових зусиль для забезпечення конфіденційності та відчуття "присутності". Психологічна безпека тут включає впевненість сторін у технічній захищеності каналів зв'язку та відсутності сторонніх осіб поза кадром. Це розширює роль медіатора: він має бути гарантом не лише етичної, а й цифрової безпеки, що є критично важливим для збереження автентичності діалогу в дистанційному форматі[7]

Суть психологічно безпечного середовища полягає у підтримці вільного висловлення думок у конструктивний, поважний спосіб. Таким чином, я вважаю, що створення умов психологічної безпеки у медіації є обов'язковим елементом дотримання прав людини, оскільки формальне дотримання принципів медіації не гарантує справжньої рівноправності сторін.

Література:

1. How Mediation Skills Promote Psychological Safety at Work – Personal Challenges for Leaders. *CAOS Conflict Management*. 18.01.2022. URL: <https://www.caos-conflict-management.co.uk/Psychological-Safety-Workshop.html> (дата звернення: 01.04.2026).

2. Загальна декларація прав людини : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948, № 217 А (III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

3. Закон України "Про медіацію" : Верховна Рада України від 16.11.2021, № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Едмондсон Е. Робота без страху: Створення психологічної безпеки на робочому місці для навчання, інновацій та розвитку / пер. з англ. Київ: Vivat, 2020. 352 с. (*Джерело щодо концепції Psychological Safety*).

5. Кларк Т. Чотири етапи психологічної безпеки: На шляху до інклюзивної та інноваційної культури. Сан-Франциско: Berrett-Koehler Publishers, 2020. 200 с.

6. Ващенко І. В. Психологія переговорів і медіації : навч. посіб. Харків: Право, 2018. 240 с.

7. Берклі Д., Каплан М. Медіація: мистецтво вирішення конфліктів. Практичний посібник. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 312 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ПІСЛЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ

Віщудель В.І.

студентка 508 групи ОПП «Медіація» спеціальності D8 Право
Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Науковий керівник – д.ю.н., проф. Р.О.Гаврилюк

Вступ. Колективна травма, спричинена війнами, кризами чи іншими масштабними потрясіннями, суттєво впливає на психологічний стан громади, порушуючи відчуття безпеки, довіри та соціальної згуртованості. Відновлення громади після таких подій є складним багаторівневим процесом, який передбачає не лише матеріальну реконструкцію, а й психологічну реабілітацію її членів. Особливу роль у цьому процесі відіграють психологічні механізми, спрямовані на подолання наслідків травматичного досвіду та відновлення соціальних зв'язків. Вивчення цих процесів є важливим для розробки ефективних стратегій підтримки громад у посттравматичних умовах. Таким чином, дослідження психологічних механізмів відновлення громад набуває особливої актуальності в сучасних умовах суспільних трансформацій.

Кожна група незалежно від її чисельності прагне захищати від руйнування систему своїх групових цінностей і свою картину світу. Зрозуміло, що колективна травма створює загрозу цінностям групи, адже вони можуть бути зруйновані [1, с. 89].

Виклад основних результатів дослідження.

Дослідження підтверджують, що якщо травматичний досвід суспільства не пропрацювати, незагойні рани минулого перетворюються на бар'єр на шляху примирення. Травмовані групи можуть плекати почуття образи, помсти, недовіри до «інших», що підживлює міжгрупову напругу [2]. В літературі наголошується, що побудова резиліентності – тобто здатності спільнот адаптуватися і одужати після потрясінь – є ключем до подолання травми та відновлення миру. Іншими словами, без

лікування колективної травми неможливо повністю примирити суспільство: сталий мир потребує зцілення минулого. Невирішена травма має пряму кореляцію зі схильністю до подальшого насильства [3, с. 483].

Аналізуючи психологічні механізми відновлення громад після травматичних подій, доцільно звернутися до досліджень американських учених, які вивчали досвід постраждалих від урагану «Катріна» (2005) та розливу нафти з платформи Deepwater Horizon Gulf у Мексиканській затоці (2010) [4].

Серед ключових тем, що постали в опитуваннях, центральне місце посідала єдність як базовий механізм психологічної стабілізації. Вона проявлялася через відчуття спільноти, підтримку сім'ї, друзів, взаємодію з молоддю, а також через щедрість і взаємодопомогу. Така соціальна згуртованість виконувала функцію емоційного ресурсу, що сприяв відновленню після травми. Водночас важливим чинником благополуччя виявилася не лише отримана допомога, а й можливість допомагати іншим, що надавало людям відчуття сенсу та контролю. Окремо підкреслювалася роль систем особистої підтримки як механізму подолання стресу. Один із учасників зазначив: «Чи то ваша власна родина, чи ваша церковна родина, чи просто випадкові сусіди. Ви зближуєтесь, кожен хоче допомогти одному» [4]. Це свідчить про активацію механізму соціального зближення в умовах кризи.

Інший респондент наголосив на значенні культурної ідентичності як ресурсу відновлення: «Як афроамериканська спільнота, святкування нашої культури та святкування вашої культури справді допомагає вам відновитися» [4]. Тут простежується механізм відновлення через підтримку колективної ідентичності та спільних цінностей.

Також важливим був фактор приналежності до знайомого середовища, що знижує рівень тривоги та невизначеності: «це те, що [група підтримки] дійсно допомагає вам залишатися здоровим глуздом. Так, ви б краще відбудували все в знайомій вам спільноті, ніж починали все спочатку деінде» [4].

Окрему роль відігравала взаємодія з дітьми, яка виконувала подвійний психологічний ефект: з одного боку – усвідомлення їхнього стресу, з іншого – отримання емоційної

підтримки від них. Учасники зазначали: «Спілкуйтеся зі своїми дітьми. Тому що вони також переживають стрес», а також «знаєте, я покладався на них [дітей], ніби ставився до них більше як до дорослих, ніж як до дітей» [4]. Це ілюструє механізм взаємної емоційної регуляції в сім'ї.

Загалом учасники підкреслювали важливість взаємодопомоги як двостороннього процесу – як через отримання підтримки, так і через її надання іншим. Саме ця взаємність сприяла відновленню психологічної рівноваги та формуванню відчуття спільної мети. Як бачимо, у даному дослідженні психологічні механізми фактично присутні, хоча вони і описані через приклади й досвід людей, зокрема реально проглядаються такі механізми як соціальна підтримка, соціальна згуртованість, альтруїзм як копінг-стратегія, відновлення через ідентичність, почуття сенсу та інші.

Розглянемо також психологічні механізми відновлення громади в умовах надзвичайної ситуації російської збройної агресії проти України. Підтримка хорошого настрою населення та його психічного здоров'я в умовах надзвичайної ситуації, війни, безпосередньо впливає на здатність людей реагувати на загрози та щоденні виклики, на безпеку життєдіяльності громади, усунення паніки та апатії. Допомога постраждалим внаслідок посттравматичного стресового розладу має комплексний характер, як індивідуальної допомоги психолога, так і заходів колективного впливу [5, с. 176].

Шляхи подолання колективної травми можна розділити на соціально-політичні, суспільні та міжнародні політичні заходи. Створення пам'ятників, героїчного епосу, літератури, музики, пісень, театральних постановок, фільмів, де події проживаються заново і відповідно відпускаються, є затратними соціально-політичними механізмами відновлення психічного здоров'я громад та повинні закладатися до місцевих та центральних бюджетів усіх рівнів. Організація суспільних заходів з відзначення річниць, днів пам'яті та скорботи, меморіалів має вагомий вплив на зняття гострого болю, полегшення стресу та страждань від посттравматичного стресового розладу. Важкість наслідків колективної психотравми пов'язана з проблемою справедливого покарання сторони, що

спричинила конфлікт. Тому проведення покарання винних у російській збройній агресії проти України у законних рамках політичного міжнародного процесу нового Нюрнберзького трибуналу є корисним та вкрай необхідним інструментом зменшення колективного травмування українців, особливо у наступних поколіннях, та «заспокоєння» агресора для унеможливлення розвитку конфлікту у наступні періоди [5, с. 176].

Як витікає з описано вище, психологічними механізмами тут виступають символізація та меморіалізація травматичного досвіду, наративізація (створення колективного наративу), колективне переживання і відреагування (емоційне опрацювання), ритуалізація пам'яті, нормалізація емоцій через спільні практики, соціальне визнання травми, відновлення почуття справедливості (justice restoration), зниження колективної тривоги через покарання винних, трансгенераційна профілактика травми.

Висновки. Відновлення громади після колективної травми є не лише соціальним чи політичним процесом, а насамперед глибинною психологічною трансформацією, що охоплює як індивідуальний, так і колективний рівні. Ефективність цього процесу визначається здатністю суспільства активувати механізми згуртованості, смислотворення та взаємної підтримки, які забезпечують подолання деструктивних наслідків травматичного досвіду. Важливу роль відіграє інтеграція травми в колективну пам'ять через символічні та ритуальні практики, що сприяють її опрацюванню та зменшенню напруги. Водночас досягнення справедливості виступає необхідною умовою довготривалого психологічного відновлення та запобігання відтворенню травми у майбутньому. Таким чином, комплексне поєднання психологічних, соціальних і правових механізмів є основою стійкого розвитку та резилентності посттравматичних громад.

Література:

1. Горностай П. П. Групові захисні механізми як форма реагування на колективні травми. *Проблеми політичної психології. Збірник наукових праць*. № 8 (22). 2019. С. 89-114.

2. Hirschberger G. Collective Trauma and the Social Construction of Meaning. *Frontiers in Psychology*. 2018. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2018.01441/full> (дата звернення: 31.03.2026).

3. Онищенко Г. А., Фоменко А. Є., Несправа М. В. Подолання колективної травми через медіацію: перспективи примирення. *Humanrights and publicgovernance: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing*. 2025. С. 482-505.

4. Howard Osofsky, Joy Osofsky, Leia Y Saltzman, Estilla Lightfoot, Jule De King, Tonya C Hansel. Mechanisms of recovery: Community perceptions of change and growth following multiple disasters. *Front Psychol*. 2022. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9721291/?utm_source (дата звернення: 31.03.2026).

5. Лазарюк В. Колективна психологічна травма в умовах надзвичайної ситуації російської збройної агресії проти України. *Збірник тез III Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 20-21 квітня 2023*. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. С. 174-177.

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУГИ В ГРОМАДАХ

Водоп'ян А.І.

студентка 5 курсу юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Нестеренко Л.Б.

асистентка кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

У сучасних умовах розвитку суспільства соціальні громади дедалі частіше стикаються з таким явищем як зростання конфліктності та напруги між різними групами населення. Це зумовлено комплексом факторів, серед яких економічна нерівність, культурне розмаїття та загальне зниження рівня довіри до державних і соціальних інституцій. В таких умовах конфлікт перестає бути поодиноким явищем і перетворюється на системний елемент соціальної взаємодії, що без належного врегулювання може призводити до дестабілізації громад [4, с. 34-40].

Традиційні механізми реагування на конфлікти, зокрема судові процедури, хоча й залишаються необхідними, не завжди забезпечують відновлення соціальних зв'язків і часто не усувають глибинних причин протистояння. Саме тому особливої актуальності набуває медіація як інструмент, здатний не лише вирішувати конфлікти, але й знижувати рівень соціальної напруги, формувати культуру діалогу та відновлювати довіру між членами громади [3].

Медіація визначається як добровільний і конфіденційний процес врегулювання конфлікту за участю нейтрального посередника, який не нав'язує рішення, а сприяє налагодженню ефективної комунікації між сторонами та допомагає їм самостійно знайти взаємоприйнятний вихід із ситуації [1]. На відміну від судового розгляду, де рішення ухвалюється зовнішнім органом і часто сприймається як примусове, у медіації результат є спільно виробленим, що суттєво підвищує рівень

його прийняття та виконання. У контексті функціонування громад медіація набуває особливого значення, оскільки дозволяє врегульовувати конфлікти між людьми, які надалі мають співіснувати в одному соціальному просторі. Вона створює безпечне середовище для відкритого діалогу, в якому учасники можуть висловити свої емоції, інтереси та потреби, що часто залишаються поза увагою у формалізованих процедурах [4, с. 72-75].

Фундаментальне значення медіації розкривається також через її філософське підґрунтя, пов'язане з ідеями відновного правосуддя. Як зазначається в дослідженнях, конфлікт є наслідком порушення базових очікувань взаємної довіри та доброзичливості між людьми, а тому ефективне його вирішення повинно бути спрямоване не лише на встановлення вини та застосування санкцій, але й на відновлення порушених соціальних зв'язків [2, с. 15-22]. У цьому контексті медіація виступає як інструмент відновлення, а не покарання, що дозволяє трансформувати саму природу конфлікту.

Соціальна напруга в громадах проявляється як стан загострених суперечностей, що супроводжується зниженням рівня довіри, посиленням протистоянь та ризиком ескалації конфлікту. Її причини є багатогранними і включають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До них належать економічна нерівність, соціальна диференціація, культурні та етнічні відмінності, політична поляризація, а також відсутність ефективних каналів комунікації між різними групами населення [2].

Важливу роль відіграють також історичні травми, стереотипи та загальне відчуття соціальної несправедливості [2, с. 45-52]. Додатково сучасні дослідження звертають увагу на процеси індивідуалізації суспільства, соціальної ізоляції та сприйняття різноманітності як загрози, що ще більше ускладнює комунікацію між членами громади [4, с. 41-49]. У результаті навіть незначні суперечності можуть переростати у масштабні конфлікти, які мають довготривалі негативні наслідки для соціальної стабільності.

У цьому контексті медіація відіграє ключову роль у зниженні соціальної напруги, насамперед завдяки своїй здатності

запобігати ескаляції конфліктів. Вона дозволяє втручатися на ранніх стадіях, коли учасники конфлікту ще готові до діалогу і відкриті до пошуку компромісу. Такий підхід значно знижує ймовірність переходу конфлікту у гостру фазу, що потребує застосування примусових заходів [3]. Крім того, використання медіації сприяє зменшенню кількості судових спорів, що, у свою чергу, позитивно впливає на загальний рівень соціальної стабільності та знижує навантаження на державні інституції.

Не менш важливою є здатність медіації відновлювати довіру та соціальні зв'язки між учасниками конфлікту. У процесі медіації сторони отримують можливість не лише висловити свою позицію, але й почути іншу сторону, зрозуміти її мотиви та інтереси. Це сприяє зниженню рівня ворожості, формуванню взаємної поваги та створенню підґрунтя для подальшої конструктивної взаємодії [2, с. 88-95]. В громадах, де люди продовжують щоденно контактувати, відновлення таких зв'язків є критично важливим для запобігання повторним конфліктам.

Крім того, медіація відіграє значну роль у формуванні культури діалогу та відповідальності. Вона сприяє розвитку навичок ефективної комунікації, активного слухання та ненасильницького вирішення спорів. Учасники процесу вчаться брати на себе відповідальність за свої дії та їх наслідки, що підвищує рівень їхньої громадянської свідомості [3]. Такий підхід змінює саме сприйняття конфлікту, перетворюючи його з деструктивного явища на можливість для розвитку та покращення взаємин.

Важливо також відзначити економічну та інституційну ефективність медіації. На відміну від тривалих і витратних судових процедур, вона дозволяє значно швидше досягати результату з меншими витратами ресурсів. Це має особливе значення для держави, оскільки сприяє розвантаженню судової системи та підвищенню ефективності функціонування правових інституцій.

Практика застосування медіації в громадах демонструє різноманітність її форм, серед яких особливе місце займають центри медіації, шкільні програми врегулювання конфліктів та відновні практики, спрямовані на подолання наслідків правопорушень і відновлення соціальних зв'язків [3]. Такі моделі

доводять свою ефективність у підвищенні рівня задоволеності учасників процесу та стійкості досягнутих домовленостей.

Водночас медіація не є універсальним інструментом і має певні обмеження. Її ефективність може знижуватися у випадках значного дисбалансу сил між сторонами або відсутності готовності до діалогу. Крім того, вона не завжди може бути застосована в справах, пов'язаних із тяжкими кримінальними правопорушеннями.

Важливим фактором є також рівень професійної підготовки медіатора, оскільки від його компетентності значною мірою залежатиме результат процесу [1]. Окремою проблемою залишається недостатня обізнаність населення про можливості медіації, що обмежує її ширше впровадження в практику.

Підсумовуючи вищевикладене, ми можемо із впевненістю сказати те, що медіація є ефективним і багатофункціональним інструментом зниження соціальної напруги в громадах. Вона поєднує у собі елементи правового регулювання, соціальної взаємодії та морального відновлення, що дозволяє не лише вирішувати конфлікти, але й запобігати їх виникненню у майбутньому. Її впровадження сприяє відновленню довіри, зміцненню соціальних зв'язків, формуванню культури діалогу та підвищенню рівня громадянської відповідальності. У сучасних умовах розвиток та інституціоналізація медіації є необхідною передумовою формування стабільного, безпечного та згуртованого суспільства.

Література:

1. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Giovanni B. Grandi (2020) Fare giustizia: un'indagine morale sul male, la pena e la riparazione. Padova University Press, 133 p. URL: <https://philpapers.org/rec/GRAFGU>
3. European Forum for Restorative Justice (2023). A journey around restorative cities in the world: a travel guide. Leuven: European Forum for Restorative Justice. URL: www.euforumrj.org/en/restorative-cities

4.Гуменюк Л. Й. (2015) Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 564 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/445>

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ У ПРОЦЕСАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСЬКИХ ГРОМАД

Городинська О.О.

студентка 508 групи ОПП «Медіація» спеціальності D8 Право
Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Гаврилюк Р.О.

Вступ. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із повоєнним відновленням України, особливого значення набуває не лише відбудова зруйнованої інфраструктури, а й відновлення соціальних зв'язків, довіри та ефективної комунікації в межах територіальних громад. Саме тому медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів постає важливим інструментом забезпечення соціальної стабільності, зниження конфліктності та формування основ сталого розвитку міських громад у післявоєнний період.

Виклад основних результатів дослідження. Повоєнне середовище об'єктивно характеризується високим рівнем соціальної напруги, зумовленим руйнуванням житлового фонду, переміщенням населення, обмеженістю фінансових і матеріальних ресурсів, а також необхідністю прийняття швидких управлінських рішень органами місцевого самоврядування. За таких умов зростає кількість спорів майнового, житлового, земельного, трудового та адміністративного характеру. Крім того, виникають конфлікти між мешканцями та місцевою владою щодо пріоритетів відбудови, розподілу компенсацій, реалізації інфраструктурних проєктів і використання бюджетних коштів.

У таких умовах традиційне судове вирішення спорів не завжди є найбільш ефективним механізмом, оскільки судовий процес потребує значного часу, фінансових витрат та часто загострює протистояння між сторонами. Натомість медіація, як добровільна, конфіденційна та структурована процедура за участю нейтрального посередника, дозволяє досягти взаємоприйняттого рішення, зберігаючи або відновлюючи конструктивні відносини між учасниками конфлікту.

Особлива цінність медіації у процесах повоєнного відновлення міських громад полягає в тому, що вона має не лише юридичний, а й соціально-відновний потенціал. Її застосування сприяє формуванню культури діалогу, розвитку навичок ненасильницької комунікації та підвищенню рівня довіри між громадянами, представниками місцевої влади, бізнесом і громадським сектором. Для міських громад, де після завершення активної фази воєнних дій необхідним є не просто вирішення окремих спорів, а відновлення соціальної цілісності, такий підхід має особливе значення.

У правовому аспекті медіація може бути ефективною у кількох напрямках. По-перше, вона доцільна у вирішенні спорів, пов'язаних із компенсацією за зруйноване або пошкоджене житло, порядком користування майном, відшкодуванням збитків та визначенням черговості відновлення об'єктів. По-друге, медіація може застосовуватися у відносинах між органами місцевого самоврядування та членами громади щодо планування міського простору, реконструкції інфраструктури, зміни функціонального призначення територій та реалізації програм розвитку. По-третє, важливим є використання медіації у трудових і соціальних конфліктах, пов'язаних із працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб, реінтеграцією ветеранів, розподілом соціальної допомоги та доступом до місцевих послуг.

Нормативною основою для розвитку медіації в Україні є Закон України «Про медіацію», який закріпив загальні засади проведення медіаційної процедури та визначив її як позасудовий спосіб врегулювання конфлікту (спору). Однак, незважаючи на наявність законодавчого підґрунтя, практика застосування медіації у сфері діяльності територіальних громад залишається недостатньо розвиненою. Це пояснюється низьким рівнем обізнаності населення щодо переваг медіації, недостатньою інституційною підтримкою на місцевому рівні, а також відсутністю сталої практики інтеграції медіаційних механізмів у систему публічного управління.

У зв'язку з цим доцільним є запровадження комплексного підходу до використання медіації у процесах повоєнного відновлення міських громад. Зокрема, перспективними

напрямами є створення локальних центрів медіації при органах місцевого самоврядування або центрах безоплатної правової допомоги, підготовка спеціалізованих медіаторів для роботи з постконфліктними спільнотами, розроблення муніципальних програм мирного врегулювання спорів, а також включення медіаційних інструментів до стратегій відновлення територіальних громад. Важливим є і проведення інформаційно-просвітницької роботи серед населення з метою формування правової культури діалогу та підвищення рівня довіри до альтернативних способів вирішення спорів.

Висновки. Отже, медіація у процесах повоєнного відновлення міських громад повинна розглядатися не лише як альтернатива судовому розгляду, а як комплексний механізм правового, соціального та комунікативного відновлення. Її значення полягає у здатності забезпечити баланс інтересів, знизити рівень соціальної напруги, сприяти участі громадян у прийнятті рішень та створити передумови для формування стійких, згуртованих і правоспроможних міських громад у повоєнний період.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.
4. Рекомендація Rec(2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації у цивільних справах.
5. Рекомендація Rec(2001)9 Комітету Міністрів Ради Європи щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними особами.
6. Науково-практичні дослідження у сфері альтернативного вирішення спорів, медіації та відновного правосуддя.

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОГО «ВІДНОВНОГО МІСТА»: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Єлаш Д. В.

здобувачка вищої освіти ОПП «Медіація» спеціальності D8
Право Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник: д.ю.н., проф. Гаврилюк Р.О.

Вступ. Сучасний етап розвитку урбаністики та муніципального права характеризується переходом від концепції міста як сукупності інфраструктурних об'єктів до розуміння міста як екосистеми соціальних зв'язків. У цьому контексті ідея «відновного міста» (Restorative City) постає як інноваційна відповідь на виклики зростаючої соціальної напруженості, конфліктності та дефіциту довіри в громадах. Фундаментом такої моделі є відновне правосуддя, яке пропонує принципово інший погляд на природу правопорушення та способи реагування на нього.

Виклад основних результатів дослідження. Відновне правосуддя - це правова парадигма, що фокусується не на покаранні правопорушника державою, а на відновленні шкоди, заподіяної жертві та громаді. Якщо традиційне (каральне) правосуддя ставить запитання «Який закон порушено?» та «Хто винен?», то відновний підхід акцентує увагу на тому, «Хто постраждав?» та «Які потреби виникли внаслідок конфлікту?» [1, с. 14]. У масштабах міста цей підхід трансформується у системне впровадження медіації та відновних практик у всі сфери суспільного життя: від шкіл та лікарень до поліцейських відділків та органів місцевого самоврядування.

Світова практика вже має успішні кейси розбудови відновних міст. Найбільш показовим є приклад міста Кінгстон-апон-Галл (Велика Британія), яке у 2004 році офіційно проголосило курс на створення першого у світі відновного міста. Стратегія базувалася на навчанні відновних практик тисяч спеціалістів: вчителів, соціальних працівників, офіцерів поліції.

Результати виявилися вражаючими: кількість виключень зі шкіл зменшилася на 45%, а кількість повторних правопорушень серед неповнолітніх скоротилася вдвічі [2, с. 8]. Це доводить, що відновне правосуддя є не лише гуманним, а й економічно ефективним інструментом муніципального управління.

Досвід міста Левен (Бельгія) демонструє інший аспект - інтеграцію відновного підходу в міську політику безпеки через створення мережі громадських медіаторів. У Левені конфлікти між сусідами чи дрібні правопорушення вирішуються шляхом діалогу за фасилітації підготовлених волонтерів громади, що значно розвантажує судову систему та запобігає ескалації насильства. Для України, яка перебуває у стані війни та готується до масштабного поствоєнного відновлення, цей досвід має критичне значення.

Можливості для України у впровадженні концепції відновного міста наразі підкріплені законодавчо. Прийняття Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року стало наріжним каменем для легітимізації відновних процедур [3]. Проте практична реалізація потребує розробки муніципальних програм. У межах України відновне місто може стати інструментом для реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, розв'язання конфліктів усередині територіальних громад, які виникають через обмеженість ресурсів чи соціальні розбіжності.

Для наочного порівняння підходів доцільно розглянути наступну таблицю:

Критерій порівняння	Каральне правосуддя	Відновне правосуддя
Об'єкт уваги	Порушення закону	Заподіяння шкоди людині
Мета процесу	Встановлення вини та покарання	Відновлення стосунків і шкоди
Роль громади	Відсторонена (спостерігач)	Активна (учасник діалогу)

Перспективи впровадження відновних міст в Україні пов'язані із розвитком «Шкільних служб порозуміння», які вже

активно функціонують у ряді міст за підтримки громадських організацій. Це початкова ланка формування відновної культури. Наступним кроком має стати створення муніципальних центрів медіації, які діятимуть у тісній зв'язці з органами поліції та ювенальної превенції.

Висновки. Отже, відновне місто - це простір, де правосуддя стає доступним і зрозумілим для кожного мешканця. Світовий досвід переконливо свідчить: інвестиції у відновні практики повертаються у вигляді безпечнішого, згуртованішого та правосвідомого суспільства. Для України це не просто можливість, а стратегічна необхідність у контексті сталого розвитку та зцілення суспільства після випробувань війни.

Література:

1. Зейр Г. Відновне правосуддя: новий погляд на злочин та покарання / пер. з англ. Київ: Пульсари, 2004. 176 с.
2. Restorative Cities: Learning from the Hull Experience / edited by J. Williams. London: Routledge, 2019. 210 p.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. Ст. 39.
4. Горох О. П. Відновне правосуддя: теорія та практика реалізації в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2020. Вип. 35. С. 42–49.
5. Handbook on Restorative Justice Programmes. Second Edition. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. 104 p.

ПРИНЦИПИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ВІДНОВНИХ МІСТ

Кондрюк Ж. К.

здобувачка вищої освіти ОПП «Медіація» спеціальності D8
Право Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник – д.ю.н., проф. Гаврилюк Р.О.

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зокрема в період воєнного стану та післявоєнного відновлення, особливої ваги набуває пошук ефективних механізмів забезпечення справедливості, соціальної згуртованості та відновлення довіри між громадянами і державою. Традиційна модель кримінального правосуддя не завжди забезпечує належний рівень захисту прав людини, що зумовлює необхідність впровадження альтернативних підходів, зокрема відновного правосуддя [2, с. 23–27; 13, с. 73–75].

Метою дослідження є визначення принципів відновного правосуддя та з'ясування їх ролі у формуванні відновних міст в Україні.

Відновне правосуддя є альтернативним підходом до традиційної системи кримінального правосуддя, який орієнтований на відновлення справедливості через взаємодію між потерпілим, правопорушником і громадою. Його сутність полягає у відновленні порушених прав, компенсації завданої шкоди та налагодженні соціальних зв'язків [11, с. 59–67]. У цьому контексті відновне правосуддя виступає важливим елементом формування відновних міст, де пріоритет надається не покаранню, а відновленню соціальної гармонії. Під відновними містами доцільно розуміти такі територіальні громади, у яких інститути місцевого самоврядування та громадянське суспільство активно впроваджують практики відновного правосуддя з метою вирішення конфліктів, відновлення соціальних зв'язків та підвищення рівня довіри між мешканцями.

Основними принципами відновного правосуддя є взаємодія, добровільність, відповідальність і відшкодування

шкоди. Принцип взаємодії передбачає активну участь усіх сторін конфлікту, що сприяє досягненню взаєморозуміння та довіри. Добровільність забезпечує щирість участі сторін у процесі, що підвищує ефективність досягнутих домовленостей. Відповідальність полягає в усвідомленні правопорушником наслідків своїх дій, а відшкодування спрямоване на компенсацію шкоди та відновлення соціальних зв'язків [9, с. 56–60]. Зазначені принципи діють у тісному взаємозв'язку та формують цілісну модель реагування на правопорушення, яка відрізняється від каральної парадигми орієнтацією на потреби потерпілого та реінтеграцію правопорушника у громаду.

Реалізація цих принципів безпосередньо впливає на формування відновних міст, які характеризуються високим рівнем довіри, безпеки та участі громадян у вирішенні конфліктів. У таких громадах відновні практики, зокрема медіація, сприяють розвитку культури діалогу та взаємоповаги [5, с. 1–184]. Зокрема, у таких громадах можуть функціонувати програми шкільної та громадської медіації, кола примирення, а також локальні центри відновного правосуддя, що забезпечують альтернативні способи врегулювання конфліктів.

В Україні важливим інструментом реалізації відновного правосуддя є медіація, яка застосовується для досягнення взаємоприйняттого рішення між потерпілим і правопорушником за участю нейтрального посередника [7, с. 5]. Законодавче закріплення медіації створює передумови для її ширшого застосування у кримінальному процесі [3]. В Україні вже реалізовувалися пілотні проєкти з упровадження програм відновного правосуддя для неповнолітніх, які продемонстрували позитивні результати у вигляді зниження повторних правопорушень та підвищення рівня задоволеності учасників процесу. Водночас, як зазначають дослідники, рівень впровадження відновних практик залишається недостатнім через низку організаційно-правових проблем [1, с. 45–49; 8, с. 37–40]. До таких проблем належать недостатня обізнаність населення, обмежена кількість підготовлених медіаторів, а також відсутність сталої інституційної підтримки на рівні місцевих громад.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність відновного правосуддя у зниженні рівня рецидивізму,

підвищенні рівня задоволеності учасників процесу та оптимізації функціонування системи правосуддя [4, с. 1–96; 6, с. 105–113]. У країнах Європи відповідні практики активно інтегруються у національні правові системи, що підтверджує їх значний потенціал [10, с. 15–18]. Такий досвід може бути адаптований в Україні з урахуванням національних особливостей правової системи та соціального контексту.

В умовах воєнного стану значення відновного правосуддя суттєво зростає, оскільки збільшується кількість конфліктів і навантаження на судову систему. У таких умовах відновні практики можуть виступати ефективним механізмом відновлення соціальної рівноваги та забезпечення прав людини [12, с. 16–20]. Особливо це актуально для деокупованих територій, де необхідно відновлювати соціальну довіру, вирішувати локальні конфлікти та сприяти реінтеграції населення. Вони сприяють не лише вирішенню конфліктів, а й формуванню середовища довіри, що є ключовим для розвитку відновних міст.

На мою думку, впровадження принципів відновного правосуддя має розглядатися як важливий елемент відбудови українських громад. Особливо це актуально для територій, що зазнали наслідків війни, де відновлення соціальних зв'язків і довіри є критично необхідним. У цьому контексті доцільним є створення на рівні територіальних громад спеціалізованих центрів відновного правосуддя, які б координували впровадження медіаційних практик та взаємодію між усіма учасниками процесу. Саме відновні практики здатні забезпечити не лише правову, а й соціальну реабілітацію суспільства.

Висновки. Отже, принципи відновного правосуддя відіграють ключову роль у формуванні відновних міст, оскільки забезпечують ефективне вирішення конфліктів на засадах діалогу, відповідальності та відновлення порушених прав. Впровадження відновних практик сприяє зміцненню довіри в суспільстві, розвитку громад та гуманізації правової системи. Таким чином, формування відновних міст слід розглядати як стратегічний напрям розвитку правової системи України, що поєднує правові та соціальні механізми відновлення. В умовах воєнного стану їх значення суттєво зростає, що зумовлює

необхідність подальшого розвитку та інституціоналізації відновного правосуддя в Україні.

Література:

1. Ємельянов І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 45–49.
2. Денисова Т. А. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Соціально-правові студії*. 2021. № 1 (11). С. 23–27.
3. Про медіацію : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 14.04.2026).
4. Посібник з програм відновного правосуддя / Управління ООН з наркотиків та злочинності ; пер. з англ. С. Філь. Київ : Вид. компанія «Verso-04», 2009. 96 с.
5. Реконструкція зв'язків у спільноті – медіація та відновне правосуддя в Європі / І. Ертсен, Р. Маккей, К. Пелікан, Д. Віллемсенс, М. Райт ; пер. з англ. Д. І. Нурумов. Київ : Видавець Захаренко В. А., 2008. 184 с.
6. Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice: Developments in 25 European Countries. Leuven : European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 2004. Р. 105–113. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/44041/> (дата звернення: 14.04.2026).
7. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 24 с.
8. Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституалізації в українському суспільстві. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 109 : Соціологічні науки. С. 37–40. URL: <https://ezp.ukma.edu.ua/bitstreams/a6b8bdcf-644d-4d86-83bf-0218bc2a9a52/download> (дата звернення: 14.04.2026).
9. Калганова О. А. Роль медіації у відновному правосудді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2 (2). С. 56–60.

10. Георгієвський Е. В. Відновне правосуддя: міжнародний досвід та українська практика. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 15–18.

11. Горова А. О. Правові аспекти відновного правосуддя в Україні: теоретичний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 59–67.

12. Грицюк І. В., Глух Р. В. Сучасні напрями щодо запобігання рецидивній злочинності. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 3. С. 16–20. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/262> (дата звернення: 14.04.2026).

13. Бобров О. М. Відновне правосуддя: теоретико-правовий аналіз та перспективи впровадження в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 49. С. 73–75.

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДНОВНІ МІСТА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Крюгер О. Н.

студентка 508 групи ОПП «Медіація» спеціальності D 8 Право
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник – д.ю.н., проф. Гаврилюк Р.О.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасні міста дедалі частіше стикаються із соціальними конфліктами, поляризацією суспільства та зниженням рівня довіри між громадянами і державними інституціями. Особливо гостро ці процеси проявляються у країнах, що переживають військові конфлікти або глибокі соціально-економічні трансформації. У таких умовах зростає потреба у нових підходах до врегулювання конфліктів і відновлення соціальної згуртованості громад. Одним із таких підходів є відновне правосуддя, яке дедалі ширше застосовується у різних країнах світу [1, с. 14].

Виклад основних результатів дослідження. Сучасні міста стикаються з низкою соціальних викликів, серед яких зростання нерівності, соціальної ізоляції та конфліктів між різними групами населення. Дослідники підкреслюють, що великі міські спільноти часто стають простором накопичення соціальної напруги, що потребує нових підходів до управління та розвитку громад [6].

У цьому контексті концепція відновних міст пропонує альтернативну модель розвитку, яка базується на принципах участі громадян, діалогу та співпраці між різними соціальними групами.

Важливим елементом розвитку відновних міст є формування культури взаємної поваги та відповідальності у громаді. Відновне правосуддя спрямоване не лише на вирішення конфліктів, але й на створення умов для відновлення соціальних зв'язків між людьми, що є особливо важливим у суспільствах, які

переживають періоди соціальних потрясінь або збройних конфліктів.

Відновне правосуддя розглядається як система практик, спрямованих не лише на покарання правопорушника, а передусім на відновлення порушених соціальних зв'язків, компенсацію шкоди потерпілим та залучення громади до процесу вирішення конфлікту. Як зазначає Говард Зер, відновне правосуддя фокусується на потребах потерпілих, відповідальності правопорушника та участі громади у пошуку справедливого рішення [2, с. 37].

У міжнародній практиці відновне правосуддя реалізується через різні механізми, серед яких медіація між потерпілим і правопорушником, конференції за участю громади, колективні обговорення конфліктів, а також програми примирення. Досвід Канади, Нової Зеландії та низки європейських країн демонструє, що використання відновних практик сприяє зниженню рівня рецидивної злочинності та підвищує рівень довіри громадян до системи правосуддя [3, с. 82].

У міжнародній практиці концепція відновних міст активно розвивається та впроваджується на рівні місцевого самоврядування. Як зазначається у дослідженні Європейського форуму відновного правосуддя, відновне місто – це спільнота, у якій принципи діалогу, медіації та відновлення соціальних зв'язків застосовуються у різних сферах суспільного життя, зокрема в освіті, системі правосуддя, соціальній роботі та діяльності органів місцевої влади [4].

Основною метою такої моделі є формування культури мирного вирішення конфліктів, підвищення рівня довіри між громадянами та інституціями, а також активне залучення мешканців до процесів прийняття рішень у громаді.

Окрему увагу в сучасній науковій та практичній дискусії приділено концепції «відновних міст». Йдеться про модель розвитку міських спільнот, у якій принципи відновного правосуддя інтегруються у систему муніципального управління, освіти, соціальної роботи та забезпечення громадського порядку. У таких містах акцент робиться на діалозі, участі громадян та партнерстві між органами влади і громадою [4].

Для України впровадження принципів відновних міст набуває особливої актуальності у контексті війни та необхідності післявоєнного відновлення. Українські громади стикаються з викликами інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки ветеранів та їхніх сімей, а також подолання соціальної напруги. У цих умовах відновне правосуддя може виступати важливим інструментом мирного врегулювання конфліктів та соціальної інтеграції.

У цьому контексті розвиток відновних практик може сприяти формуванню культури діалогу та взаєморозуміння між різними соціальними групами, що є важливою передумовою стабільного розвитку місцевих громад.

Важливе значення для розвитку сучасної міської політики має також Лейпцизька хартія сталих європейських міст, ухвалена у 2007 році та оновлена у 2020 році. Цей документ визначає ключові принципи інтегрованого розвитку міст, що передбачають поєднання соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку міського середовища. Особлива увага у Хартії приділяється зміцненню місцевих громад, розвитку партнерства між органами влади та громадянами, а також активній участі мешканців у прийнятті рішень щодо розвитку міст [5]

Україна у 2016 році взяла на себе зобов'язання реалізовувати принципи Лейпцизької хартії, що відкриває можливості для впровадження сучасних підходів до управління міськими громадами. У цьому контексті концепція відновних міст може розглядатися як важливий інструмент реалізації принципів сталого розвитку, оскільки вона спрямована на зміцнення соціальної згуртованості, розвиток діалогу у громадах та формування безпечного міського середовища.[5]

Практичне впровадження відновних підходів у містах може здійснюватися через створення програм громадської медіації, підготовку фахівців з відновних практик та інтеграцію відповідних методів у діяльність освітніх установ, соціальних служб і правоохоронних органів. Важливим є залучення громадян до обговорення локальних проблем та пошуку спільних рішень.

Висновки. Отже, відновне правосуддя у поєднанні з концепцією відновних міст створює можливості для розвитку більш згуртованих та безпечних громад. Використання міжнародного досвіду та реалізація принципів Лейпцизької Хартії можуть сприяти формуванню стійких міських спільнот, підвищенню довіри між громадянами та інституціями влади і створенню умов для сталого післявоєнного відновлення України.

Література:

1. Bazemore G., Umbreit M. Restorative Justice in the Twenty-First Century: A Global Perspective. New York: Routledge, 2016.
2. Zehr H. The Little Book of Restorative Justice. Good Books, 2015.
3. Van Ness D., Strong K. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. Routledge, 2015.
4. European Forum for Restorative Justice. A Journey Around Restorative Cities in the World. Leuven, 2023.
5. Leipzig Charter on Sustainable European Cities. Adopted 2007, renewed 2020.
6. Alain Mabanckou, Jorge Majfud, Thomas B. Reverdy. Reinventing Cities. The UNESCO Courier, April-June, 2019. 46 p.

ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ПІСЛЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ

Кузик А.В.

здобувачка вищої освіти ОПП «Медіація» спеціальності
D8 Право Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Гаврилюк Р.О.

Вступ. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україні спричинило не лише масштабні матеріальні руйнування, а й глибокі соціально-психологічні наслідки для територіальних громад. Одним із ключових викликів сучасного етапу відновлення є подолання колективної травми та відновлення соціальної згуртованості, довіри й життєздатності громад.

Виклад основних результатів дослідження. Під терміном «колективна травма» слід розуміти психічну травму, що вплинула на групу людей внаслідок глобальної травматичної ситуації соціального, екологічного, техногенного або іншого характеру (природні катастрофи, техногенні катастрофи, теракти, війни, пандемії і т.д.) [1]. Колективна травма є не лише відображенням певної історичної події, а насамперед формою спільної пам'яті про пережиті суспільством екстремальні обставини. Вона об'єднує людей на емоційному рівні через пережитий травматичний досвід безпорадності, невизначеності, втрат і скорботи, здатна зберігатися у часі та передаватися між поколіннями. Такий феномен впливає не лише на психологічний стан соціальних груп населення, а й на функціонування ключових сфер життя.

З юридичної точки зору колективна травма має значення як фактор, що обумовлює необхідність формування державної політики у сфері захисту прав людини, зокрема права на охорону здоров'я, соціальний захист, доступ до освіти та відновлення справедливості. Вона також актуалізує потребу у впровадженні механізмів відновного правосуддя, відшкодування шкоди

постраждалим, забезпечення гарантій не повторення подібних ситуацій у майбутньому.

Протягом ХХІ століття Україна двічі зіштовхнулася з феноменом колективної травми. Спершу через військові дії на Донбасі у 2014 році, та внаслідок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року.

Беззаперечно ці події призвели до сильного психологічного стресу та травм в українському суспільстві, наслідком чого стало суттєве зниження рівня довіри громадян як до органів державної влади, так і у міжособистісних відносинах всередині самого суспільства.

Водночас пережитий досвід колективної травми зумовив зростання суспільного запиту на національну єдність як ключову умову подолання кризових наслідків. Така соціальна згуртованість українців виступає важливим ресурсом відновлення громад, забезпечення дотримання прав і свобод людини, а також формування стійкості держави до майбутніх викликів. Психологічні наслідки війни мають довготривалий і системний характер, впливаючи не лише на індивідуальний стан людини, але й на соціальну динаміку в постконфліктних суспільствах. Дослідження свідчать, що невирішені травми та ментальні розлади можуть формувати так зване «порочне коло» насильства, в межах якого зростає схильність до агресії, бажання помсти та знижується рівень емпатії. У таких умовах істотно ускладнюється підтримка мирних ініціатив і відновлення довіри між соціальними групами.

Негативний вплив колективної травми проявляється також у зниженні здатності суспільства до ненасильницького врегулювання конфліктів та підтримки процесів примирення. Люди, які живуть зі страхом, гнівом та посттравматичним стресом, менш схильні підтримувати мирні ініціативи і довіряти колишнім опонентам [2].

Колективна травма істотно впливає на перспективи постконфліктного примирення, оскільки навіть після формального завершення конфлікту його емоційні наслідки продовжують існувати у свідомості людей. Це зумовлює необхідність врахування феномену «емоційної пам'яті», яка може підтримувати напруження та недовіру між сторонами.

Ігнорування цього чинника створює ризики повторної ескалації конфлікту.

Натомість надання своєчасної психологічної допомоги та психосоціальної підтримки здатне пом'якшити ці негативні ефекти і сприяти більш конструктивному діалогу [3].

Важливим інструментом у цьому процесі виступає медіація, яка в умовах постконфліктного суспільства виходить за межі класичного альтернативного способу вирішення спорів. Вона постає як механізм фасилітованого діалогу між представниками травмованих спільнот, спрямований на відновлення комунікації, взаєморозуміння та довіри. Водночас ефективність медіації безпосередньо залежить від урахування психологічного стану учасників, що вимагає інтеграції травма-інформованого підходу у відповідні практики. Отже, подолання колективної травми є необхідною умовою успішного відновлення громад і забезпечення сталого миру, що потребує поєднання психологічних, соціальних і правових інструментів впливу. Експерти наголошують: травма і ПТСР мають потужний вплив на процеси миру та примирення, тому практикам необхідно розробляти такі методики врегулювання конфліктів, які є чутливими до травми і адекватно на неї реагують [4].

Робота з молоддю має розглядатися як довгострокова інвестиція у відновлення суспільства після колективної травми. Досвід різних постконфліктних держав демонструє, що особлива увага приділяється саме молодому поколінню, яке часто переймає травматичний досвід своїх батьків. Запровадження мироорієнтованої освіти, реалізація спільних молодіжних ініціатив та функціонування інтегрованих освітніх середовищ сприяють подоланню міжпоколінньої передачі травми.

Для України це питання є надзвичайно актуальним, оскільки значна кількість дітей та підлітків пережила наслідки війни – обстріли, окупацію, втрату близьких. У зв'язку з цим виникає потреба у впровадженні національних програм психологічної реабілітації, зокрема через організацію спеціалізованих таборів, тренінгів та програм, спрямованих на формування психологічної стійкості та мирного світогляду.

Доцільним також є врахування міжнародного досвіду, зокрема реалізації терапевтичних таборів для молоді з різних

соціальних і культурних груп. Подібні практики можуть бути адаптовані в Україні у форматі програм, що об'єднують дітей з різних регіонів, а також дітей військовослужбовців і постраждалих від конфлікту сімей, за умови дотримання принципів безпеки, добровільності та етичності участі.

Для України інтеграція підходів, орієнтованих на подолання колективної травми, на всіх рівнях відновлення є необхідною передумовою ефективної реінтеграції постраждалих територій і забезпечення сталого розвитку. Позитивні практики, що вже впроваджуються, зокрема програми психологічної реабілітації, громадські діалоги та ініціативи за участю ветеранів, свідчать про формування відповідної моделі відновлення громад, однак потребують систематизації та інституційної підтримки.

Висновки. Таким чином, робота з колективною травмою повинна розглядатися не як допоміжний елемент, а як ключова складова державної політики відновлення, що забезпечує довготривалий мир, соціальну згуртованість і стійкість українського суспільства.

Література:

1. Watson MF, Bacigalupe G, Daneshpour M, Han WJ, Parra-Cardona R. COVID-19 Interconnectedness: Health Inequity, the Climate Crisis, and Collective Trauma. *Fam Process*. 2020;59(3):832-846. doi:10.1111/famp.12572;
2. Research Findings: Summary Report. Integrating Mental Health and Psychosocial Support into Peacebuilding. 2022. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-05/UNDPIntegratingMental-Health-and-Psychosocial-Support-into-Peacebuilding-Summary-ReportV2.pdf>;
3. Oestericher B. & Co-authors. United States Institute of Peace (USIP). Mental Health and Violent Conflict: A Vicious Cycle, 2024. URL: <https://www.usip.org/publications/2024/04/mental-health-and-violent-conflictvicious-cycle>;
4. Trauma-Informed Conflict Engagement. Mediators Beyond Borders International (MBBI). URL: <https://mediatorsbeyondborders.org/what-we-do/conflict-literacy-framework/trauma-informed/>.

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІДМОВУ В НАДАННІ ПІЛЬГОВИХ ПОСЛУГ ВЕТЕРАНАМ: ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ПРИНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ

Максимук М. Г.

студентка 2 курсу Навчально-наукового інституту права

Науковий керівник: Лаговська Н. В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного

права та процесу Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

Проблема реального забезпечення прав ветеранів війни в Україні стала особливо гострою в умовах повномасштабного вторгнення та стрімкого збільшення кількості осіб зі спеціальним соціальним статусом. Формально законодавство містить чимало гарантій, однак в реальному житті ветерани часто стикаються з відмовами у наданні пільгових послуг – у транспорті, сфері обслуговування, медичних закладах. Через такі ситуації люди зазнають як матеріальних збитків, так і значної немайнової шкоди, яка полягає в приниженні соціального статусу особи.

Правовий статус ветеранів визначається Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який закріплює перелік пільг, що мають імперативний характер [1, ст. 12-16]. Відповідно до вищезазначеного нормативно-правового акта, ветерани мають право на безоплатний проїзд, першочергове обслуговування тощо. Тому відмова в пільгах – пряме порушення закону, що тягне за собою застосування механізмів відповідальності згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2].

Варто приділити увагу поняттю моральної шкоди. Стаття 23 ЦК України визначає її як втрати немайнового характеру, які полягають у душевних стражданнях та приниженні честі й гідності [2]. У випадку ветеранів йдеться про особливий вид моральної шкоди, а саме приниження соціального статусу. Для ветерана цей статус – це публічне визнання його заслуг перед державою і свідчення неоціненого внеску у збереження суверенітету та незалежності нашої країни.

Як зазначає науковиця Л. М. Сіньова, соціальний захист захисників та захисниць є пріоритетом для держави, оскільки вони є найбільш соціально вразливою групою в умовах війни. Дослідниця наголошує, що правовий статус ветеранів війни створює належні умови для їхнього життєзабезпечення та сприяє формуванню в громадськості шанобливого ставлення до них [3]. Відмова у пільзі фактично заперечує це суспільне визнання, а це призводить до зниження соціальної оцінки особи в очах суспільства та порушує її психоемоційний стан. Це створює ситуацію публічного приниження, де людина, яка ризикувала життям заради держави, змушена вступати в конфлікт та переживати почуття несправедливості.

Для притягнення суб'єкта до відповідальності за відмову в наданні послуг, необхідно встановити класичний склад правопорушення, де протиправна поведінка виражається в ігноруванні імперативних норм ст. 12-16 Закону № 3551-ХІІ, а заподіяна шкода охоплює як майнові втрати, так і немайнові страждання через нівелювання статусу особи [1]. Варто зауважити, що відповідальність за такі дії потребує розмежування. Стаття 1173 ЦК України покладає обов'язок відшкодування на державу, якщо шкоду завдано органами державної влади або місцевого самоврядування. У приватному секторі відповідальність несе безпосередньо юридична особа як надавач послуг (ст. 1172 ЦК України) [2].

Для спрощення процесу доказування у таких справах використовується інститут адміністративної преюдиції. Згідно з ч. 6 ст. 82 ЦПК України, постанова суду у справі про адміністративне правопорушення є обов'язковою для суду, що розглядатиме цивільно-правові наслідки цих дій [4]. Так, попереднє притягнення винної особи до адміністративної відповідальності (наприклад, за ст. 133-1 КУпАП у разі відмови у перевезенні або за іншими статтями, що фіксують порушення правил надання послуг чи дискримінацію) виступає ефективним процесуальним засобом [5]. Така постанова дозволяє потерпілому автоматично підтвердити факт протиправної поведінки та вини заподіювача. Отже, за наявності преюдиційного акту факт порушення прав ветерана не потребує

додакового доказування, що дозволяє позивачу зосередитися виключно на обґрунтуванні розміру моральної шкоди.

У справах про захист гідності ветеранів судова практика 2024-2026 років демонструє відхід від символічних стягнень [6]. Спираючись на принципи розумності та справедливості, суди враховують, що приниження захисника в публічному місці завдає значно глибших страждань, ніж звичайний споживчий спір. Грошова компенсація має виконувати превентивну функцію. Її розмір повинен бути таким, щоб надавачу послуг було фінансово не вигідно допускати такі порушення в майбутньому.

Проте, справа не лише в компенсації збитків. Це лише стимулює бізнес та державні установи дотримуватися етичних та правових стандартів. Крім того, такі відмови часто мають ознаки дискримінації за ознакою соціального статусу, що суперечить ст. 24 Конституції України [5]. Відтак, стягнення моральної шкоди є дієвим інструментом антидискримінаційної політики. Кожен, хто порушує права захисників, має нести невідворотну відповідальність, адже зневага до ветерана – це зневага до цінностей, на яких тримається держава.

Захист соціального статусу ветерана у цивільно-правовому порядку – шлях до справедливого суспільства. Припинення цього статусу через відмову в законних пільгах має тягнути за собою реальні та відчутні правові наслідки. Лише через ефективне відшкодування моральної шкоди можна забезпечити трансформацію законодавчих приписів у реальну повагу до захисників держави.

Література:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення 01.04.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 01.04.2026).

3. Сіньова Л. М. Соціальний захист ветеранів війни як пріоритет державної політики. Інвестиції: практика та досвід.

2024. № 21. С. 22-26. URL:
<https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2951>

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 01.04.2026).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 01.04.2026).

6. Огляд судової практики Верховного Суду щодо відшкодування моральної шкоди. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua>

7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 01.04.2026).

ДОСВІД ВРОЦЛАВА ЯК ПРИКЛАД ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Пелецький К.В.

студент факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Андреева Я.Ф. медіатора, кандидатка
психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри психології
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

Не зважаючи на те, що сучасні європейські суспільства мають значний досвід інтеграції різних соціальних і культурних груп, проблема міжгрупових конфліктів і упереджень залишається актуальною. Особливої гостроти вона набула після Повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 року. У зв'язку з цим відбулося масове переміщення біженців з України до Європи. Це, у свою чергу, спричинило зміни у соціальній структурі міст та посилило напругу між місцевим населенням і новоприбулими. Такі процеси супроводжуються виникненням стереотипів, недовіри, конкуренції за ресурси та загостренням історичних і культурних суперечностей. Традиційні підходи до врегулювання конфліктів, орієнтовані переважно на формальні або каральні механізми, не завжди є ефективними у подоланні глибинних соціально-психологічних бар'єрів. У цьому контексті зростає актуальність пошуку альтернативних підходів, спрямованих не лише на припинення конфлікту, але й на відновлення взаєморозуміння між його учасниками. Одним із таких підходів є відновне правосуддя. Особливий інтерес становить досвід міста Вроцлав (Польща), де впровадження практик відновного правосуддя розглядається як ефективний інструмент злагодження конфліктів та зниження рівня упереджень між місцевим населенням і біженцями.

Відновне правосуддя розглядається як підхід до врегулювання конфліктів, який орієнтований не на покарання, а

на відшкодування завданої шкоди та відновлення соціальних зв'язків між сторонами. Його сутність полягає у залученні до процесу всіх учасників конфлікту, а саме постраждалої сторони, правопорушника та громади. Робиться це з метою спільного пошуку рішення та відновлення справедливості [6, с.6]. На відміну від традиційної каральної моделі, відновне правосуддя акцентує увагу на відповідальності, діалозі та реінтеграції, що сприяє не лише вирішенню конкретного конфлікту, але й запобіганню його повторенню.

Концепція «відновного міста» ґрунтується на ідеї інтеграції принципів відновного правосуддя у всі сфери міського життя, зокрема у систему управління, соціальну політику та міжгрупову взаємодію. Відновне місто розглядається як простір, у якому конфлікти не лише вирішуються, але й трансформуються через діалог, залучення громади та відновлення соціальних зв'язків між його учасниками. Такий підхід передбачає активну участь органів влади, громадських організацій та мешканців у процесах попередження та врегулювання конфліктів, що є особливо актуальним в умовах мультикультурного середовища [2, с.400]

Практичне втілення цієї моделі можна спостерігати у діяльності міста Вроцлав, яке поступово формує середовище, орієнтоване на відновні практики. У місті впроваджуються механізми медіації, створюються платформи для діалогу та реалізуються ініціативи, спрямовані на зниження соціальної напруги між різними групами населення, зокрема між місцевими жителями та біженцями. Значну роль у цьому процесі відіграють практики фасилітованого діалогу, які дозволяють створити безпечний простір для обговорення складних і конфліктних питань.

Організація такого діалогу має чітку поетапну структуру:

1. Здійснюється діагностика конфліктних тем через аналіз медіапростору та попередні інтерв'ю з представниками різних соціальних груп.

2. Ідентифікація ключових акторів та лідерів думок, а також пошук посередників, які мають довіру з обох сторін конфлікту.

3. Підготовчий процес, що включає індивідуальні зустрічі, формування довіри та узгодження правил взаємодії.

4. Діалоговий процес, а саме серія зустрічей у закритих групах за участю фасилітаторів, де обговорюються найбільш чутливі питання.

5. У разі необхідності проводяться індивідуальні медіації або зустрічі у менших групах для вирішення конкретних проблемних ситуацій.

6. Завершальним етапом є масштабування результатів та інтеграція отриманого досвіду у міські політики та інституційні механізми [5, с.2].

Застосування таких підходів сприяє не лише врегулюванню окремих конфліктних ситуацій, але й впливає на глибші соціально-психологічні процеси, що визначають характер співіснування різних груп у міському середовищі.

У випадку напружених взаємин між місцевим населенням і біженцями проблема полягає не тільки в наявності конкретних суперечок, а й у накопиченні взаємної недовіри, страхів, негативних очікувань та стійких стереотипів. Саме тому відновне правосуддя є важливим не лише як спосіб реагування на вже наявний конфлікт, але і як інструмент зміни самого способу сприйняття один одного. Безпосередня участь у діалозі дозволяє сторонам вийти за межі узагальнених, спрощених уявлень одна про одну та перейти до більш реалістичного розуміння конкретних потреб, переживань і мотивів іншої сторони.

Особливе значення має те, що в межах фасилітованого діалогу учасники отримують можливість не лише висловити власну позицію, але й бути почутими. У ситуації соціальної напруги це є принципово важливим, оскільки багато конфліктів загострюються саме через відчуття ігнорування, знецінення або навіть виключення певної групи з суспільного простору. Коли ж створюється безпечне середовище для обміну досвідом, страхами та очікуваннями, з'являється можливість для поступового зниження ворожості. Діалог у такому випадку виконує не лише комунікативну, але й терапевтичну функцію, оскільки допомагає зменшити емоційну напругу, переосмислити конфлікт і перевести його з площини протистояння у площину спільного пошуку рішення.

Не менш важливо, що відновні практики сприяють розвитку емпатії. Через безпосередній контакт із представником іншої групи учасники конфлікту починають сприймати його не як абстрактного носія загроз чи чужих інтересів, а як конкретну людину з власним досвідом втрати, тривоги, невизначеності або потреби в безпеці. Така персоналізація взаємодії є одним із найефективніших механізмів подолання упереджень, оскільки саме стереотипізація ґрунтується на деперсоналізації та дистанції. У цьому сенсі відновне правосуддя створює умови для руйнування абстрактних бар'єрів між групами, які часто є не менш значущими, ніж об'єктивні соціальні чи економічні труднощі.

Крім того, відкритий і структурований обмін думками сприяє зниженню рівня соціальної тривожності, яка виникає внаслідок культурних відмінностей, конкуренції за ресурси, мовних бар'єрів або актуалізації історичних травм. У ситуації масового прибуття біженців місцеве населення нерідко сприймає зміни як загрозу звичному порядку життя, тоді як самі біженці можуть відчувати себе небажаними та соціально вразливими.

Відновний підхід дозволяє винести ці страхи у простір обговорення, де вони стають предметом осмислення, а не джерелом подальшої радикалізації. У результаті конфлікт перестає бути лише зіткненням позицій і починає розглядатися як складний соціальний процес, який можна трансформувати через взаємне визнання, відповідальність і спільну участь у пошуку виходу.

Таким чином, відновні практики можна розглядати як один із найбільш перспективних інструментів злагодження конфліктів і поступового подолання упереджень у сучасному мультикультурному міському середовищі.

Література:

1. Banasiewicz-Ossowska E. Idea miast sprawiedliwości naprawczej na przykładzie Wrocławia. Edukacja Międzykulturowa. 2022. Nr 2 (17). DOI: <https://doi.org/10.15804/em.2022.02.10>
2. Matczak A. Czym jest miasto sprawiedliwości naprawczej? Archiwum Kryminologii. 2021. T. 43, nr 2. S. 399–427. Retrievable on <https://doi.org/10.7420/AK2021.19>

3. Radziszewska J. Problem solving justice as an expression of the right to the city. *Droit et cultures*. 2024. № 86 (2024/1). Retrievable on <https://doi.org/10.4000/130dk>
4. Wrocław's intercultural policy (2027–2031). Draft policy document / Wrocław Centre for Social Development. Wrocław, 2026.
5. Dialogue and reconciliation between polarised / radicalised groups. Radicalisation Awareness Network (RAN). European Commission.
6. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Restorative Justice Programmes. 2nd ed. Vienna, 2020. URL: <https://indonesia.un.org/en/294208-restorative-justice-pocketbook-unodc>

ОРГАНИ ПРАВОПОРЯДКУ У СИСТЕМІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Тіхонов А. М.

студент спеціальності D8 «Право», експерт-НАЗЯВО,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького,
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник: Предместніков О. Г
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри права, Мелітопольський державний
педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Запоріжжя, Україна

Трансформація ролі органів правопорядку від суб'єктів примусу до активних учасників відновних процесів є актуальним завданням правоохоронної теорії та практики. В умовах зростання соціальної напруженості традиційна ретрибутивна модель виявляє системні обмеження: вона усуває учасників конфлікту від його вирішення та не ліквідує першопричин деструктивної поведінки. Мета дослідження – аналіз міжнародного досвіду інтеграції поліції у відновне правосуддя на міському рівні та обґрунтування перспектив імплементації цих підходів в Україні.

Концепція відновного міста пропонує цілісну соціально-правову екосистему, в якій принципи відновного правосуддя – зцілення, відповідальність та залучення – інтегровані в усі сфери міського життя [5]. Конфлікт розглядається не як порушення абстрактної норми, а як пошкодження людських відносин. Правоохоронні органи відіграють роль «брамників» (gatekeepers), визначаючи вектор розгляду: каральний чи відновний [3]. Водночас ця концепція, успішно апробована в системах зі сталою довірою до поліції, потребує критичного переосмислення в пострадянському контексті, де інституційна спадщина та порушення прав людини обмежують готовність громади сприймати офіцера як нейтрального посередника.

Без активного залучення поліції відновний підхід на рівні міста залишається фрагментарним. Орієнтованість офіцерів виключно на ретрибутивну модель призводить до того, що конфлікт вилучається з рук учасників і передається в деперсоналізований судовий конвеєр, де жертва стає лише процесуальним свідком, а не стороною, чиї потреби мають бути задоволені [6]. Відновна поліція, навпаки, прагне повернути конфлікт сторонам, створюючи простір для діалогу, де потерпілий може отримати відповіді, а правопорушник – усвідомити вплив своїх дій.

Ефективність відновного підходу підтверджена економічно: вартість програм у 3–8 разів нижча за традиційне судочинство, а рівень задоволеності потерпілих сягає 85 % [7]. Це перетворює відновну поліцію з гуманістичного експерименту на прагматичну стратегію сталого міського розвитку. Аналіз міжнародного досвіду дає змогу виокремити кілька моделей залучення поліції до відновних практик на міському рівні.

У Великій Британії – містах Халл та Лідс – поширена модель «вуличного відновного правосуддя» (street RJ), за якою офіцери громади наділені повноваженнями самостійно фасилітувати врегулювання дрібних правопорушень безпосередньо на місці події. Результат – зниження рецидивізму на 14 % [7]. Теоретичним підґрунтям цієї практики є концепція «керованого розширення можливостей» (managed empowerment): офіцери діють не як пасивні виконавці протоколу, а як «брокери знань», які балансують між потребами потерпілого, правовими рамками та інституційними обмеженнями [6]. Умовою успіху є спеціалізована підготовка рівня Level 1 training, що дозволяє офіцерам самостійно проводити прості медіації, передаючи складні випадки профільним службам.

Інший приклад – італійське місто Бергамо, активний член Робочої групи EFRJ з відновних міст. Тут модель вибудовується не навколо одного інституту, а навколо мережі партнерств. Центр відновного правосуддя «InConTra» пройшов шлях від церковної благодійної структури до автономної експертної організації, що консультує органи місцевого самоврядування. Поліція Бергамо інтегрована в спільні навчальні програми із соціальними працівниками та педагогами, бере участь у «відновних колах» у

житлових мікрорайонах для деескалації конфліктів між мешканцями та мігрантами [5]. Показово, що в цій моделі безпека міста вимірюється не кількістю патрулів, а рівнем соціальної згуртованості (social cohesion) – індикатором, визнаним Urban Agenda ЄС.

Польський досвід додає до цієї картини важливу застережну ноту. Незважаючи на прогресивну законодавчу базу, що дозволяє широке застосування медіації, практична реалізація гальмується спадщиною комуністичного минулого та задокументованими випадками дискримінації меншин, які глибоко підірвали суспільну довіру до правоохоронних органів [4]. Це нагадування про те, що жодна найкраща модель не запрацює там, де між поліцією та громадою немає базового рівня взаємної довіри. Водночас Польща демонструє реальні успіхи в медіації справ щодо неповнолітніх, де спільна робота поліцейських офіцерів і підготовлених медіаторів дозволяє виводити молодь з-під удару кримінальної системи.

Для України впровадження відновних підходів є не лише питанням реформи юстиції, а й критичним елементом національної стійкості в умовах війни. Поліція сьогодні перебуває на передовій взаємодії з найбільш травмованими верствами населення. Особливої чутливості набуває комунікація з ветеранами: офіцери стають першими респондентами у кризових ситуаціях, пов'язаних із ПТСР чи суїцидальними кризами, де застосування виключно примусових інструментів може лише поглибити травму. Тут головним інструментом реагування має бути не кайданки, а деескалація та перенаправлення до служб підтримки [1]. Масове переміщення населення, у свою чергу, породжує нові осередки соціальної напруги в громадах, де конфлікти навколо ресурсів, робочих місць чи культурних відмінностей потребують від офіцера не протоколу, а навичок медіатора та фасилітатора «діалогових платформ».

Добра новина полягає в тому, що Україна вже має власний доведений досвід. Пілотний проєкт відновного правосуддя для неповнолітніх, реалізований спільно з центрами безоплатної правничої допомоги (БПД) та органами пробації, показав: модель працює. У межах проєкту поліція виконує роль

ініціатора процесу – перевіряє згоду сторін на медіацію, направляє справи щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості до медіаторів і сприяє ресоціалізації підлітка через виконання угоди про відшкодування шкоди, що дозволяє уникнути судимості та зберегти дитині майбутнє [2].

Утім, чесна наукова оцінка вимагає визнати й бар'єри. Їх чотири, і вони системні. По-перше, інституційна культура поліції досі орієнтована на каральні показники: кількість направлених до суду обвинувальних актів залишається головним критерієм «ефективності», а офіцер, який витрачає час на медіацію, ризикує сприйматися керівництвом як «малоефективний». По-друге, низький рівень довіри громадян – підкріплений задокументованими порушеннями прав людини – заважає людям бачити в офіцері нейтрального посередника. По-третє, в умовах воєнного часу навантаження на поліцію зросло кратно, залишаючи мало простору для часозатратних відновних процедур. По-четверте – і це, мабуть, найтонший бар'єр – стан колективної травми, в якому перебувають і самі правоохоронці, і мешканці громад, знижує когнітивну здатність до діалогу та емпатії [3].

Ці виклики реальні, але не є непереборними. Трансформація ролі органів правопорядку – від агентів покарання до фасилітаторів відновлення – є одночасно умовою і результатом розбудови відновного міста. Міжнародний досвід Великої Британії, Бергамо та Фінляндії переконливо доводить: цей шлях вимагає поєднання спеціалізованої підготовки офіцерів, інституційної підтримки керівництва, міжвідомчої співпраці та системної роботи з довірою громади. Для України, яка одночасно переживає воєнну та соціальну кризу і вже стоїть перед завданням повоєнної відбудови, відновна поліція – це не розкіш і не ідеалізм. Це стратегічна необхідність.

Література:

1. Ветеран Хаб. Взаємодія поліції та ветеранів/ветеранок / Veteran Hub. URL: <https://veteranhub.com.ua/projects/vzaiemodiia-politsii-ta-veteraniv-veteranok/> (дата звернення: 15.03.2026).

2. Координаційний центр з надання правової допомоги. Інформаційно-аналітичний звіт: відновне правосуддя 2025 / Координаційний центр з надання правової допомоги. Київ : Координаційний центр з надання правової допомоги, 2025. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacyjno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

3. Council of Europe. Restorative Justice in Criminal Matters in Europe: Interim Report – Results European Volume / Council of Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2022. URL: <https://rm.coe.int/coe-interim-report-results-european-volume-complete-fd-21-december-202/1680b4e0a3> (дата звернення: 15.03.2026).

4. Czarnecka-Dzialuk B. European Model for Restorative Justice with Children and Young People: Conclusions for Poland // Polish Journal of Criminology. 2016. № 1(1). P. 163–177. DOI: 10.5604/01.3001.0010.7474

5. European Forum for Restorative Justice. A journey around restorative cities in the world: A travel guide / European Forum for Restorative Justice. Leuven : European Forum for Restorative Justice, 2023. URL: <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2023-12/DIGITAL%20%E2%80%93%20EFRJ%20Travel%20Guide%20%E2%80%93%20FINAL%20VERSION%20201123.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

6. Marder I. D. Institutionalising restorative justice in the police: Key findings from a study of two English police forces // European Journal of Criminology. 2020. Vol. 17, № 4. P. 500–526. DOI: <https://doi.org/10.1080/10282580.2020.1755847>.

7. Restorative Justice Council. Police and Restorative Justice / Restorative Justice Council. London : Restorative Justice Council, 2021. URL: [https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/1z87_info_packs%20\(2\)%20police.pdf](https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/1z87_info_packs%20(2)%20police.pdf) (дата звернення: 15.03.2026).

Наукове видання

**ВІДНОВНІ МІСТА:
СВІТОВИЙ ДОСВІД І
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Матеріали
Міжнародної міждисциплінарної
науково-практичної конференції

(9 квітня 2026 року, м. Чернівці).